

F E S T A D A P A L A B R A

S
I
L
E
N
C
I
A
D
A

16

**Unha Festa
Poética**

Publicación Galega de mulleres
Galicia. 2001

CASA DAS MULLERES
rúa Román 20 - 36202 VIGO
Teléfono: 986 44 21 94
Fax: 986 44 21 95

F E S T A D A P A L A B R A

S
I
L
E
N
C
I
A
D
A

DOAZON
Concellería da Muller
Concello de Vigo

Edita: FIGA

Subvenciona: Concellería da Muller do Concello de Vigo.

Dirección: María Xosé Queizán

Deseño: Margarita Ledo Andión

Maquetación: Mónica Bar / María Xosé Queizán

Consello de Redacción: Mónica Bar Cendón / María Xosé Queizán / Marga R. Marcuño

Asesora Lingüística: Marga Rodríguez Marcuño

Colaboradoras:

Helena González Fernández
Marisé Álvarez Bugallo
Sabela Álvarez Núñez
Puri Ameixide
Ana Antonio
Asun Arias
Xela Arias
Mónica Bar Cendón
Marica Campo
Mª José Canitrot
Carme Carballo
Carmen Carballude
Helena de Carlos
Yolanda Castaño
Ana Castiñeira
Margot Chamorro
Enma Couceiro
Marta Dacosta
Mª Elena Fernández Vázquez
Palmira G. Boulosa
Rita Mª Ibáñez
M^a do Carme Kruckenberg
Mª Lemos Muíño
Carmen Lobón
Enma Luaces
Marga Marcuño
Verónica Martínez
Rita Más Ybáñez
Cristal Méndez
Olga Novo
Pilar Pallarés
Chus Pato
Ánxeles Penas
Inés Piñeiro Pérez
Charo Pita
Luz Pozo Garza
María Xosé Queizán
Carme Rábade
Marga R. Lorenzo
Dolores R. Seoane
Ana Romaní

Medos Romero
Isolda Santiago
Ana Santorum
Pilar Somoza Fernández
Pura Tejelo
Xohana Torres
Cristina Valle Veiga
Pura Vázquez
María Vidal
Luisa Villalta
Helena Villar Janeiro
Anair Rodríguez Rodríguez
Manuela Pena Santiago
Teresa Seara
Dolores Vilavedra
Carmen Panero
Carlos L. Bernárdez
María Xesús Nogueira

Ilustracións:
Bosco Caride
Ana Pillado

Portada: Bosco Caride
Enderezo electrónico:
festadapalabrasilenciada@ctv.es

Imprime:
ALFER, etiquetas en continuo, S.A.

Dep. Legal: VG-241-1983

I.S.S.N.:1139-4854

UNHA FESTA POÉTICA

A Festa da Palabra conseguiu, entre outras funcións, agrupar ás escritoras para iniciar unha conciencia colectiva da escrita galega de mulleres, feminista, para algunhas, feminina, para outras. Desde o principio tentouse sacar á luz a palabra silenciada. Na sección de Crítica, deuse conta das obras de autoría de muller. A crítica cumpríu dous cometidos: Por un lado, ampliar os métodos de análise introducindo os estudos feministas; por outro, dar existencia a obras que serían silenciadas no estreito panorama crítico galego, cego para a obra das mulleres.

Este *aparecer* literario da escrita feminina, non pretendía ser só individual, senón máis que nada colectivo. Co pluralismo do que fixo sempre gala a revista, nas súas páxinas coincidiron as nosas poetas experimentadas, as que se iniciaron na postguerra e contribuíron á recuperación da literatura galega despois do forzado silencio da dictadura, coas da xeración posterior e, aínda, coas novísimas que se iniciaron nas páxinas da revista. A relación, cultural e persoal, que se establece na Festa da Palabra entre as poetas de diferentes idades, formación e criterios, configurou un entramado de gran riqueza. As máis novas encontraron a tradición, a mestría e, o que me parece importantísimo, unha autoridade

literaria feminina. Pero tamén as veteranas se predispuxeron á renovación, ampliaron o seu discurso con máis liberdade, nun campo máis seguro e solidario.

Neste plancto gozoso e variado prodúcese a eclosión de poetas galegas nos 90, un empuxe anovador denominado xa como Movemento poético da Festa da Palabra por críticas como Mónica Bar, Marga Romero ou Helena Gonzalez. Esta última profesora, nos seus rigorosos estudos do fenómeno literario de mulleres na Galiza, cualifica a Festa da Palabra como *industria cultural: A idea de industria é ben doada de observar nos grupos organizados arredor de revistas, especialmente de Festa da Palabra, auténtico motor de cambio no que toca á reapropiación da voz para as mulleres creadoras, a recuperación dunha tradición propia e a intervención no canon.*¹

O fenómeno do rexurdimento poético feminino na Galiza actual é xa un feito asumido, pero a repercusión do mesmo no ámbito xeral da poesía galega será manifesta no futuro. Estou convencida de que supuxo e supón un decisivo pulo na transformación do canon poético dominante, tanto no relativo a *ampliación temática como a novas suxerencias estéticas*. A poesía das mulleres, non só aporta distintos

criterios, vivencias e sentimentos, non só proporciona un inédito material simbólico, senón tamén un orixinal e libre xeito de abordalo. Algúns destes aspectos xa son hoxe evidentes: coas poetas actuais adquire presenza poética o corpo, a relación material co corpo humano e co corpo lingüístico. A relación coa lingua deixa de ser unha ilusión idealista para converterse nunha afinidade tanxible na que intervén a identidade corporal.

Para deixar este material poético a disposición das lectoras e futuras estudiosas, o Monográfico deste nº 16 recolle unha escolma que procura a representación de todas as poetas que publicaron na Festa da Palabra.

¹"Literatura galega de muller, unha visión sistémica". Anuario de estudos galegos (1999): 41-67

MONOGRÁFICO

A FESTA, VIVEIRO DE POETAS

Benvida á terra dos naufraxios / para que ocúpe-lo posto dos remeiros

Isolda Santiago [FPS 9: 171]

É imposible pasar por diante destas nosas poetas de agora, a fervellar coma volcáns, que o inundan todo coa súa lava, coa súa cinsa, cos seus estouridos, sen ir dar, dun xeito ou doutro, coa *Festa da Palabra Silenciada*. A revista empezou celebrando o dereito a alzar a voz remarcando a palabra *silenciada* [FPS], para acabar por festexar os primeiros síntomas de normalidade relegando o adxectivo a unha posición secundaria [FPs] e abrindo as súas páxinas tamén aos homes¹. Moito virou o rumbo.

Nesta longa traxectoria de quince números descubrimos que neles están as chaves que abren case todas as portas da literatura concienciada de mulleres. Unha literatura empeñada na apropiación dos espazos literarios por parte das escritoras que estaban mergulladas no bulebulé dos anos 80, despois no fervellar incontenible dos anos 90, que recollía o testemuño dunha carreira de relevos que por todo o mundo quere devolvelle a voz ás silenciadas, ás mal representadas. Falar con voz propia, desde a posición identitaria (que non é unívoca, senón múltiple), cun imaxinario de seu, na súa propia linguaxe².

Afirmo, sen medo a equivocarme, que se a revista *Nós*, primeiro, e a revista *Grial*, logo, foron espazos fundamentais para a construción literaria, cultural e científica do *nós* nacionalista, *Festa da Palabra Silenciada* lousouse como eira comunal do *nosoutras* escritoras, investigadoras e axitadoras feministas.

Mulleres de azos a espallar faíscas

María Xosé Queizán [FPS 1: 21]

Quérese facer balance este ano da poesía aparecida en quince números³ animando ás escritoras a lousar unha eira de seu para as poetas, que é case como

facer balance da poesía galega de mulleres de final de século, para acabar por concluír, como afirmamos moitas outras veces, que en conxunto son as poetas novas as que convulsionan con máis orixinalidade e pulo o mundo da poesía galega, e cunha boa acollida crítica e lectora. E isto, insistimos, non é froito da casualidade.

Desde a FPS artellouse un ambicioso proxecto de planificación literaria que debía servir para formar novas lectoras, fomentar a creación feminina, recuperar a historia silenciada, forzar novos valores críticos que permitan avaliar a literatura de mulleres non desde a reclusión e a marxinalidade senón desde a constatación de que lles era negada a palabra e, finalmente, pór a andar un proceso de canonización non hexemónico sustentado no dereito á diferenza (Blanco1995: 138-139; Vilavedra 1997: 189-190; González 2000). É dicir, mostrar, ensinar, fomentar o espírito crítico e facer da revista un foro que ofrece un espazo inmejorable para empezar a publicar. É precisamente esta parte do proxecto planificador, a que converteu as páxinas finais de cada número nun viveiro de escritoras, fundamentalmente de poetas, e alí atopamos moitas das razóns do seu éxito actual. Evidentemente hai que ter en conta outros factores, como os logros acadados polas xeracións precedentes para que se recoñeza o dereito a unha voz propia, os valores igualdade e independencia das novas xeracións, o ensaio e a crítica feminista, a potenciación por parte do mercado dunha moda de mulleres (esta é a faceta máis frívola e perversa, cómpre desconfiar sempre dela), e mais o apoio, persoal ou colexiado, que recibiron moitas autoras dos 90 cando novas, que abraían coa súas escritas innovadoras e destemidas. O que é indubidable é que a partir de 1991 hai un estourido da escrita feminina, precisamente coa publicación de tres poemarios *Metáfora da metáfora* de María Xosé Queizán, *Uránia* de Chus Pato e *Música reservada* de Luísa Villalta, e mais unha ferramenta canonizadora, *Historia da literatura galega de mulleres* de Carme Blanco⁴ [González Fernández 1998: 660]. Ou, dito dunha maneira esquemática e na fala das panadeiras: nos 80 quentouse o forno e nos 90 xa tiña laxeiro.

Confeso que estou tola: quero facer fileiras coas formigas

Marica Campo [FPS 12: 114]

O seu propósito, e iso conseguírono desde o comezo, era xuntar nun mesmo espacio voces, idades, estéticas e ideoloxías diferentes que compartían o feito de ser mulleres, de escribir e de facelo en galego [Queizán 1993]. Por riba das diferencias parroquiais imperou o sentimento de irmandade, e este foi o cerne deste proxecto, no que participaron practicamente todas as autoras vivas que coñecemos. Por iso Marga Romero [1998] defende a existencia dun *movemento poético da Festa da Palabra Silenciada*, no sentido de que todas as autoras tomaron conciencia de escribir desde a súa posición como mulleres, aínda que hai incontables diferencias estéticas e ideolóxicas entre elas e polo tanto non se pode homoxeneizar nunha mesma xeración. FPS foi concebida como unha industria, tal como se define a teoría dos polisistemas, con capacidade para intervir no sistema literario, para propoñer novos modelos e para ocupar un lugar importante no conxunto da literatura galega [Even-Zohar 1997]. Esta postura irmandiña era congruente co outro obxectivo, o de recuperar e reler toda a produción feminina con criterios propios, non patriarcais. Apoderándose da creación, conseguiríase saír do cárcere do fogar, como suxería a ilustración da portada do primeiro número.

A poesía é, desde o primeiro número, unha das liñas de traballo máis importante da revista, entre outras cousas porque as poetas son maioría. Publicáronse en moitas ocasións textos de narrativa e de teatro, pero a poesía é o xénero de maior presenza e peso, e non por falta de vontade das editoras. Os tres primeiros poemas publicados eran de tres escritoras veteranas de nome recoñecido; todo o recoñecido que permitía un contexto pouco sensibilizado coa realidade das mulleres e máis preocupado polos aspectos míticos do feminino (o feminino recluído no tópico do matriarcado, da suposta elasticidade dun sistema literario que tiña por cabeza a Rosalía, da lírica como modo esencial...). Estas tres primeiras auto-

ras eran Xohana Torres, Luz Pozo e mais María Xosé Queizán, co seu texto "sen que as visagras..." [FPS 1 (1983): 21], que debe ser lido como un manifesto no que se fai declaración de intencións e se procede ao relato dos nomes. A seguir aparecían outras voces éditas (Pilar Pallarés) e outras inéditas daquela e que agora xa son poetas coñecidas (Ana Romaní, Helena de Carlos, Cristal Méndez). Instaurar a tradición, dar voz ao presente e servir de viveiro das futuras voces, este foi o principio ordenador dos textos neste número, e nos seguintes, unha maneira de explicitar a irmandade, a independencia e o pensamento crítico.

Se seguimos lendo con vagar o resto da revista, veremos que non falta ningunha das poetas maiores (en idade): María do Carme Kruckenberg, Xohana Torres, Luz Pozo, Helena Villar, Marica Campo, Ánxeles Penas... E, no seu empeño por romper cos tópicos do sensibleiro e recuperar os textos esquecidos que ofrecen, sen embargo, apostas máis rupturistas, no monográfico dedicado ao erotismo reproducense "6 poemas eróticos", en castelán, de Pura Vázquez. A explicación que acompaña os textos -había que xustificar o incumprimento do criterio filolóxico- é enormemente interesante. Remárcase que na súa práctica bilingüe e practica unha poesía tematicamente máis ousada en castelán e máis conservadora en galego; queríanse destrozaren os xuízos que colocaban a esta poeta de posguerra dentro dunha estética tradicionalista: "publicamos estes poemas casteláns dunha autora bilingüe e porque, en propias palabras da autora, os seus poemas en galego son máis de amor a Galicia que de erotismo ou desexo" [FPS 8: 128]. Amais das poetas citadas e coñecidas, entre as maiores cómpre situar tamén a Margot Chamorro⁵, unha escritora autodidacta, convencida da utilidade da literatura para a denuncia e a axitación, que publica os seus primeiros textos no nº 2 de FPS cun longuíssimo poema de deconstrución da linguaxe titulado "Mergullar no diccionario". O texto cuestiona a presenza da identidade feminina na ferramenta explicadora por excelencia (neste caso un diccionario español do ano 1956), rexeitando as definicións que as alienan como un ser dependente: "Muller:

femia do home" / -como definición lin nunha ocasión-. / ¿E do home - púxenme a cavilar? / que se dirá, macho da femia, quizá?" [FPS 2: 51]. Noutros números aparecen máis textos seus, na mesma liña combativa.

Entre as novas poetas, agora coñecidas atopámolas a case todas: Xela Arias, Ana Romaní, Chus Pato, Lufsa Villalta, Isolda Santiago, Olga Novo, Marta Dacosta, Yolanda Castaño, Palmira Boulosa... Tamén publican poemas algunhas que coñecemos máis polo seu traballo noutros ámbitos da literatura, como Flor Maceiras, Palmira Boulosa, María Xesús Nogueira, Sabela Álvarez Núñez, Mónica Bar, Marga R. Lorenzo... E finalmente, recóllense outras voces menos coñecidas, moitas inéditas: Asun, Carmen Lobón, María Xosé Canitrot, Ana Antón Souto, Rita Más Yáñez, María Díaz Vidal, Ana Castiñeira, Puri Ameixide, Pura Tejelo (cuns poemas de boa factura nos que revira os estereotipos dos contos infantís [FPS 6: 160-161]), Mabel Mato, Carme Carballude... Tamén aquí publica os seus primeiros textos Enma Luaces cun pequeno ciclo de licantrópia formado por cinco textos interesantísimos centrados na figura dos lobos e das felinas [FPS 3: 39; FPS 4: 71], que sorprenden pola condensación, a sonoridade, o ritmo e o intelixente xogo co animalario subvertido. Da mesma maneira que outras poetas recollen do imaxinario oculto as figuracións e os símbolos da negación e os converten en positivos (a meiga ou a puta), ela reapropiase de dúas figuracións voraces, desbotadas no imaxinario patriarcal como perigosas, e reafirma o dereito por igual ao desafío e á paixón: "Loba vólve / bandleira", "Femia do leopardo / desafía a noite". E aínda máis, fai explícita a reivindicación do lesbianismo: "Loba. Leona de Lesbos". Quen quixer abundar neste tema descubrirá que esta reapropiación do animalario é unha das estratexias recorrentes na maior parte das poetas para facer explícita un pensamento feminista forte, unha identidade xenérica sen medo nin dependencias e unha manifestación desatada do dereito á paixón [González Fernández 1998]. E de igual maneira que se subverten a linguaxe e os símbolos, procedeu-se cos mitos, singularmente Penélope.

Idade de ouro por onde navega Ulises. Noso é o mar e a dúbida.

Xohana Torres [FPS 1 (1983): 20]

A desconfianza do establecido que resplandecía cos seus dourados canonizadores e a dúbida de que o herdo servise, alentou algunhas iniciativas interesantes que veñen confirmar a idea de que FPS é unha industria, un viveiro. Porque, alén dos nomes citados, dos textos publicados, da evidencia de que nestas páxinas se ensaiaron moitas das estratexias dunha poética diferenciada xenericamente, a creación poética non se pode entender á marxe do empeño pola axitación e o pensamento crítico. E gustárame salientar aquí cinco entregas de FPS, cinco números: 2-4-7-8-13 (estou tentada de deixarme levar pola ilusión do xogo e propoñelos como talismán, e comprobar que no tarot son arcanos positivos que confirman a nosa proposta, como se por un momento o destino gobernase estes fitos).

O nº 2 (o número da Magna Mater ou meiga custodiadora do saber oculto), dedicado a Rosalía, marca o primeiro momento importante de contravención das normas do pai. Cuestionando a historia establecida, destrócese a metáfora nacional feminina, que confinaba á poeta na posición simbólica da nai, e decídese unha lectura humanizadora e feminista de Rosalía. No terreo da creación, isto significou unha escrita antipatriarcal e un acto interesante, o recital poético de 1985 na praza de Mazarelos de Compostela. As poetas xuntáronse en praza pública, diante da Universidade e cadrando co I Congreso Internacional sobre Rosalía de Castro e o seu tempo, para facer oír a súa voz diante das institucións literarias [FPS 3: 35-36]

O nº 4 (o número da organización do material e do espiritual, da orientación, o telúrico e a casa), homenaxeaba a Xohana Torres. Póida que para os efectos de asentar unha tradición poética recente que guiase e autorizase ás nacentes escritoras, este sexa o número máis interesante. Nel publícanse algúns poe-

MONOGRÁFICO

mas inéditos da autora, entre eles o seu agora arqui-coñecido e lido "Penélope", co seu berro-lemma "EU TAMÉN NAVEGAR" que se converteu na estrela polar feminista da navegación sen amarras. A homenaxe completábase con seis poemas dedicados á autora (con interesantes exercicios de intertextualidade que, como no poema de Ana Romaní, anuncian un diálogo coa autora de *Estacións ao mar* que se rastrexaba sen grandes dificultades nalgunhas poetas dos 90). Tamén se reproducía unha carta escrita por unha nena, unha aguda lectora de *Pericles e a balea*, que con dez anos xa demostraba boa man para a literatura, María do Cebreiro. Esta carta é a primeira doa dunha cadea literaria que continúa no seu primeiro libro, *O estadio do espello* (1998), onde atopamos uns xogos intertextuais interesantísimos, cun regusto lúdico moi compracente, e un poema que comeza así: "Ás veces miña nai, para se despedir, / invoca a xohana torres / (adiós, adiós maría)" [51].

O nº 7 (triunfo, peche de período e comezo positivo doutro), publicouse en 1990. Como xa dixemos, co cambio de década, as voces femininas gañan en forza e individualización. Pois ben, nesta entrega, xunto a un manifesto da FIGA sobre as relacións entre o poder e a escritora, Chus Pato e Ana Romaní ofrecen un adianto dos seus libros, *Uránia* e *Das últimas mareas* e publica Isolda Santiago. Aquí agoirábase, pois, o cambio fundamental que había estourar ao longo da década. Xusto a seguir no nº 8 (o do equilibrio), dedicado ao erotismo, débátese sobre a recuperación do equilibrio identitario recuperando a parte negada, o corpo. Erotismo, corpo, dereito ao gozo, corpo como texto, materialización da identidade converteranse a partir de agora en motivos fundamentais da escrita diferenciada, que xa fora aparecendo nos poemarios de Xela Arias, Pilar Pallarés, Luísa Castro ou Ana Romaní e estouran nas poetas dos 90. Unha reapropiación que se pode resumir noutro berro-lemma, o publicado por María Xosé Queizán no seu poemario *Despertar das amantes* (1993): "non son perfume; son carne perfumada".

Finalmente, no nº 13 faise memoria do I Encontro

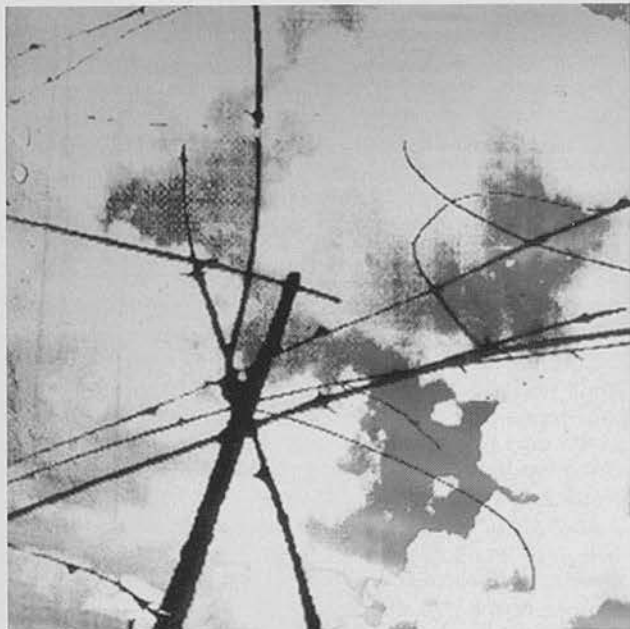
de Poetas Peninsulares e das Illas, aínda en marcha (no 2000 celébrase en Barcelona), e ábrese o mundo da creación galega cara a fóra. O proxecto, ambicioso e útil, permite que as creadoras (e as críticas) falen entre elas e reciten xuntas os seus versos. Dalgunha maneira significa a maioría de idade da poesía concienciada de mulleres. É evidente que este non foi o primeiro contacto co que acontecía fóra, pero si a primeira vez que se facía con este relevo. As poetas falaban e sorprendían. As lectoras coñecían voces de fóra, recollidas na antoloxía que aparecía ao final do número.

Eu vou soa. E non me arrepió. / Velaí o meu retorno indecoroso

Cristal Méndez [FPS 9: 167]

Son moitos os fíos que hai que seguir ao longo da colección para poder explicar cómo en tan pouco tempo un proxecto de planificación, como o que FPS deseñou para que agromasen e se recoñecesen as poetas, pode converterse nun revulsivo do conxunto do sistema literario. E cómpre facelo tendo en conta o que acontecía ao redor, noutras revistas, noutras foros, nas reivindicacións de orde social, nas propostas de pensamento feminista que viñan de fóra. A poesía de mulleres fíxose maior, independizouse, coñeceu mundo e agora inflúe na poesía escrita por homes. FPS como industria poética acadou os seus obxectivos, e ela mesma está no cerne deste esplendor actual, aínda que cómpre atemperarmos o entusiasmo, porque pode ser unha loulea que faga esquecer o transfondo. Non está todo conseguido, as escritoras non conviven en normalidade, a presenza e axitación das autoras na narración, no ensaio e no teatro aínda está en precario, o canon resístese, e as institucións tenden a actuar como *paraugas totalizador* (Radhakrishan en Ugalde 1996: 229-230) que fagocita e neutraliza. E logo, cómpre non esquecer que FPS, que toda a crítica e a escrita feminista, foron concebidas como ferramenta de intervención na realidade; por iso, aínda que a literatura cumpre a súa función simbólica e axitadora, de guía e adianto da utopía,

logo a realidade é outra cousa (Pallarés). Agora só falta ver que FPS acade o novo reto que se propón, e logo duns anos, facer balance. Mentres, disfrutemos coa retrospectiva poética; aínda estamos a tempo de descubrir voces que pasaron pola porta e non convidamos a pasar.

NOTAS

1. Vid. presentación de FPs 14 [1998: 3]. Por razóns de claridade referímonos á colección no seu conxunto como FPS.
2. Realmente, tal como fan na colección "Cuadernos Inacabados" de Horas y Horas de Madrid, onde se publicaron, vertidos ao castelán, algúns libros da Librería de Mulleres de Milán, de Luisa Muraro, Luce Irigaray ou Victoria Sau, habería que dicir que na FPS atopamos textos a, ante, ata, baixo, cabo, canda, con, de, dende, en, entre, onda, para, para, segundo, so, sobre, tras e xunta as mulleres. As mulleres reconstruíndose criticamente dunha maneira integral.
3. Exactamente habería que falar de catorce, porque o número 15 só publica prosa e parece anunciar, así (aviso a mareantes), un novo obxectivo desta industria feminista, a narrativa.
4. Chantar fitos simbólicos como unha data axuda a marcar conciencia de cambio de situación, pero non ignoramos que este estourido responde a un proceso. É extraordinariamente interesante ver cómo a finais de 1991 e comezo de 1992 se debate na prensa literaria a especificidade da escrita feminina, ó rego dos polémicos Contos eróticos / Elas de Xerais, e, de por parte, a Asociación de Escritores en Lingua Galega, que prepara unha mesa redonda para que estas tres poetas que acaban de publicar o seu primeiro poemario, falen sobre o tema.
5. Para unha ficha biobibliográfica, vid. MNG [1999: 26-27].

MONOGRÁFICO

BIBLIOGRAFÍA

Even-Zohar, Itamar, "Factors and Dependence in Culture: A Revised Draft for Polysystem Culture Research", *Canadian Review of Comparative Literature* XXIV / 1 (1997): 15-34. Consultado en:

http://ww.tau.ac.il/~itamarez/ps_esp_o/fa%de_ct.htm. Hai traducción ao catalán, de Anna Romero e Jaume Subirana, reproducida tamén na súa páxina web.

González Fernández, Helena, "La destrucció dels tòpics a la recent poesia de dones", en Carabí, Àngels e Marta Segarra (eds.), *Bellesa, dona i literatura*, Universitat de Barcelona, CD Rom. Sen paxinar.

---, "A literatura galega de mulleres: unha perspectiva sistémica", *Anuario de Estudios Galegos 1999* (2000), no prelo.

MNG = Mulheres Nacionalistas Galegas, *Recuperando a nosa história II. As ruas também tenhen género*, Pontevedra, Impr. I.R.G., 1999.

Pallarés, Pilar, "Literatura e xénero: unha cuestión aínda pertinente", *Terra e Tempo* 6/7, monográfico *Xénero e nación* (1997/1998): 34-37.

Queizán, María Xosé, "*Festa da Palabra Silenciada: independencia, insumisión e solidariedade*", *Andaina* 6 (1993): 53-54.

Romero, Marga, "Poetizar o mundo como muller. Movemento poético da *Festa da Palabra Silenciada*: trece anos de poesía galega de mulleres", *Grial* 140 (1998): 691-716.

Radhakrishnan, R., "Nationalism, Gender and the Narrative of Identity", en A. Parker et al., *Nationalism and Sexualities*, New York, Routledge, 1991, 77-95. A tese da totalizing umbrella, que nós gustamos de traducir como paraugas totalizador, reproducése en: Ugalde, Mercedes, "Notas pra una historiografía sobre nación y diferencia sexual", *Arenal. Revista de historia de las mujeres* vol. 3, nº 2, Universidad de Granada (1996): 217-256.

Vilavedra, Dolores (coord.), *Diccionario da literatura galega. II. Publicacións periódicas*, Vigo, Galaxia, 1997.

MONOGRÁFICO

MARÍA XOSÉ QUEIZÁN¹

A palabra e a escrita foron desde sempre elementos de poder, úteis de marxinação. O don da palabra foi utilizado como arma diferencial e a voz das mulleres foi negada e silenciada ao longo dunha historia masculina.

Para nós é unha festa celebrar o día das letras galegas espallando as nosas palabras, hoxe recuperadas, incidindo no mundo da cultura. Pero non nunha cultura con maiúscula, patrimonio de poucas, nun mundo que nos desprestixia e denigra nun mundo que nos reserva os peores traballos e os mais denigrantes roles nun mundo que nos anula e nos pecha.

Desexamos unha cultura
que nos abra novos mences
que nos permita desenvolver a propia creatividade
que nos facilite a identidade e o coñecemento de nós mesmas
que nos axude a saír da alienación secular
que nos libere do autoodio e da marxinação
que recompoña o noso pasado omitido e afogado.

Para abrir-nos a un futuro
onde o progreso non signifique destrución, desastres e guerras
onde a riqueza non estea baseada na explotación
onde Galiza sexa tan independente e insumisa coma nós.

¹Introducción Nº 1 Festa da Palabra

MONOGRÁFICO

MARISÉ ÁLVAREZ BUGALLO

HOXE VIN CHORAR UNHA ESTRELA

Hoxe vin chorar unha estrela.
Estaba soia nalgún sitio
tentando pensar que pensaba,
e a miña mente xurdíu o desexo
de ver pero sin ser miña, unha bágoa.
Pechei os ollos rubida ó ceo
e soñei con unha viola,
da que agora soio teño o arrecendo
pero sei que era enfeitizante e bela.
Corrín cara ela por un campo
un suor frío percorría a miña cara,
alguén me empuxou e paseniño
achegueime e poiden ademirala:
o que a min me pareceu unha fror,
era baixo un desfrace unha estrela
por amore agoniando
e cando a toquei choraba.
De súpeto o soño foise
e quedeime soia:
aterrecida mirei a miña ñan
¡aquela bágoa, queimáara!

MONOGRÁFICO

SABELA ÁLVAREZ NÚÑEZ

A Pura e Dora Vázquez

Lilas de Abril

Azar
azaleas
magnolias
camelias
anémonas
lirios
rododendros
madreselvas

Glicínias de abril.

Á alameda a árbore

á árbore a flor

á flor reiseñor

ouriolos
verderolos
xílgaros
xiríns
paporrubios
picaflores
merlos
estrelíña riscada
escribenta real.

Paneis aromados.

vidrieiras floridas.

trubantes tornasolados.

Páxaros pintos pintados.

Na árbore a flor

Na flor reiseñor.

Na árbore cantos

cantarandá

cantarandá cara ó río

cantarandá.

Dos lirios ás anémonas

voa a bolboreta.

Cantarandá cara ó río

bolboreta

cantarandá.

SOÑO DERRADEIRO

Para a morte
elixo este soño.

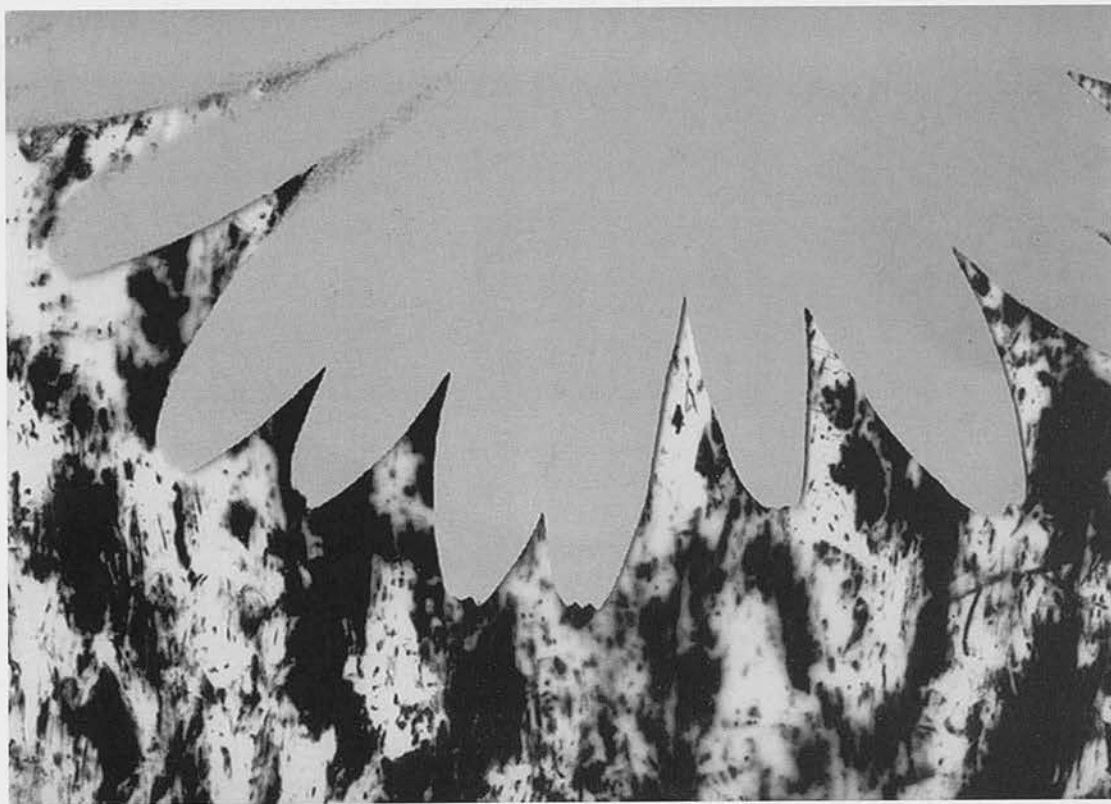
Ese día
o meu país
recortarei
do mapa
e como a Alicia dos meus soños,
en remuíños,
sumireime nun pozo
e remando
viaxarei
pola travesía cantábrica-atlántica
do mar-océano
e navegarei
e afundireime
ata enche-lo meu corazón de auga.
E nadando
chegarei
á alba de horizonte invisibles.
E na tarde, tardiña-noite
atracarei.
Naufragarei.
Os brazos violetas do atlántico
abrazaranme
durmiranme
recolleranme.
O costado violeta do cantábrico,
durmida,
devolverame
á xeografía dos meus soños
¡tan gris e tan celeste!
¡Galicia!

MONOGRÁFICO

PURI AMEIXIDE

Fareiche unha oración de seda,
non de palabras grandilocuentes
mais de tambores e cervexa,
de risos contundentes,
de lúa chea
bañándose espida na maré.
Fareiche unha oración que sexa bico,
carne, terra, mans abertas,
unha oración feita de ti mesma:
unha oración de vida.

A lingüística estaría ben
como a arte de bicar.
A sociolingüística sería
un manual aínda máis escabroso
e circularían edicións ilustradas
máis vistosas que as do Kama-Sutra.
Non habería diglosia,
só a de Helena: París-Menelao,
e como agora somos máis civilizados
non ardería a fermosa cidade do poema.

MONOGRÁFICO

ANA ANTONIO

O RELOGIO SOBRE DA MESA VAI FORMANDO AS NOSAS TARDES

María esta carta non é todo
o que hoje sinto,
pero quero María, ter o teu corpo químico
no plumim desta paisage.

Estou só sentado frente
ao maremoto que levanta
a tua lembranza na ría.
Sinto de vagar os marinhos
luitando por manter a flote o barco
como mantenho eu a flote
os meus olhos polas bágoas
que comezám a agitar-se em maregia.

Hai pouco acercou-se-me um neno
e coidei que fora o noso fillo
pero nom me chamou pai:
María, levo tanta mágoa em calma!
Nom sei canto tempo
levo agardando que pare este vendaval
que aínda tenho
levo agardando que pare este vendaval
que aínda tenho
no meu corpo
as pegadas do teu paso golhopante
por iso quero, María, que saibas,
que nom tenho tempo para esquecer-te.

Onte pasai por diante da tua casa
e vim que as tuas janelas fechadas
anunciavam a nosa morte.
Nom sei María, porque tenho
esta estúpida teima de escrever-te bébedo.

Quando hoje me deite, estou seguro,
María
que sonharei co teu corpo nu,
percorrerei as tuas longas pernas,
as de azibache nacarado.
Farei umha escursóm polo teu pubis
e, estou seguro que ali empreharei do teu desexo.
Escarparei os teus peitos e
já meio morto de paixóm
avivarás o meu ancelio co branco alcol das tuas alturas.
Sonharei María
que nom recibiche esta carta.

María
nom me importa confesar-te
que tenho medo de ter-te amado.

Outra vez está o neno do que antes che falei
ao meu pe
Se viras María...
tem os teus olhos
pero cubertos de pestanas como as minhas,
um bosco de cobardes pestanas.

María, já tenho alcol no papel
e sinto a tua pituitária
recibindo o meu bébedo arrecendo.
María esta noite,
por um estúpido revolver matei-me;
sei que vas desculpar a minha letra má
pero creo que a morte está chegando aos dedos.

María, hoje preparo eu a cea
pero se chego tarde
nom me agardes viva,
quando chegue
beixarei o teu beijo de agardanza.

María já me despido
mantem nos peitos a minha carta
quente no teu amor maternal

Quéro-te, por estas noites.

P.D.: Aínda nom podo crer que morreras hai catro días
O relógio segue a formar as nosas tardes.

MONOGRÁFICO

ASUN ARIAS

E TI NON TES CONSTANCIA

Dous ourizos gacheiros atropelados
na estrada facendo o amor.

Arrecende a Primavera no Peugeot 205

Namentres a velocidade da paisaxe,
asulagada pola luz,
bara o tempo...

Digo MESURA e non teño límite
Digo Morte e é Ausencia
Digo VIDA e estou na viaxe
Digo AMOR e non hai constancia

¿deprédame unha paixón?
Audaz
Temeraria.

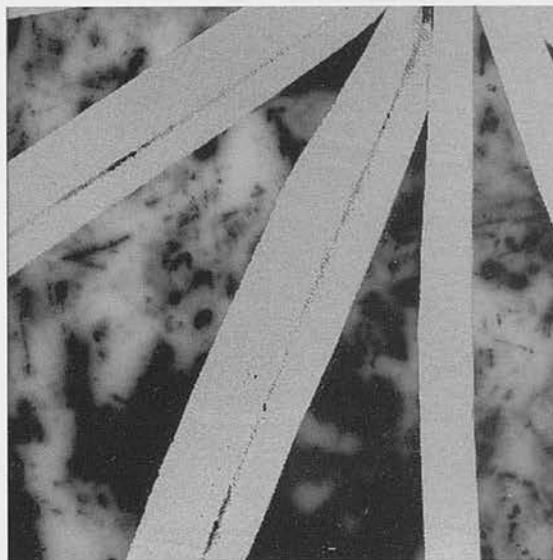
A PERSONAXE

"Bé saps que ets caminant
; et calen esguards nitids
per descubri(r) la magia de l'incert".
Quima Jaume

Esa misteriosa personaxe
vestida de mouro,
leva no seu espírito pendurado o ollar da curuxa.

ANTE O UMBRAL DA INVERNÍA,
a pranta outonizada dos acios das serpes,
agoira a quietude dos ceos en estéticas formas.

Nos seus beizos,
Melisa acubilla o ritmo das palabras;
nese firmamento co que as mulleres xogan ós dados.

MONOGRÁFICO

ASUN ARIAS

COUSAS DO FOGAR

A hora de asa-lo cabrito,
veñen cara min
tódolos arrecendos do "aitos"
e paladeo a arte impregnada nos xenes de toda a /cultura das
mulleres que me precederon.

A hora de asa-lo cabrito,
levo pendurados na memoria
tódolos cadavres dos que a humanidade se alimenta.
Nós, que sabemos tanto do corpo
e tan alleas a il somos.

A hora de asa-lo cabrito,
adubío co piano de George Winston,
"Winter into Spring"
e venme unha letanía de palabras
que se forxaron no lume das lareiras de modernidade:

Entrega	Obxecto	Lavadora
Pasividade	Erótica	Lavaplatos
Sumisión	Lasciva	Microondas
Violación	Tentadora	Minipimer
Escrava	Lúa	Aspiradora
Perfume	Gacela	Secadora...

Nai
Procreadora
Creativa
Sensual.

A hora de asa-lo cabrito.
Penso no público e vexo:
A vendedora das Canarias
"que o cheiro alimenta".

Ó grupo de mulleres
UNPREDICTABLE NATURE
Interpretando a súa música "DEDICATION"
no Café Latino.
A Señora ministra de cultura,
facendo propaganda da igualdade na televisión...

LEI MATEMÁTICA DO FOGAR

$A=B$ sí é so sí $\text{♂} \text{ é } a \text{ ♀}$, e $\text{♀} \text{ é } = \text{♂}$ entón
cúmplese que, $\text{♀} = \text{♂}$.

Esto é a lei da "señora da casa"
co cadavre, do cabrito asado,
transmutando no "atanor" da cociña.

Outono 1994

MONOGRÁFICO

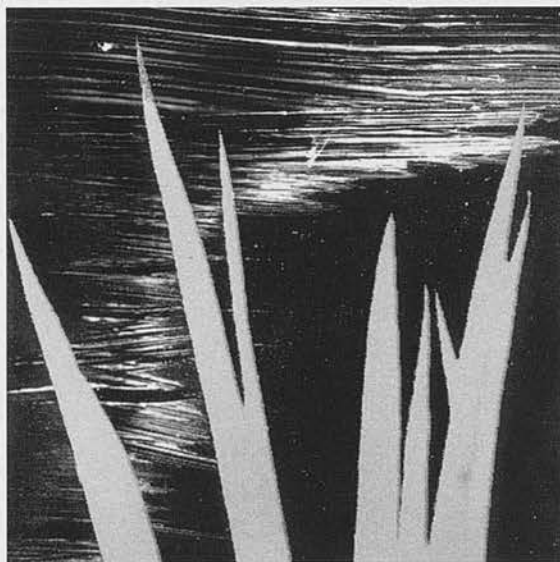
XELA ARIAS

Manco o sol que regresa da xanela
e estou aquí amor e estou contigo:
quixera vernos fundidos á terra,
á terra, á auga, ó mundo inmenso.

As túas mans que me andaron son días,
días que marchan e esquecín hai anos,
moitos anos, esta forma de volta
pois cen anos hai ata agora mesmo.

se ti non me abrazaras.
E estou aquí amor e estou contigo,
teus ollos chuvia, túa voz quen me agocha,
quen me agocha, meu amigo querido.

É contigo que podo
cre-las mentiras do amor
crer nas mentiras do amor,
unha imbecilidade que imposible.

SOLDADOS

Porque bebes na fonte das dúbidas
sospeitas.

Porque habíta-la esperanza
sancionas.

Así sabes ti da elevada simetría das batallas.
Así conviñas pola muda da historia.
¿Que tal ve-la necesaria imposible inocencia dun
[minúsculo poder calquera?

Abrázome noutra revolución pendente.

Non vou ser soldade.
Poño a man
e cáenme milleiros de cousas comúns polos dedos
[estirados.

Non vou ser soldado.

¿Sancióna-la mezquindade que os desexos tamén
[gardan?

Porque se línda-la utopía
atrévete agora e avanza.

Tamén ti ocultas
verdadeiros motivos en risas desencaixadas.

Así que abrázate nesoutra revolución necesaria.

Sería-lo mellor soldado
e mais cantas veces
mórrenche tódalas batallas.

MONOGRÁFICO

XELA ARIAS

Que me compartas se me falo de nada,
que me compartas finalmente entre as cortinas,
que somos nos vasos e automóbiles un compárteme
subliñado de pareceres.

Sospéitame como amámo-lo trastorno das nosas mans
é procura de nada que vén tan enorme-
mente importante ós nosos colos traballosos.

Sábenos
amantes na urxencia do cámbiame
de sitio o mundo que afirmamos.

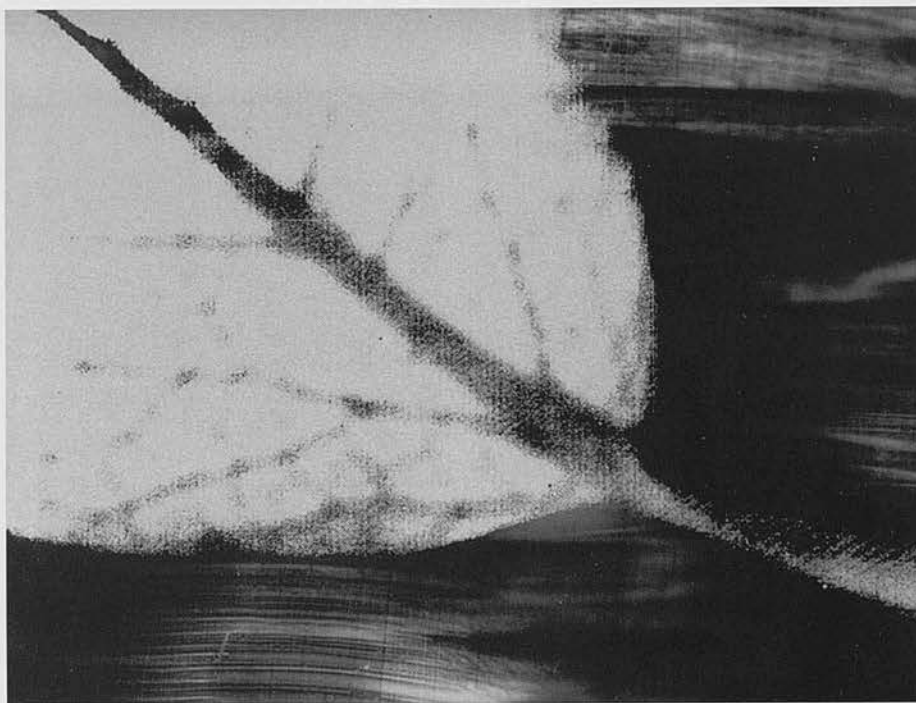
Así podó eu araña-lo peito que conteño
cos teus meus dedos.

Non hai, si que non hai
idioma abondo.

Non hai idioma abondo para recoñecérmonos.

Pero ti e mais eu e nós,

se nos sabemos sabémonos
desde os espacios en branco.

MONOGRÁFICO

MÓNICA BAR CENDÓN

Recorrín o espacio,
procurando as túas mans,
agarimos de mil dedos.

Os raios da lúa
son dun xelo homicida,
onde a lucidez cae morta.

Esta casa trama vinganzas
que non podes nin imaxinar.
Rebélanse os libros
que non lés,
as páxinas que non cobres de maxia.
Choran as pechaduras,
as bisagras,
de mágoa.

O espazo vil
envolve os meus torpes movementos
entre teas de araña.
Como sonámbulos teño os labres
evaporándose no deserto.

Coa madeira das fiestras,
contrúese un patíbulo
-xúrocho-
¿será o demo?

Mentres os corvos
graznan de envexa negra
nos tellados,
viaxo polos teus dedos
procurando quilómetros de caricias
que me levan fisicamente
quimicamente
ata vocé.

Para Dora Vázquez

1

Ela na solaina
coma nos vellos tempos
e ao seu carón unha amiga, Pura
cos ollos alén do mar,

previas ás tribus urbanas, ausentes
baixando coas náíades por unha escaleira
sen banzos, nobre,
de versos.

Arquitecturas elevadas
con caracolas e cunchas
e mans nobres modelando bonecas de sal
da ría.

Foivos raptar a Ourense o barco de Cangas
para o goce dos peixes e de nós.

2

A cidade non devora (versos)
Cibernautas, trovadores de fax,
sereas enganchadas ao móvil
-¿morte á metáfora?-

Exilio doméstico, ¡silencio, está a falar!
As mans urbanas tocan botóns
e unha voz quente os vidros
da pantalla,
é unha comunicación con anacos de cunchas
e caracolas, peixes ledos,
¡de Dora!..
Xa ves, ¡vaia flash! -entre nós- internet.

MONOGRÁFICO

De súpeto
calisquer acontecemento S

u
m
érxenos no pasado,

doce e amargo ao mesmo tempo
pro
dunha maneira esPRESioNista saio de mín,
des

dó
bro
me

"Eu agora"
contemplo a todos
desfffffilando como nunha fffffilmación
"fffffelinesca".

"Eu antes"
estóu tamén alí A ntre
cunha diferenca,
eles escordados,
caricaturas fideles de Sí mesmos;
eu igoal,

a mesma no meu exterior,
pro a miña caricatura persoal
está nos sentimentos e actuacións.
AtentA A todos,

a coidálos,
protexélos;
interesada nos seus prob lemas,
indiferente aos meus,
es de

cor gando o meu vivir
en patética e absurda bulra de vida.

"Eu agora"
observo con ironía
coma os meus ollos
e os meus miolos
misturan ontE E hoxE.

Nem
bar
gan
tes

eles bo tan a súa tenrura
na contra de mín,

en Vólvenme
cóntanme que foron a miña outra familia.
Hai algo que me atrae
e déi

xo
me
ir
nun b_aldado intento

de acadar a "eu antes",
de creer
que nada morréu,
pro síntome estrana,

allea,
e un forte refugo a todo
é

a derradeira e definitiva SenSaCión.

UN valdeiro esgazado,
desfeito,

ábrese diante de mín
¿Perdín o meu tempo? ¡Perdín o meu tempo!

Isto é insoportábel
éncheme unha infinda tristura.

Teño que atoparlle o senso.
N ON QUERO recuperar ren!

N ON o perciso pra nada!
ao contrario, aquilo é lastre a abandoar.

Pro
nada é absoluto,
nada morre,
simplemente hai moitos "eu sucesivos"

es pa lla dos

e algún día —moi lonxe—
o derradeiro

xuntará arredor de sí mesmo tódolosseus "eu"
anteriores

mo
ar zados,

ni
amigos,
r a c h a d a l a s súas contradiccións.

Estranamente e por uns segundos
atópome a mín mesma

diante de todos,
arre Cadándoos

cuns
ENORMES longos brazos,
trocada en abre-raís,
migalla de eternidade

que non morre
nin envellece

aínda que
endexamáis fun nova.

Na rúa
camiñando xa
s o i a
sinto ganas de chorar.

As miñas lembranzas a lón xan se,
pér den se

nunha lixeira brétema
namentras volvo a preguntarme

¿Quén son eu?

MARICA CAMPO

CONFESO QUE ESTOU TOLA

Para Pura Vázquez

Confeso que estou tola: Teño alucinacións multicolores nos plenilunios e ando a cortar lilas de auga para poñer, vizosas, en púcaros de lume.

Porque vén ser que alobo cando a lúa é máis grande e branquiamarelea na pupila do mundo.

Daquela escoito músicas de tambores e frautas e bailo cos pés nús no caborco da noite.

Penduro das orellas espantos coma brincos de morcegos pregados e falo coas coruxas na lingua máis arcana.

(Ignoro se me ollades, se estou engaiolada e vós por divertirvos ceibades cacahuetes entre as reixas que afastan o meu soño e o voso)

Confeso que estou tola: Teño unha barca branca que navega por rúas e por ríos de vidro e eu vou de pé na proa, cos remos cara ao ceo, derrubando as estrelas.

(Non sei se as recolledes, se apañades os froitos da vendima dos astros para facerdes viño e cuspirmo nos ollos)

Confeso que estou tola: Eu vivo no tellado da casa e cando chove bebo a chuvía que cae e dela me alimento. Béboa coma quen bebe tempo desconxelado, champaña á fin da festa ou un amor que pasa. Despois cando clarea perdo o medo e camiño sempre á beira do aleiro, desafiando a altura.

(Descoñezo se andades a chamar aos bombeiros, porque o vértigo é voso e a bebedez é miña).

Confeso que estou tola: Quero facer fileiras coas formigas, confeso que estou tola, e que leven pancartas co teu nome, confeso que estou tola.

Quero subir ás barbas do sigante, confeso que estou tola, e dicirlle na orella algún segredo, confeso que estou tola. Quero coller ao touro polo alento, confeso que estou tola, e levalo a unha feira nas galaxias, confeso que estou tola. Non quero ir convosco á perruqueira, confeso que estou

tola,

gusto de ser a muller despeiteada, confeso que estou

tola.

Confeso que estou tola, confeso que estou tola, confeso que estou tola.

Amén.

MONOGRÁFICO

M. JOSÉ CANITROT

Deslizas-te pensativo,
no jardim
-desejo fitar-te até
nom máis olhar-
filtra-se um pesadelo
atormentado polo corpo canso
crugem as ervas baixo
um tom sonámbulo
de pegadas
Qué nom penetrara a noite
a sua navalha afiada!
o quadro dentro, no jardim,
é espantoso:
a lúia esbara vertiginosamente o espácio
e, em desbandada, os osos de neve das maos.

MONOGRÁFICO

CARMEN CARBALLUDE

O CASAMENTO DO RAPOSO

Na cova da cima do monte
latrican o raposo maila raposa;
eu non sei qué pasa,
pero dende hai algún tempo
véxoos falar a miúdo
e están moi atarefados

Se mo permitides
imos escoita-lo que dín:

–Pois temos que apurar;
eu non quero que acabe o ano
sen ter compañía.
Na outra cova estaremos ben;
é máis grande ca ésta
e está máis agachada;
así, cando veñan os cazadores,
os nosos filliños estarán protexidos.

–Paréceme que nos precipitamos
e a miña nai tamén opina que,
para ser tan nova,
debía agardar outro pouco
siquera ata o ano.

–As nais todas din o mesmo,
pero eu coído que
para a semana que entra,
se se axeita o tempo,
podíamos celebra-la cirimonia.
Anda, miña raposiña,
non te fagas de rogar;
eu quéroto moito
e temos que xuntarnos;
á menos hora ábrese a caza
e píllanos sós;
polo menos, de casados,
un protexerá a outro.

–Sempre consegues de min o que queres.
–Iso quere dicir que sí;
entón, para a semana, o primeiro día que veña bó.

¡Mira ti o que argallaban
estes raposiños do diaño!
Resulta que queren casa...
¡Vaia, vaia!
De súpeto escomenza a orballar
unha chuvisquiña miúda
coma se sementaran pinguiñas
que voas coa brisa,
e o sol mete os seus raios
por entre a choiva.
Chovisca e raia o sol.
¡Qué ben!
Este é o momento
en que casan os raposos;
por fin hoxe a raposa
dille que sí ó raposo;
e o raposo, de garabata,
fai súa á raposa.

MONOGRÁFICO

HELENA DE CARLOS

TI SABES BEN ONDE...

Ti sabes ónde se esconden as follas da maria
e cómo acompañar os ritmos frescos da auga
ti sabes
tamén os arabescos da pedra na soedade
e a fermosura do vento barrendo
as tintas difusas dunha noite
que eu distingo da pureza en días transparentes;
ti corres as meceiras de cristal e o sono mesto
pensando un mencer estelar, albor
de comunicación
cada vez máis perto dese ceo asesinado
por agullas luminosas e perfectas,
ti que todo refrescas
e reduces a ledicia,
ti que agora voas
coma un coro de gasas se te prender na erva
e te derramas igoal que un viño
mesto e perfumado,
e tí que me regalas un ar
con árbores extensos lonxe
da terra queimada e dos espectros
doutro mundo que nos amamos:
ti
coñeces ben por qué agora durme
o sol vengativo que antes esperaba
tras as rocas, tras os piñeiros,
tras o espello dun lobo escuro
a recolleita e a lonxitude espida
da extraña verba en liberdade
que nunca nunca
ti esquecerás
nos teus soños.

RÍO EN MANS DE TERNURA...

Río en mans de ternura
corre o ceo polos eidos de ningures,
auga sen vida nen homes,
río eterno de voces con gaiola;
fluir, fluir
cecáis o sino marque unha nova traxectoria
cecáis o vento pulule por abaixo
e desfaga as gasas de líquens e cousa baixa
cecáis nen o sol beba nas tardes de apatía.
Vexo o ar, sinto o abismo,
o máis fondo espello da morte sen nome,
e onde está o sen fin alí adivino a vida,
a outra cara do río que agarda a quen promete
e coma as nais olla sen ver en faces de piedade;
fluir, fluir,
a variedade chama debaixo do aparente,
a vida do val, o hipotalamio, a canción
da doce mesta obscuridade
todo é río prolongando o decaer da inmensidade,
río en terras sen fame
vibra o ollo que lame a borraqueira
e anxeia
fluir un río na vaguedade dos silencios,
nos grises da terra,
fluir, fluir
e facer parte
na interioridade sen fin das cousas.

MONOGRÁFICO

YOLANDA CASTAÑO

A rentes dun cantil.

Nunha estabilidade negada a sí mesma
non lamberei baldosas.

Adoecida nunha
estúpida amenaza aguilloante asulágame de
/vagar unha

fonda parálise interrogante,
de esvaída faciana impávida case.

Non sei se terás afeicións licántropas;
gozarei de se-la pobre vítima inocente mollada de
compaixón
tendo tra-lo muro a tixola ben apreixada fortemente.

Ninguén ollará unha muxica renarte.
¡Cómo estou gañando!
Non agardarei esa malleira axeonllada máis que a
tódolos ollos,
sen razón nin culpa;
pero estarei no meu posto cando se volva a
/ouvi-lo
pistoleto de saída.

Expuxeron cara mín un edificio de máquinas pintadas e
de valerosos premio merecidos que recoller á saída
/na porta.

Deprendéronme ónde e cómo ascender nunha
lenta e sensual espiral estudiadísima.
Logo presentáronme o sobrio uniforme barroco, segundo
os últimos canons de beleza violada,
–violada como unha moza sóa nun caleixón escuro–.

Pero amosáronme as estancias, o que chamaban
/pracer,
e algo máis que xacía apoleirado nunha cimeira
/tremelocente.

E aínda que sexan eles os que cobren os meus
/impostos tódolos meses,
escacheille-la porta nas narices, cara un horizonte que
non se atopa máis afora que
no lampo que aínda alenta
nestes ollos que sobreviven na xeración do
/desencanto.

MONOGRÁFICO

ANA CASTIÑEIRA

ALICIA, ESPELLOS E PALABRAS

Sixilosa, Alicia abre as portas do espello
e dentro, infantil debuxa bocetos de palabras.
Vencido, profanado, o cristal esnaquiza nácar de mil
sonidos
e as faias da tarde sangran de mentiras e calan.
Alicia parsimoniosa xunta con indolencia cada peza,
acopla sonidos esquecendo -obvio- case sempre
consoantes.
Sen consoantes recompón, paciente, tódalas palabras.
O espello engurrado do esforzo de nacer
devolve obviamente equívoco as primeiras imaxes.
Alicia rompe os lazos azuis do seu vestido de diario,
perde propositadamente o chapeu da escola,
sobe con desgana as escaleiras do cuarto.
Alicia dorme, soña Alicia xa non fala;
encorvada flirtea ante o espello engurrado
e recomeza o xogo, estúpido rompecabezas;
as palabras acoden dóciles á súa man branca de nena sen
fala
e por fin sente, rebelde, suficiente, satisfeita
e loita do verbo, cópula atroz na súa carne.

MONOGRÁFICO

MARGOT CHAMORRO

Durmo
vela ou meu sono
centinela aberta
o mesmo día será mañan
a estremecer a vida
chegaran agalopadas
i outra vez esperarei a noite
como recén estrenado relanzo de paz

Ven
a poñer nos meus ollos
arromedo de morte
vota sobor de mín
a lousa do olvido
mañán
miraremos renacer outra vez
o ave Fenix
i estará coma hoxe
coma onte
ferido...

FALEMOS DE PARAISOS

Moscas revoando cobizosas
no amargo mel dos ollos.
Caveiras revivindo
o xesto da morte.
Brazos alzados
na busca de achego.
Dentes teimando
morder na nada...
Galoupante gadaña,
a lomos da loucura,
ensaia a macabra
danza da vida.

MONOGRÁFICO

MARGOT CHAMORRO

CECAIS HAXA QUE SER MULLER

Un día un meniño
que co él me atopei
por mirar que dicía
eu lle perguntei:
¿Qué che gustaría,
qué querrías ser
galo ou galiña?
¡¡Xesús, que muller!!
que cousas pregunta,
galo quero ser
pois galiña medrica
enxamais eu serei!
Pois tí te presines,
galiño pedrés, que
aínda non sabes
do mundo, o revés,
i o mando do galo
xa soñas con ter...
¡Que risa, que mágoa,
os meniños me dan,
tan pequerrechiños
e tan molderados xa van!
Unha nena e un neno
viñeronme a ver,
lenbréime do conto
e me dixen: !tal vez...
distinta resposta
ista vez eu terei.
Nin idea tiñan
de galo ou galiña
mais o neno dixo
- botado padriante -
co Super Ratón
il sería ó instante.
¡Que risa, que mágoa,
os meniños me dan
tan pequerrechiños
e que molderados xa van!
¿E tí, miña raiña,
que queres tí ser?

Eu quero ser nena,
e despois ser muller.
Bonita resposta
- nun pronto pensei -
mais logo me dixen;
¡Non sei...non sei...
é tan pequechiña...
¿Que pode saber?
Na resposta había
moita timidez
i a nena, pequena,
máis cativa a miréi.
No mundo as galiñas
non teñen poder
i a super ratona
qué pode facer
para saires do escuro
e brincar no papel.
Máis cecais a iste mundo
boa conta lle ten
cas nenas, remedo
de ratos e galos,
non soñen con ser
e consigan facer realidade
o seres MULLER!...

MONOGRÁFICO

ENMA COUCEIRO

O NENO SEN HISTORIA

Có corpo sen límites,
sorría indiferente,
durmindo.
E tremía cando abría a fiestra.

Na noite,

pasaban sete vermes voando,
el, arrepiado,
afogaba no meu peito.
Saloucaba a man enriba do corpo.
Os soños perigosos saloucaban.
Dez metros e ascendía
sen volta,
ós ollos do inverno.
Tentaba protexerme comendo estrelas
que caían coa xeadá. Estrelecida,
fumaba debuxando movementos;
e saíame da boca fume prateado
que eu gardaba nunha caixa.

Na mañá,

cedo,
xogaba envolta en sabas.
Vestíame coas saias da ledicia,
e encentrábame en conxurar ó neno do presente.
Día a día ía buscalo á praia.
Húmido como as rochas
bicábame con sal,
e era salgado o laio que nos aforcaba.

Cando el deixou de agardarme,
empecei a desprumar os días.

E de súpeto,
xa non sei como o cansanzo
me foi roubando os ollos,
apagándome a luz,
e negándome a historia.

*"Y no hago más que rebuscar
paisajes conocidos
en lugares tan extraños
que no puedo dar contigo.
Te busco..."
Celia Cruz*

MONOGRÁFICO

MARTA DACOSTA

Señor dos ceos no silencio enorme
do seu voar calado sen descanso.

E o pousadoiro aquel
en que soñar sen vento
a distancia exacta dos regatos.

Cando o sol renace
nos días de frío
o abrente provócao o miñado.

MONOGRÁFICO

Mª ELENA FERNÁNDEZ VÁZQUEZ

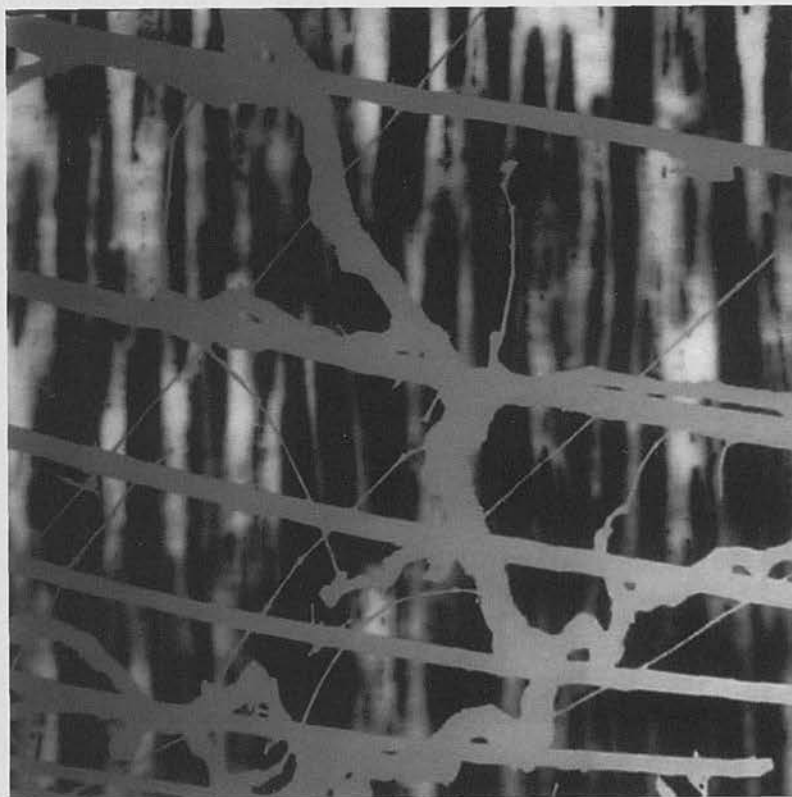
A MORTE

O seu cabelo enrugado,
cubría a prácida almohada,
a súa dignidade cruzada
do pranto volveuse agotada.

Mirando pasa-las horas
horas que non serían recordadas,
mirando resbala-las gotas,
da súa fiestra olvidada.

Tal vez pensando estaba
na súa enfermidade avanzada,
pois a eterna morte esperaba
apoiada na prácida almohada.

Cuberta co seu enrugado cabelo
...e a morte lle chegaba.

MONOGRÁFICO

PALMIRA G. BOULLOSA

(Do poemario inédito "VOCACION DE OCASO")

Nacín soa, cando o sangue acolle vida
na súa vasta faciana.

As gaivotas soaron os seus humanos prantos
entre as cunchas de praia.

O meu primeiro berro estiñou un ronsel de ferro
na mar.

Ninguén me preguntara

- nin tan siquera o alento do vento
envurullándose para a veciña noite -

se desexara aquel lóstrego nacer carmesil.

O meu corpo abrasado de lava
non elexira nin o seo nin o momento.

A miña carne fíxose nome e habitou entre vosoutros.
Nacín ó ocaso.

E fun.

¿CANTOS SUBIRON AS MONTAÑAS OU BAIXARON
/ÁS PRAIAS
PARA CUMPRIMENTAR O MEU NACEMENTO?
SO OS FENTOS DESA ATARDECIDA COMBARON A
/SUA FRONTE,
SANGUENTA DEDIANTE DA MIÑA DOCE SOIDADE.

MONOGRÁFICO

RITA MARÍA IBÁÑEZ

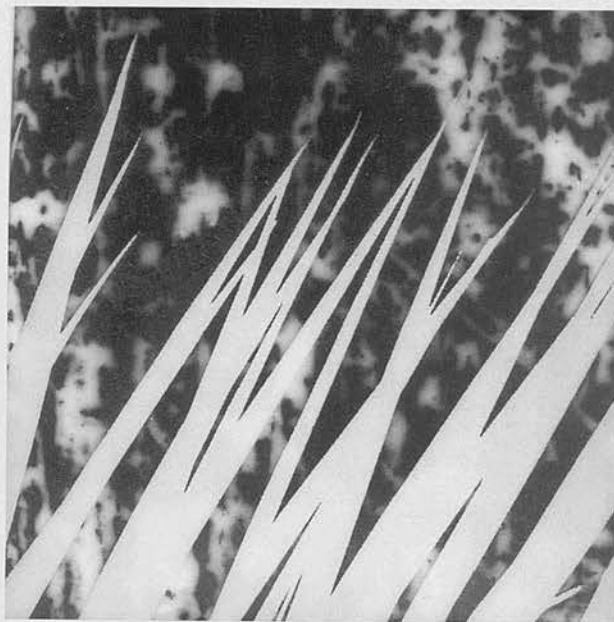
Resiste teu peito os achaques
porque eres a mesma agonía,

levas os séculos
de temor no costado,
e aprendiches
a non entrar nas igrexas,
pero tampouco entraches altiva
na casa dos amos
para botarlles a humildación
sobor da mesa.

Comiche o pan que te serviron
porque sufrías fame de miseria,
(epidemia
que estenden aos mansos).
Eles durmen profundamente
porque compartes a mentira
da súa hipócrita inocencia,
e son culpables de sentir pena,
coita polo recolemento
do teu sono inqueda,
culpables de ver a túa ropaxe
agardando amañecer
igoalmente asustada,

son culpables de axuntar raíces
espuntando a arboreda
do teu monte desnudo,
culpables de falarlle
a túa bouca enmudecida,

¡culpables de facerte a súa pregunta!
-"¿Verdade que si...?"

MONOGRÁFICO

MARÍA DO CARME KRUCKENBERG

2 POEMAS INEDITOS DO LIBRO: "ALEGORIA DO ENSOÑO FERIDO"

Se non podo escalar
os teus soños adormecidos,
deixa que navegue
polas mareias fondas do teu corpo,
ate morrer,
afogada no espello da túa noite.

E como un longo cansancio
de dedos
iniciados no desencanto
da fronteira desolada do desexo.
E como a esperanza esnaquizada
polo calendario incerto da existencia.
Tamén é, unha carreira perdida
que esmorece no deserto do latexo.

A Pura Vázquez

Non sei en verdade como comenzar
este poema;
non quixera botar fóra os recordos
de ilusións pasadas,
aquiles momentos en que a craridade
soamente a tiñamos nos ollos,
e a espallábase nas cousas máis sinxelas
como un regalo compartido.

Ti estabas ahí, a beira da verdade
e ollaste para mín con coñecemento,
sabíamos que quizais un mencer,
(de un ano calquera),
voltaríamos a mirar as estrelas
que entoldan a nosa terra.

Agora coido que xa é un pouco tarde
para chorar a ningures
nin tampouco para matinar no imposible.

E tempo, únicamente de recoller a paz
no colo da memoria

MONOGRÁFICO

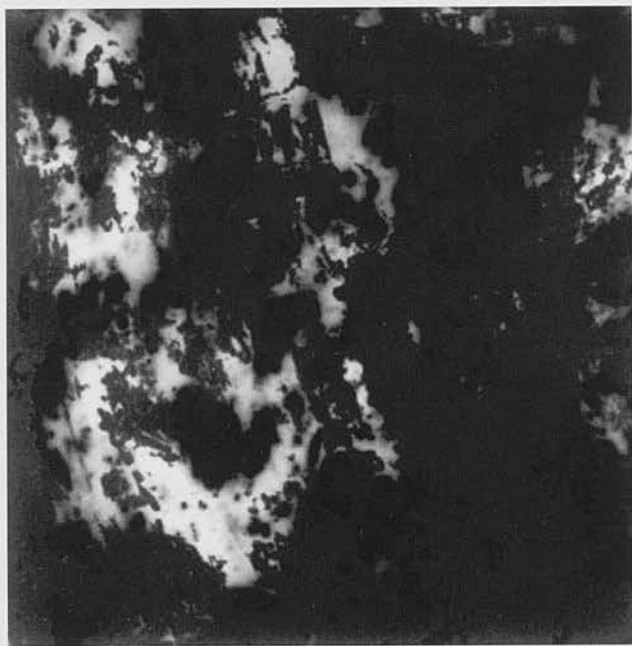
MARÍA LEMOS MUÍÑO

O OUTONO DAS AVES

Cambiará o favor dos ventos
para as velas despregadas
no azul dunha tarde inmorrente
travesía de mar e arroaces
millas mariñas percorridas
no instante en que
unha gaivota viaxeira
descansa do voo
no cume das velames.

¡Amo tanto o silencio!
cando das illas
penduran
lágrimas de orballo...

noutrora eran areas
pousadas no meu ventre
e tear de escumas
a tecerme cabelos
agora son silenciosos
esvarando
na ferverza dos meus ollos.

MONOGRÁFICO

CARMEN LOBÓN

Mordiscando o seu cachimbo de hachis;
o bambú está de parola co ar
e murmúralle moi baixiño
cousas da Amazonia agardando a flor da ceiba
nas bolsas de augas laranxadas do noroeste.

Falan da anaconda, desfacendose os dous
en risas e carautas maliciosas.
Non esquecen que o urobú quixo saltar á corda,
e que o tití desvergonzado vestiuse coa coroa
de coralinae tricolor roubada ao xacaré.

Quédalles por falar dos nenos da praia,
na violencia íntima das palabras quedas.

As catro da mañá, nas vésperas do primeiro de ano
arrumbamos as cuartiñas de auga de Oxalá
e limpamos os santos no candomblé da noite.

Souben na obriga do primeiro domingo
despois de carnaval
que me acercarei ao berce das estrelas
albicándolas de vagar.

Que as sílfides e as fadas bocexan
en calquera recanto da casa
cunha diadema de espadas.

Palabra.

Mentres don Pedro II, emperador do Brasil,
fecunda unha ringleira de palmeiras no berce
o sarcófago en papiro conta a historia durmida
e un urubú entra pola ventá
achegándose á urna de cristal.
El, empuxa a doncela
para sometela cunha pulseira de soño.

Ollando para eles coméntoche

os caracteres de non sei que cousa vergoñenta
do Marqués de Bradomín e unha ágata de mel.
No terreiro veciño un Orixá reverte o día
na danza branca en fartura de tambores.

Para ti e para min
a eternidade, sempre, estará nas rosas.

Sen saír as escaleiras os brontosaurios
toman o fresco xunto á porta
sorbendo de vagariño un bebedizo rosa.

Conviven cunha momia das altas terras bolivianas
e, no verán, sin cruzar as escaleiras
chámana para darlle unha ollada
a danza nas costas, dos mozos que namoran na praia.

O Corcovado latexa en sesta
e o Botafogo lembra, mollando ca caipiriña os beizos,
os tempos acochados nas vértebras no lintel do Pazo,
sen poder saír as escaleiras.

Filosofan, rin con son vermello e acibeche,
esquecendo que tan só
se pode invocar á alba e ascencer a ela
cando o amor nos fai compañía.

MONOGRÁFICO

CARMEN LOBÓN

"Unha vez o ano a razón entra na nosa casa da morte.
Unha vez o ano a morte dos demais é a nosa".

Carmen Carrasco

I

Bebe o veneno da vida
a corazón pechado.
Estreito.

Chamaron cos catro cotenos á súa porta.
Berraron.
Marcharon.

Biqueina tres veces.
Estaba morta.

II

Quixo decirme:
A veiga da Pedra.
A fonte.

Entrou con loito nas roupas.
Deixando no meu cadaleito
as chamuscas da garza en rosa.

¡Xa non importa!

III

Prendéronlle os dedos dos pés
corenta e tantos poemas,
e gardaron,

a súa sombra ferida,
dobrada entre panos brancos,
que cheiraban moitísimo, moitísimo a laranxas.

—¡Que máis dá!—

IV

Lobo e falcón
pernoctando na súa palabra.

Endexamais xacinto e garza,
asubío e vento nos seus cabelos,
fiados e desfiados
polo cabaleiro ladrón.

Montura para alguna parte.
Berce
sen noite peche.

V

Plantoume doce feridas no peito.
Enchéronse de froita.

Abana que te abana na vella abanadoira
véxoa vir; cara a min
coa súa gadaña de rosas.

—¡Benvida!—
—¡Ben achada!—

MONOGRÁFICO

CARMEN LOBÓN

Amplificamos as emocións vencidos polo asfalto.
patria e matemáticas de corredoiras
baixo o tellado das feridas.

Nelas tamén un monxe budista medita
e un tractor engulle o monte do Viso.

Reside nil o perímetro dos mitos
e a miña aboa sostén que a serpe azul
voa entre as follas do carballal do cruceiro
na inmediata entraña da conciencia
na espada do rei no leito da muller
na egua que o beber detén o vento

A copa da que sae o círculo
o caldeiro das sete aspas
do que subraia
trascende
recoñece
e concibe fumegando o que surxe.

(RESONANCIA MORFICA)

Aprende a loitar dende o canto das sereas

Relata experiencias literais.

Toma o contorno as accións
o patrón común dos pensamentos.

a conversa,cos seus ancestros,
embriágase nos elefantes da memoria

Rexistro das danzas ritmicas, hipnóticas
na derradeira habitación dos osos
recibe,
transmite,
media,
ordena a percepción
ponse en marcha
e...asocia, é claro que asocia...

MONOGRÁFICO

ENMA LUACES

LEONA

A partir de 1830, entre as mulleres xóvenes prodúcese un desdén polas conveniencias do seu sexo, un desexo de excentricidade chamativa..., que creou un tipo novo: a leona... A leona simulaba menospreciar os encantos femininos. Non quería nen gustar pola súa beleza nen engoillar polo seu carácter, senón abraiar polas súas audacias.

MARIE D'AGOULT

Leona.
Recolle o roxo
revólver
a furia amazona
da frecha.

O arco en curva
como a lua
Loba vólvet
bandoleira.
Vírate Vita
fustra e fusil
audacia cazadora

Femia leopardo
desafía a noite.
Sorprende
actriz excéntrica.
Compite en todo
alto tacón
tacos e tabaco
verba rival
no fume
da tertulia.

Loita.
Logo
será o soño.
Loba.
Leona de Lesbos.

VEN LOBA

Só ti, Loba, sexan quen sexas
FÉLIX GRANDE

Ven loba
lobeca
aloia laberca
lobada miña.

Chega loira
licor lambetada
lumieira de quentura
lume quente.

Fai que fuxes
en lóstrego led
boligueira cousa
lontra amantiña.

Volve de veludo
osa
algodón e liño.
Aniña
novelo de la
gata tenra.
Fúndete
franela felpa
peles e pel
calor perdido.

Fica fondo
na pel
toda ternura.0

MONOGRÁFICO

ENMA LUACES / a ti, lobo

LOBO LÉVAME

Lobo lévame
na escuridade azul
do teu lume lobo.

Lobo de auga
lámbeme
lagoa de veludo.

Lávame
leito de leite
lampo azul.

Enlámame de luz
lingua de lume
lobo de lua.

Lévame légoas
lombo de herba
aló.

Que o lume do aloumiño
fundirá lóbulo labio
lobo azul.

LOBO DE LUME

Leva lonxe a noite
longo lobo de lume.

Acende
lóstregos de lava
luva de liño.

Aluma
lobo de amor
loumiñeiro louco
lobo de mar
lobo mariño.

Que lampo de luz
aceso permaneza
lume e labio
lobo de lua.

COVA DO LOBO

Onde habita o lobo
no cume da cova
fondo da furna
onde pel e tempo
eco e oco afondan
tobo desfaise
agua de vulva.

Onde o leite
morte
campo de furnas
vótese ventre
espacio tálamo
en tempo aberto
buraco cunca.

Carne e oso
corpo e coiro
concéntrase
grupa en groba
como coce
a broa no forno
o cazo no fogar
aló
na cova do lobo.

MONOGRÁFICO

MARGA MARCUÑO

AQUELAS MANS

Vanse debullando as doas do rosario nunha man tranquila e serena de porcelana, sulcada polas enrugas que o tempo escribiu paseniña mais indefectiblemente.

Non precisamos as palabras que romperían o silencio que nos une...

Cando estaba o avó, os contos de xuventude, estremonias miles de rapazas contra rapaces pillabáns, as bromas das festas, o recordo da gaita, dos seus irmáns, ían aparecendo entre fecha e fume, fecha de Ribeiro, que ás veces era purrela, dicía El, e fume de Celtas, Celtas sen filtro. Lía moitas novelas de vaqueiros, que cambiaba, que prestaba, que tiña, a penas mercaba, as que devoraba ansioso naquelas tardes interminables e vagarentas de viño morno e cociña a medio gas.

E aquela vez desde o tren, o adeus, o adeus dun home pálido, que adiviñaba eu trecente, erguendo a man sen embargo con enerxía, a enerxía daquelo que se fai a alguén que se sabe, que se presente como última vez. Xa nunca máis o volví ver con vida.

Andando o tempo tornei ao presentir no San Andrés de Teixido, co seu irmán xémeo, e con todos aqueles que con El marcharon. Abafante presenza a da morte.

Fóra da igrexa, o día estaba a ser cálido, luminoso, soleado, cun fondo de mar sombreando en azul as siluetas dos que xa nunca máis han estar, aquí, con nós.

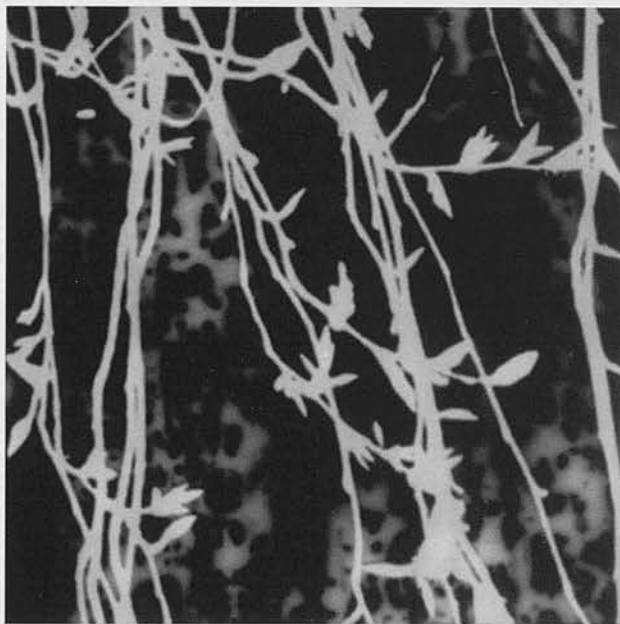
*O crocrol das rás desperta na miña memoria, tinxíndome a mirada dos miles de verdes que me arrodean, a lembranza das avoas, coas que compartín parte importante do tempo que levo vivido -**Ramona Varela, Carmen Gil, Teresa Campos**-, que, como puideran ter sido **Pura ou Dora Vázquez**, servíronme de leme para a procura en liberdade do meu eu, coa soa tutela do cariño e do respecto que en vida me ofreceron.*

MONOGRÁFICO

VERÓNICA MARTÍNEZ

O TEU RETORNO

Dóenme as cores aglutinantes
do aguillón das estrelas.
Fíreme o pulido da auga
das bágoas mañanceiras.
Irrítame a luz desesperada
dos planos musicais.
Desespérame o acedo áureo
dos beixos a destempo.
Quéimame a voz incendiaria
dos ouveos criminais.
Perfóranme os pitidos silentes
das buguinas aéreas.
Pero prefiro que me doia, que me fira,
que me irrite, que me desespere, que me queime,
que me perforen, todo, menos o teu retorno.

MONOGRÁFICO

RITA MÁSYBAÑEZ

MANIFESTO DA HISTORIA NEBOENTA

"Per exemplo di lei bieltá si prova" (Próbase a beleza có exemplo de ela).

Non creades que somos samente aquilo,
nin somos encaxes branquísimos
das augas cristalinas
onde deus durme noso engano.
Non temos bágoas douradas
para os altares da "vosa historia",
nin estamos eiquí para darlle razón
a filósofo idealista
nin poeta que pensa nun exemplo ventado.

"Las Cortes quedaban constituídas en un único Congreso de diputados, elegidos para cuatro años por sufragio universal, *incluso femenino*".

(Constitución 1931. "Geogra. e Historia IBERICA". M. Balanzá; J. Roig; P. Benejam; M. Llorens; R. Ortega. Editorial Vicens-Vives. 1982).

Levantando o grito,
esquecín aquela posibilidade imaxinaria
para chegar ó máis branco.

(Foi unha metamorfosis de auxilio
até o profundo núcleo da nada).

Había de chegar onde a besta praxe a súa gordura
e asestarlle un golpe mortal
que arrincara o segmento das mans escravizadas,
de aqueles séculos mudos "coidando nosa voz"
coma raxelo que durme na lembranza.

MONOGRÁFICO

FLOR MACEIRAS

CANÇOM nº 7

Mergulha-me no ninho dos teus braços
e que me passe a noite polas costas
e que me passe a noite e nom me leve

Cando o suicídio finalmente me reclame
reclama-me tamén

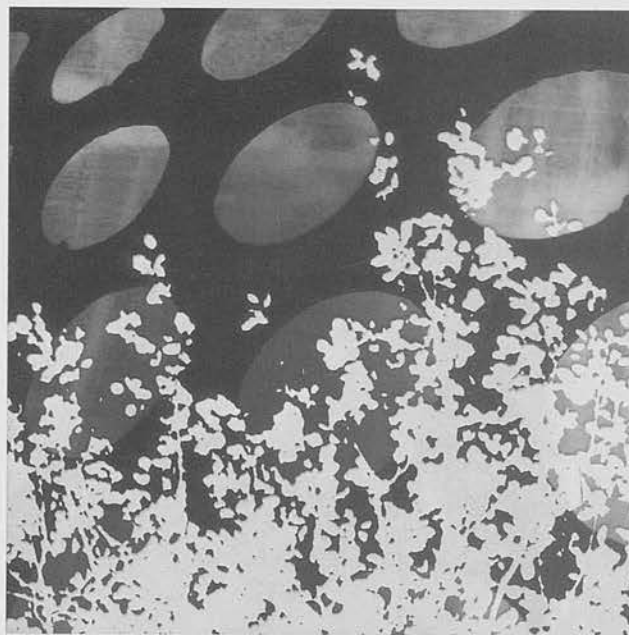
Reclama-me nos lábios nas feridas
no silêncio das lágrimas no sono

Lagoas de ouro morno
a florir nos meus seios cara a morte

A morte cara a tí

Navega-me no lago dos teus dedos
e que me passe a morte pola boca
e que me passe a morte e nom me beije

Cando o meu corvo finalmente me reclame
reclama-me tamén

MONOGRÁFICO

CRISTAL MÉNDEZ

LA PROVENCE

Agardando a túa chegada,
o pai Mistral
foi poñendo pretos os meus peitos
e vín madurando as améndoas
e as últimas mazáns.

A cada son do sol
os ollos
acochaban as cores do lume,
relembrando os rumores das coníferas.

Asimesmo sumerxín as máns pálidas
na terra, espuma e porosa,
dourando a face nos xugos
do viño e da cerámica,
laborando, recollendo,
preparándome de cobre e fermosa
para o teu retorno.

E recorrín os antigos camiños
asistindo ao lonxano
solpor nas tégulas,
e o doce combar do granito
nas pontes e nos templos,
escoitando o gozoso canto
da lúa na mica e os cipreses,
aprendendo rumores novos
para arrolarte.

E batallei duras contendas
destragándome o corazón aberto,
o burato mesmo do alacrán
rocei espida polos penedos,
para así ofrecercho de novo
mais fértil e mais pleno,
destruído xa todo aquilo
baixo e innomeado.

E aínda mais vivín
toda eu enteira
ate que chegada foi a hora
de amar
a túa xubilosa danza
de raíña
e coroas de lavanda na frente altiva,
e o aroma matinal das lameiras e a camomila clara,
e o doce viño xugoso nos labres.

Ate que foi chegado o tempo noso
de cabalgar velozes
rumbo ao N.
libres amantes inmensas,
a donde os ventos que todo o limpan.

20 - Outono - Kôln

MONOGRÁFICO

CRISTAL MÉNDEZ

A PALABRA

Eu, por non ver máis fiestras, dinamitei a miña casa, e fun, máis aló dos sinais comúns. Cara o vértigo.

Fun. E dancei sen palabras cos tambores do Sol. (Desde entón soio falo cando descanso).

A caída vertical da luz, reveloume a extrema pureza das cousas, as súas texturas e volumes. Mesmo no meu corpo.

Embriagueime de ar.

Afundín as mans no pelexo tremoroso de animais novos.

Engullín crustáceos, croios, xelatina.

Bebín do mar, e fun aínda máis aló.

Mentres tanto, vós asistíades a vagos solpores planos, sempre desde a demarcación imposta das fiestras.

Eu vou soa. E non me arrepió.

Velaí o meu retorno indecoroso.

A LUZ

Devoro areas,
rosas
pelusa,
asas de pega raiña,
un ovo,
pedra e xelo.

E logo vomito todo.
Un todo redondo
como a miña boca
grande.

Quíxera crer que son un dragón.
Pero o ventre é negro, din.
Será...

MONOGRÁFICO

OLGA NOVO

AS PALPITACIÓNS DAS SEIVAS

Habitareite coa aureola que deslumbra
milenios de riso continuo,
de brancuras anegadas.

Algún océano molla as miñas praias,
e tódalas constelacións non me chegarán
para continuar esparcendo os pétalos.
E os selváticos paraísos seguirán medrando,
voluptuosos, enroscándose as raigames.
E tódalas constelacións non me chegarán
para continuar esparcendo os pétalos.

As palpitations das seivas,
e os cus tribais, o meu cu tribal,
a palpitation da miña seiva
seguirá medrando infindamente.

COMO UNHA POLDRA

Recoñecinvos no bico dos outeiros
polo recendo a cadeiras renovadas das illas
e a sandías internas encarnadas na boira.

Aínda non sei quen sodes, non vos coñezo,
e zumbaríavos pracer desde os meus ubres.

Se tivesemos regueiros e cabalos salvaxes
transitando polas nucas violetas e serodias,
bébedas de luzadas moi íntimas,
faríavo-lo amor no xardín flotante do mar
comounha poldra no lombo das canoas.

Non quero saber quen sodes,
nin coñecervos.

MONOGRÁFICO

PILAR PALLARÉS

A POBOADORA PASA...

A poboadora pasa
Ao claudicar do día
reclina nas cadeiras unha man luminosa
reinicia o misterio
Cara atrás vai deixando
corais, ervalúsa
areas do deserto que traguia esquecidas no cabelo

Xamais pregunta nada

Despois, perdida e louca;
saí a enredar os seus ollos nos pasos dos transeuntes
sobresalta os caracóis que dormen nas aceras
a paz municipal

Un día destes voltará, pola fresca,
con non sei qué palabras penduradas dos beizos
Quizais entón me maldiga nunha lingua estranxeira
ou me regale talos rotos de amaranta
sal de mares distantes
bolas de vidro estradas pola alfombra

xamais entrar ficar merodeando
ser un tigre ferido no teu rastro
un insecto de luz a circundar-te
destrozando-me as asas ardendo-me en silencio

xamais entrar ficar no teu costado
crescendo para ti ramificando-me
en follas lanceoladas en corolas sangrentas
que un mau vento dispersa

xamais ser lampo
ser maré
vibrar-te en ave

MONOGRÁFICO

PILAR PALLARÉS

*"Regreso para mim
e de mim falo"*
(María Teresa Horta)

Regreso de ti
e cara a min veño
a adentrar-me nos pozos interiores
e tapiar-me no fondo
entre saloucos
(ben mainiños
para que ti non ouvas)
regreso
e fico abandonada
nas salas máis proscritas do palácio
sen Teseos posíveis que me salven:
ti meu fio de Ariadna
esgazado nas mans
de amor cruento
(calquer posível salvación perdida)
víctima

Sétima soidade (1984)

Mañá acordarei, e estarei viva ou morta?

que nada do pasado me congregate
e que nada me asista nesta hora
en que un corpo merado nace dos meus omóplatos
que nada me coñeza e me recolla
nena que fun un día, vidro e tacto
que outra água se perda e outra água
e que ninguén piadoso poña un veu nos meus ollos
tan pálidos de noite
que nada do que amo me concedan
para que unha fame se devore na outra
e outra boca prosiga até o meu centro
onde hai fillos de greda que non queren crecer

que regrese a luzada, e non me salve

Livro das devoracións (1996)

MONOGRÁFICO

CHUS PATO

Para Pura e Dora Vázquez

Se non dá sombra
é un anxo a árbore: e os marmelos
e os tigres
e os Koalas
o reiseñor
o pozo
e estas dúas nenas que apañan mapoulas
voces
- miña irmá, soia, pola marxe verdecida
e milleirais, e soutos, e silveiras e xestas e toxo arnal e
os amorogos
e carpáceiras a penas cincentas
e montes onde ouvean lobos nos invernos
e por forza
un bucle
unha ponte que lles abroche da mirada
barca de dúas dornas e cuiñal
e seixo
e lasca
dereitiña cara o comezo: Lucy¹)
-sentícelos?
sentiches aos pescadores erguer os cadáveres?
eran letras?
bermellas?
dicían algún nome, o nome, o voso nome, o noso?
pronunciaban os versos de René Char
..."nai fantásticamente disfarzada
a Sabedoría cos ollos plenos de lágrimas."
tamén eu gusto do terror
nada sobre as maravillosas coleccións de Halstatt
sobre a fermosísima estatuíña de Wilderfrond
nada da adorábel colección de cráneos
-víchelo, víchelo ao Urco cruzando a orela?
esa amósega de lume
en procesión interminábel
eran moitos, moitísimos pobos
os que bailan na lúa chea
malva, sempre
as feitoras da fala, os doiros, as alonxadas
as cepeiras vellas, máxicas
alquímicas

Ollai como asustan aos lagartos
como son donas e raíñas do Salto do Can
aló nos piricoutos
cos ollíños da i-alma, na conciencia da linguaxe
como lle encantan ao camiño
á meda, medorra, meda,
ao sol, ao vento
(e se o lobo casas
coa nena Carrapuchiña)
e os astros, con Aries, estou, dentro do teu sino
unha lingua de gloria
de primula nacente
un geiser de magnolias

veñen así: de nenas, nos brinquedos
de amor, polo herbais, gozosas de delirio
o merlo, xiríns, a pruma cariciosa
ben podería eu soñarvos na entrada do dolmen
-quer señor unhas tesouras ou un peite para as
amadas?. Miña Señor!

por iso se non dá sombra
é que un anxo estreleceu o pozo
para que un seu rizo e cervas nos espellos
e do pórtico, cítoas, zanfoñas antigas, como Menón
porque era horta fluente donosura: Burga
e o marmelo delicia terrenal, opulenta fala

ves primeira
primeira vez para enxendrar o mundo

no oco das túas maos
Calpurnia

Ourens
Abrente
Paradiso

1. Lucy: en 1974 foi achado en Etiopía, o esqueleto dunha muller de 2,7 millóns de anos. Recebeu o nome de Lucy.

MONOGRÁFICO

CHUS PATO

Heloísa trata de eleger un corte para un abrigo
Heloísa merca unha blusa amarela con deseños en
/cachemir, a mesma
que levará o día que contemple con asombro e por vez
/primeira
a suas coxas contra dunha erva rala, as suas coxas a
/estenderen-se
como un río, espidas.

A fenestra de Heloísa dá cara o cuartel.
Heloísa observa como evoluen os soldados do oitavo
/reximento de Zamora
Observa a cidade, oca, máis alá da disposición
/xeométrica das tumbas.

Heloísa pede ron,
isto antes de comprobar como a faixa de licra cinxe as
/suas coxas
até a metade, as suas coxas, contra dunha erva rala,
espidas.

Heloísa (1994)

De como Edipo se converteu no rei dos mares e
/Antígona aprendeu a
linguaxe dos paxaros.

Negro é o resplandor dos astros
negra a rosa de cinco pétalas que sobre de min
/derramas.

Naufragan os mendigos nos teus ollos
as asas do corvo despregan-se nos ombros da muller.

O nome que sobre a miña pel gravache
aínda hoxe alustra
queima
arde.

Heloísa (1994)

MONOGRÁFICO

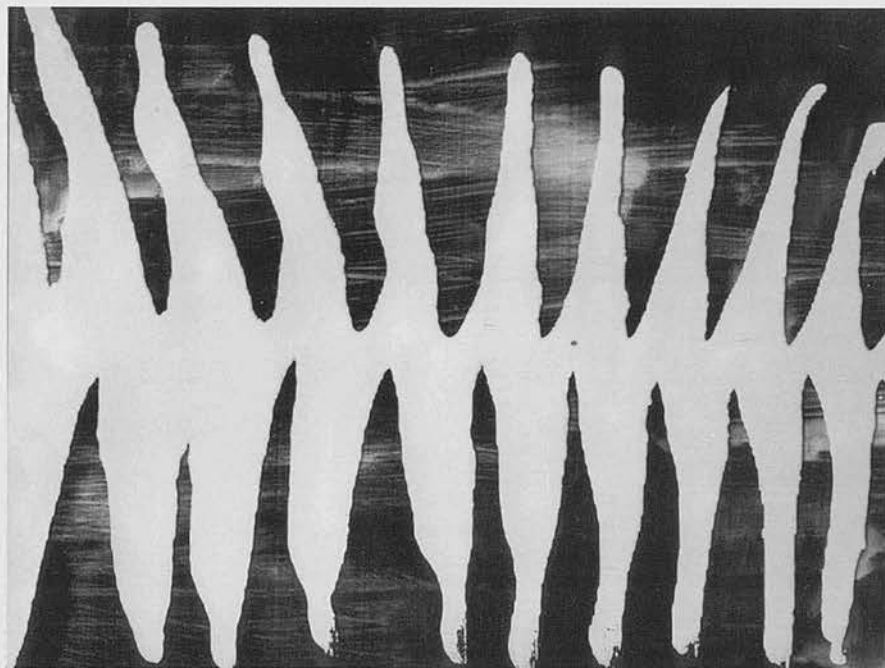
ÁNXELES PENAS

ESFINXE

Non hai fronteiras para o viaxe,
nin adiviñas para o segredo.

A Esfinxe agarda tesa no inicio do camiño
e fita cos ollos fixos postos en ningures;
atravésolle a ollada por atopar o manantío:
e só vexo a transparencia do infinito
tras da aberta meniña. E máis camiños.

Esquecinme do tempo en que sabía.

MONOGRÁFICO

ÁNXELES PENAS

CANCIÓN PARA PURA VÁZQUEZ

Pasa a vida por ti con arrepío lento
sementándote de luceiros ou palabras,
versos ardentes nos que estalan celestes mareas
e síntese medrar o trigo e abrollar a rosa,
toda a vida cesa en metáforas que son sangue
e colleita e largacío:
camposa de españñadas estrelas
que recolles a eito para sementalas logo
na mesma terra dos soños
ou na terra do corazón, cifra astral da máis alta.

¡Que fartura ollar o día
enfeitándote de tantas galas novas,
un anxo vestido de esplendor
que cisca froitos doirados
e tinguéche as estrofas dunha ardencia de solpores
e paisaxes con sol!

Así beilan as tuas veas a danza da resurrección
e a túa canción é ágape e sacrificio
que deixa escoar unha pingueira de saudade
en "íntimo desacougo".
E contigo cantan o malvís e o reiseñor,
cantan as toxeirás e as carpazas,
canta o lar dos antergos
onde tes o centro do teu mandala.

Cantan e choran contigo as brétemas do Salto do Can
para acompañarte no misterio
para amostrarche a bagoenta ternura da Nai
que xoga coa morte e fai e desfai
na eternidade das formas.

E contigo cantamos todos: os poetas do mundo,
os poetas de Galicia
e petamos nas letras das palabras
que fermosamente te fecundaron
e preguntámosche:
"¿por que sufres si o teu canto abre as portas da alegría?"
E ben sabes cánto mar de luz agarda lonxe,
na aurora dos mundos da que ti eres voceira,
cánta arela de imposible te agarda
para que fagas dela mester de amor en ALTA POESIA.

MONOGRÁFICO

INÉS PIÑEIRO PÉREZ

POESÍAS

María quería
María quería
ser rica,
e o home decía:
—¿que soñas María?
—¡Somentes fantasía!
María quería
ter un castelo,
e o home decía:
—¿que pensas María?
—¡Somentes ilusións tardías!
María quería
non facer nada todo o día,
e o home decía:
—¿que pensas María?
—¡Nada importante!
María quería
uns zapatos blancos,
e o home decía:
—¿que soñas María?
—¡Non ter tanta fantasía!

A comida no plato
o plato na mesa
a mesa na casa
da Teresa.
A casa no monte
o monte no pobo
o pobo no municipio
de Trabo.
O municipio na comarca
a comarca na provincia
a provincia na comunidade autónoma
de Galicia.

Grouiños de trigo
grouiños de pan
gardaos axiña
¡A ver se non chegan
para mañán!

MONOGRÁFICO

PHONTE

Recolhe manham
todo o que queda de hoje
e bota-o nos olhos
que tem o ontem
desaparecido tras das tuas pegadas.

Recolhe os berros
que ceibamos nas espirais
metafísicas das maos
no pouco beijo sujo de labres.

Recolhe o rugido
da panteira negra
que te persigue pola selva do asfalto
ronca, bestial, impura...

Recolhe-te todo ti
na certeza de que já
eres parte minha.

MONOGRÁFICO

CHARO PITA

Foron os ollos de mil oitocentos
paseando silenciosos en hemorraxia de piano
escalando nos dentes de marfil a melodía.
Enfriaron, as carnes do asfalto, o rapé e a seda,
os derradeiros azoutes do peluquin nevado.

Aqueles ollos de mil oitocentos
resumindo-se en mazurkas,
es símios que se negan,
en horas cotrosas de suor picante.

Rapaces taladrados,
pupila abuguiñada como eslabóns de cadea.

E foron os ollos
pergaminos de snague nos trmores da guerra.
Tuberculosa dona,
balcón e escala.

Exilio muical de breve movemento,
polonesa altiva de libertade absoluta.

Mil oitocentos
que enche o peito con dedos hábeis
que sube os peldaños cara á sublime xusticia.

Aqueles ollos "Chopinnianos"
con fondura da patriota e amante,
aquele mil oitocentos
foi tempo
nesta rúa de fiestras musicadas.
E sei que o tempo é un punto no lonog dunha línea.
fuxindo como perla de collar esnaquizando.

MONOGRÁFICO

LUZ POZO GARZA

GREEM PEACE

A Roger Garaudy

Irémonos facendo gris obsceno
ou pátina verdella
baixo o tempo erosivo
infiltración escura
destrutiva
mesmo unha morte lenta

Incluimos os ríos agredidos
os espazos vendidos
a indefensión dos mares
A FAME DE ÁFRICA

Un réquiem polo ébano o teak
o palisandro
o baobaob
a caoba
a sabana australiana
a selva do Amazonas
A FAME DE ÁFRICA

Polas razas perdidas
Polas falas sagradas
Pola garza real
polo cóndor dos Andes
as baleas
o yacaré que xeme na noite
tropical

Polos simios vermellos
Polo armiño das neves
os bisontes do norte
a ave do paraíso
A FAME DE ÁFRICA

As fontes contradicen
a dimensión primeira
cósmicamente pura
nourora inviolada

Sobre os bosques de Europa
vai caíndo implacable
unha chuva letal
rítmica
insomne

Sobre os bosques do mundo
vai caíndo implacable
unha lágrima dura
ácida
fría
in-
con-
so-
la-
ble-
men-
te.

MONOGRÁFICO

LUZ POZO GARZA

CANTIGA PARA DICIR EN TEMPO DE AMIZADE

A Pura e a Dora Vázquez

O corazón sen tempo- miña querida Pura-
faise milagre ou símbolo e a amizade perdura

A oración no camiño- miña querida Dora-
traspasa ó ser clemente que se coñece e chora

Dorou o tempo incerto o que durou a vida
Xa madrugada fronda. Xa unha aloia ferida

Somos caducidade de velada memoria
Andamos á procura de fragmentos de gloria

As palabras son trémulas. Son materia de vento
Dispérsanse na noite. Velan o pensamento

Pero vós sodes donas da verba que delira
cando a chuvia secreta se transfigura en lira

Cando as verbas e as almas levan a mesma sorte
faise o espírito lúcido para vencer a morte

Sodes fieles ás normas sutís da inflorescencia
que eterniza os sentidos e edifica a conciencia:

Camelias. Reiseñores. Pombas a Rosalía.
inefables magnolias de Padrón. Da Mahía

Procuramos a luz pero ofrecemos sombra
nese espacio inquedaante que nos cerca e nos sombra

Pero vós -Dora e Pura- donas da claridade
acendes nas almas a aurora da amizade

Que o corazón sen tempo -miña querida Pura-
faise milagre tácito e a amizade perdura

E a Oración no Camiño -miña querida Dora-
traspasa o ser clemente que se eterniza e chora

MONOGRÁFICO

LUZ POZO GARZA

TOCATA E FUGA

Para ouvir música de Bach
pon a faciana nos meus seos nunha versión
vitral apaixoadada. A man
eiquí no van.

Volve a cantar a loia
has erguer un tálamo de yambos
a dúas voces
e compoñer o contracanto
ferido violonchelo. Amor bica
bica as tempas a nuca
as baguiñas dos dedos.

Nunha dorna leviana polo Miño
pianísimo escoita
o corazón en dáctilos.

Aperta a man o ventre aparta as tebras
aperta o corpo clavicémbalo.
Tocata e Fuga douche os ollos
choran salgueiros como noites
bícame na meixela
lévame polas rúas de Santiago. Choven
camelias brancas. Bach fagot insomne
fará que soen noites na Herradura.

Concerto de Outono (1981)

TEORÍA

Nuestro sueño ha durado como la vida extensa
E.M.

Decías que o noso amor
durou o que dura a vida

pois fixemos unha fiel lumarada de zafiros
en horas fragmentarias

e lisos esponsais con aves e salgueiros
aínda non previstos pola norma

máis unha teoría da saudade do amor
escrita en partituras de desespero

coma quen se anticipa á tristeza divina da flor
antes que amurche na capital da morte

Prometo a Flor de Loto (1992)

MONOGRÁFICO

MARÍA XOSÉ QUEIZÁN

A CAVERNA

Sombras vagantes na brétema
caídas
mulleres sen sombra
séculos de panos negros e
sumisión.
¡Renégote demo!
Sodes o que hai que abandonar
e ollos que non ven...

Partir
coller altura e non oír laios.
Salvada
alzarme sobre vós como
UN
ser excepcional.
Lanza de costas
Un grito audaz no vacío.
Inútil

Nunca me partirei
o cordón umbilical femia
que ata
a condición
as ansias do colo das avoas
materia en fin
que ha poder con todo.

¡Chamade por min!
Baixarei á matriz do bosque para encontrar as sombras.
Falaremos da luz e da rebelión.

LUME DO FOGAR

¡Deixemos apagar o lume sagrado!

O pé no dintel é máis que un xesto
vestal da histeria
desconcerto da razón
dos amos do tempo e do camiño.

Escapa da fogueira
do fogar
Hestia
histórica
bruxa eterna madre.
Asusta a correcamiños
na senda vetada.

Hermes encontrará a casa fría
e vacía.

MONOGRÁFICO

MARÍA XOSÉ QUEIZÁN

INCENDIO

A Pura Vázquez

Mal sometes o alento á donosura.
mal reprimes o abalo das entrañas
á feminina voz,
esa traición.
Mal retorces esa forza que te nace
con dedos delicados
os mesmos cos que escribes os sons dos cancioneros
os eternos oráculos
a memoria doente da saudade
agarrada como pouta no teu peito
cando alén...
Mal suxeitas os sentidos que te alzan
nun impulso elemental
a rabia rubia de raíces e sargazos
que se arriscan na túa proa.
Mal sofocas esa ansia telúrica que aterra
e da terra fas brotar a fronda vigorosa
o ardor que impulsa o ar
aquece o fruto
que lanza a vida
un bafo ardente un sopro que invita...
Mal reprimes a ansia que te levou por selvas, por gritos de
paxaros asombrosos
alertas na atalaia que te abre
camiños de incerteza.
Mal te embebes nas lágrimas antigas
nos prantos das mulleres
no teu pranto
que non consegue afogar o grito,
calmar a febre,
que non anegará o incendio que te medra.
Mal te afogas no océano no que molas a pruma.

Será sempre sangue rosaliana.

Sobre o teu mar de coágulos paira o lume
lume devorador que surca os versos
unha fogueira intensa
un fogo circular, inferno e vida
que te brilla nos pés nus
que te alza na paixón.
O teu ar non é ar.
É vento ardente.
Pesa e prende
un furor no teu corpo elevado.

A túa terra non é poeira seca
non é lama,
non é camposanto.
É volcán inflamado, é alento.

O teu mar non se axusta ao fluído
faise mel, sangue coagulado, flama
faise lume:
o teu elemento.

Xuntarei os teus versos nun ardente facho
como guía, como luz
como paixón.
Como incendio.

MONOGRÁFICO

CARME RÁBADE

Andiven errante polas lonxitudes
do teu cabelo,
elevei a miña alma
a altura dos meus beizos
para que poideras bicar a plenitude interna
dun bico de mar.

E andiven errante polas lonxitudes
da tua pel.

E alcei as miñas mans
ó ceo dos teus peitos.

E sentín como esbaraban as hostias
que traguei na miña infancia
e cría –miseria– nos milagres.

Agora que entendín
que o amor son pingas agrias
caendo sobor dos labres,
ou unha posta de sol
saíndo de escea,
ou un adiós de espada
que racha o tempo.
Ou eres ti...
pechando o amor
nas entrañas gloriosas da soedade,
e así, todo en tí
aé unha friaxe de soños
ourizándome a alma.

MONOGRÁFICO

MARGA R. LORENZO

A muller racha os escritos
Ergue a vista
Fítase no espello
Outra vez
Labios cor cereixa
Sae á rúa
Vaise
As augas do Mosela
Bórranlle o carmín dos labios
Asulagan as súas medias
Enrúganlle a pel de pavia
Descóbrenlle os segredos
Váiselle o sal.

Imposible regreso.

A Cristal Méndez Queizán

bAñistAs

Amiga que pequenos os teus peitos
Estás aí pendurada a túa pel da miña infancia
Estas aí así calada acochada
Na distancia do teu corpo
Os teus pés mollados pola mar
O teu van estreMECEMENTO do meu sol
E a lúa que se enristra no teu pelo
Cando definitivamente ollas os meus xionllos
Espidos como os teus
Dos nosos brazos saen algas para A MAR
Voan os labios como a gaivota
Ave Fénix que RE-venta a terra.
DesTRÓzate para reinventARTE na loita
Coas mareas

MONOGRÁFICO

DOLORES R. SEOANE

E AS ONDAS GRISES...

E as ondas grises ceo bicában a práia
cunha agresividade infinda violenta
pra fuxir da mare terra adentro
 coma se dise xeito
 fora limpa-lo peito
 do noxo poirento e milenario
 da sua benquerida amada
Mai-los gurgullos estoupaban alí mesmo
xunto a area xorda silandeira
Naquil intre atopéi a perla negra
 soa núa
collinna entre as miñas máns
 núa soa
e voltéina á mare
 aquila mare secreta
 goardiana da historia das historias!
Voltéina pra non atoparme tan soa

O mesmo tempo
cal titilaxar de unha vela
se despereza e chama,
quizás...

polo Ubangui até o Congo baixen xentes
semellan lava ardente
silencio de prata,
perdéndose nas ribeiras cálidas
marneis de lirios
crecéndose co ritmo de vals mariño,
a tormenta clama,
os ecos dan tumbos
de curuto en curuto
e penetran no corpo polo sangue
que chupa o ár,
quizás...

a pedra racha o ventre
saindo lume,
a deusa sorrí
desde a porta de un café,
bicámonos na mirada húmeda,
formigas ándanme nas orellas
bermellas,
transmítase decindo coa man adeus,
no metro a xente non mira
samente hai un ponto,
quizás...

O mesmo tempo
cal dor de un parto
se despereza e chama.

Bícome e desaparezo,
fantasma transgresora
dos espíritos reglamentarios.
Bícome bicándote
ao mesmo tempo
e deixo que o
corazón voe.

MONOGRÁFICO

ANA ROMANÍ

Temos as olladas cubertas de melancolía,
presos perpetuos dun soño infindo
que nunca revoloteará diante da vida.

Nunca o sol tornarásese branco,
nin a mapoula trocarásese estrela,
nunca se abrirá no peito unha ferida
tan sangrante como a do silencio.

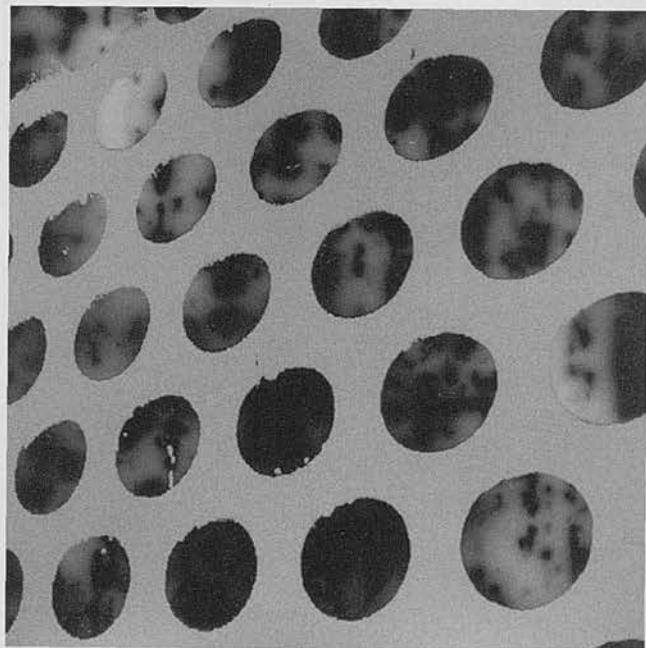
Temos mapoulas nos beizos sin estrelas,
e o silencio enchenos a ollada ó sol
camiñantes sin muletas para ó ocaso.

¡Amor, qué soedade compartida!

O sangue silandeiro esbara pola meixela,
a lúa abandonóunos na cuneta.
Eres a imaxe da muller nise espello
con pingas de amor xa secas,
e as chagas na ialma sin versos.

Nunca tornarásese a luz en brétema
nin os bicos xurdirán das cadeas,
porque entre as cadeas e os soños, sempre haberá
unha brétema.

¡Soedade, qué melancolía compartida no
silencio!

MONOGRÁFICO

ANA ROMANÍ

Eres perfecto mar fronte de nada

*Todo vive nos tobos da memoria,
no monólogo amargo*

*Eres un mar doméstico...
...Onde paso os meus días con transparencias de auga*

*Mar rizada medrando
por transparentes marxés..*

(Man que escribiu no mar. Pura Vázquez)

Man que escribe no mar como quen soña e sabe
sabe que soña o mar e que o navega,
que son ondas os rostros que se perden,
historias de area deixando un silencio de barcas nos
dedos.

Man que parte do mar como quen fuxe e busca
o ritmo propio na confusión que esquina este século,
man que regresa e fuxe ós peiraos do ser
sabéndose argazo de sal sometido ó ritmo imposto das
mareas.

Man que atende atenta ó devalar das augas
e espera.

Virán días grises
nas velas olvidadas desa nena,
e baterán en nós,
como quen se destrúa nos anos,
as ondas dóciles da nostalxia.

Man atenta que soña o mar e sabe
das incertas sombras da memoria
Foi aquel un tempo non mais querido,
amado agora por posible e aberto.

Hai palabras que a historia enreda,
pero hai espazos tamén para as velas
do eu que se desprega e nada teme
agora que case todo é tan incerto,
e tan real como a voz que na man
desafía as imposturas do tempo.

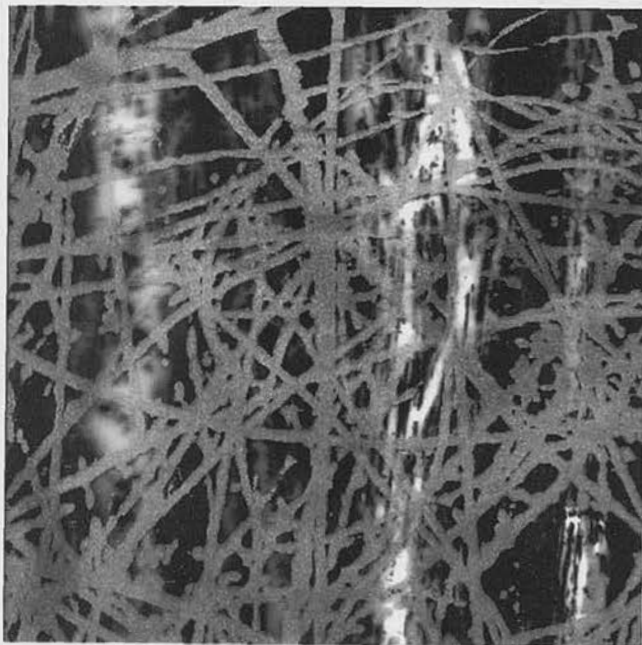
Somos man que se navega
combatendo a docilidade deste tempo.

MONOGRÁFICO

MEDOS ROMERO

Roibean as túas carnes brancas
empapándose de sures os peitos,
tinguándose as maus
dun moro seco,
axirando un pan segado
ao roubo da sesta das tardes.
Ti campesiña, flor xa tan seca
do tallo dilicado,
aquela da anda no pelo,
esa da foto marelo,
a do vestido longo.

Bebe a rosa da mirada lánguida do delirio,
do grollo quimón
onde prende a lumierira.
Bebe da procelanda fina
escharolada polo tempo,
da fita que só ás veces
atravesa pola anguria.
Bebe onde nasce e estomba
a beleza á vida
nuns días claros,
cando vimbean vimbios,
cando paren as follas
esgazándose, fedendo en flor.
Amamantada do sol,
da terra firme,
escorada de peitos nobres
que te escorrentan
do calor da podredume
e te reteñen viva.

MONOGRÁFICO

ISOLDA SANTIAGO

ANXO DE VIDRO

Decorres

á beira da terra prometida,
casas de seda orballada e altos valos
que tapan a ollada ó paradiso.

Pasas

co enxoval de noiva mil veces estreado,
co bolso e tacón apercebidos,
coas medias e as trasveladas ligas;
tradeando murallas cos teus ollos de tralla,
pasas. co teu longo traxe de aprendices.

Es

a estación que ve pasar os trens,
o clima onde podrece o froito,
branco de raña o dedo de veciña.
Alí, onde descarga o buque ó porto condenado,
manexas os mariños.

Es un anxo de vidro e de cinzas.

Mentres bebes a sede con longa cerimonia,
sin tempo de curarte a chaga en carne viva,
os dourados pezóns como centros luares
desafían ás linguas.

Es un himno, es un rito.

Corres

de sombra en sombra fuxindo os perfís,
amoreando as posesións máis bébedas,
surcando o corpo da cidade como un escuro sumideiro
onde xace a miseria que cobixas.

¡Ule! hai un soldado, un desertor,
un certo cheiro a semente espallado,

un verme que rexurdir á vida;

hai unha noite á que auscultarlle o ritmo.

E hai un deixarse xirar como con gana

nun acto con forma e estrutura

de amor seco, respiratorio, entre osos nus

e sabia ciencia de pel arrepiada.

Deitada á carón do diñeiro,

longamente tendida

como aquel que agora di: é tarde,

voltaremos a vernos..., e cae

vergoñoso biñete na almofada

que colecciona cheiros e cabelos;

e bicádesvos comúns pegadas e enrugadas;

collidos os dous de tantas mans,

de tantas desprendidos;

louvados nun altar de pouca dura.

E vai pasando a noite con cortiza e carapucha.

É posible

que nos días de folganza dos corpos

se che suba o sangue ás meniñas

e un lévedo gómite emerxa da túa boca,

e aquiles soños

mantidos con bágoas e viño mal bebido

entre fumes, mexos, sangues menstruales,

forxados á calor dunha collilla,

durmen, maltreitos e lambidos,

na escotadura fonda do teu peito,

baixo un par de acolledoras pombas tenras.

Así, encadeada á farola da noite,

cando abdican os últimos desexos,

agardas á aurora que che poña

unha folla de menta entre os dentes.

Todo comenzou fai moito tempo,

cando na cidade voaba un corvo

e un anxo pasaba

con un sabor a fame entre os beizos.

MONOGRÁFICO

ISOLDA SANTIAGO

SOBRE UNS VERSOS DE Mª XOSÉ QUEIZÁN.
"DESPERTAR DAS AMANTES"

"DEMOSTREMOS"

Existe a esquecida
innomeable matriarca
de asar sardiñas na borralla

Existe pois a escuridade

"O TEMPO FOI REGRESIÓN"

Detido na pel liposomada
Herdanza: enrugas
 proido dos xeonllos
Regreso: a lavar calzóns na pía pública

"CAMIÑO TORTUOSO DE VOLTA"

Marchar sobre asfalto
Máis limpas as cunetas –máis operarios
Máis preto o cheiro ancestral das augas mortas

"PERMANENTE CONSUMACIÓN DA
ESCRAVITUDE"

Nin todos eran negros
Nin evidente o sangue

Non será esta a alba de vivir
pero o lugar da rebelión é aquí mesmo
Santas iniciáticas: miragre.

"RODA DO POTRO DE TORTURA ACCIONADA"

Vampirela mostra debilidade polos homes
Belceba elíxese o sexo a vontade
María morre en Tanganica
Saturna vai ó millo
 chapódase os pes a cada paso

"POLAS IDEOLOXÍAS QUE ORDENARON O
COSMOS"

Universo pendular e isócrono
Maxestuosas formas de reservada arista
Curvas prometen ascensións sen lindes

"FANTASÍAS FUNERARIAS"

Doblegarse non é a inclinación diante da dama

"METAFÍSICAS DA AGONÍA"

Alegoría da última cruzada
no presente ocular das deusas abatidas

"¿QUEN OUSARÁ FALAR DE PROGRESO?"

Unha Celebración
Un Novenario
Un cromo circulando pola praza
Subvención para endereita-lo Arco Atlántico.

MONOGRÁFICO

ISOLDA SANTIAGO

a PURA VÁZQUEZ

"Onde as palabras floran como un sonoro mundo"

A LINGUA que xira no rodicio
de fabricar fariña
fresca
Matriz que nos impulsa
coma unha rémora.

Un vendaval cativo
un vendaval calquera
e os barcos aprenden a fabricar
océanos.

Pero a voz é un soño de cauce interrompido
cauce inxénuo
Que difícil soñar no berce do fouciño
así
a corazón esperto

Abrirse entón para parir
ata que o veneno se nos convirta en saiba
palabras coma aves
palabras coma exércitos
parir coma muller
a dor ergueita

Porque a pesar da luz a noite
era
A noite estaba
sendo.

MONOGRÁFICO

ANA SANTORUM

EL ÚLTIMO AZTECA

Tenchtitlán, entre las llamas,
enmudecida.

En otra noche triste
Cuautémoc derramó sobre ti
sus lágrimas inútiles
que no pudieron apagar el ardor
ni detener tu exilio.

Tláloc, el dios bueno,
se volvió contra ti
y en Teotihuacán concertó la cita.
La humareda se disipa
y tan sólo cenicienta alfombra
queda al azteca de la ciudad santa.

Y un indio altivo,
ahora xipe-tótec,
vaga por la estepa.

MONOGRÁFICO

PILAR SOMOZA FERNÁNDEZ

LUZ NO ESPELLO

Transpórtame un soño de ledicia
ó longo de amplos corredores.
Aboio en cen nubes de historia,
para non fin de viaxe... ¡FLORES!
¿Significa iso que as nosas vidas
só serven para obter unha carraxe,
que nos ven dada por iso,
por só esa estúpida viaxe?
¡NON! folgazáns da terra meiga.
¡PARÁDEVOS! e mirade polo camiño,
ós lados da fronteira,
un banquete preparado por un neno,
por un xusto, un inocente,
por unha xente nova na carreira.
PERSOAS que non vemos, aparvados,
só miramos para os nosos intereses,
que se atopan ó remate do camiño.
NON VEMOS ren cos ollos, só coa mente.
Polo cal ó final dó atopamos...¿FLORES!
Son os nosos verdadeiros intereses.

MONOGRÁFICO

PURA TEJELO

"son mao, porque son desgraciado"..."
Mary Shelley. Frankenstein.

A estrela solar arrubiu-se
caadeira,
e queimou a montaña de papel charol
esnaquizando-se no vidro
minguante da lua.
E a Madrasta soñou ser a máis fermosa,
no seu espello cincento,
a facer-se o amor,
 Noite
 tras
 Noite!

CORREDOR VERDE

Corredor pendurado na inmensa luxúria verde do val
Eu paseaba descalza por el os suores da sesta
Gladiolos abafados durmiñaban z Unidos de abella.

Os cuartos achegados recollían o silencio.

A longa galería era transparencia de luz intensa e calor
.....
Fun parte da figueira que agatuñaba o mixo
Dos recantos cómplices dos primeiros segredos
Dun soño perdido nun espello infantil de aldea.

MONOGRÁFICO

XOHANA TORRES

I

Illas-paradiso, os dones terrenais
ao amparo da ría.
Enche o ceu un exilio de páxaros.

Un mundo que non cesa
rescatado á espuma.

Edade de ouro onde navega Ulises.
("A alma é como auga")
Noso é o mar e a duda.

II

Apenas entreabertos os ollos
danados pola luz
a claridade restituíe
esa visión de casas nas orellas,
doce mar de Baiona,
limoeiros e ramos.

Como nun gran espello as augas xogan
mentras se abren olores e mil músecas.

Sucede algo inconcreto, que non dura,
e fai sentirme a pleno día soia
e as increíbles Cíes
frente a miña xanela.

**Do libro "Últimas Illas"
Vigo. 1982/83**

XOHANA TORRES

A Mª Xosé Queizán

PENÉLOPE

Declara o oráculo:

"QUE á banda do solpor é mar de mortos,
incerta última luz, non terás ,edo.

QUE ramos de loureiro erguen rapazas.

QUE cor malva se decide o acio.

QUE acadas disas patrias a vindima.

QUE amaine o vento, beberás o viño.

QUE sereas sen voz a vela embaten.

QUE un sumario de xerfa polos cons".

Así falou Penélope:

"Existe a maxia e pode ser de todos.

¿A que tanto novelo e tanta historia?

EU TAMÉN NAVEGAR.

Vila, crepúsculo polas últimas pontes,
mar do final e derradeira hora.

Eiquí o bris e un tremor pola rosa.

hai signos na corrente que o devolven todo
cando o ceo é de púrpura polo Cabo de Home.

Mar de cousas que nos pertencen.

Acudo á luz efímera, ao límite da noite
mentres soan os heraldos do outono.

¿Onde te escondes, longa paz de outubro,
de que mal me liberas?...

Vivir é só alzarse á dureza da hora
dende o recanto escuro dalgún patio.

MONOGRÁFICO

XOHANA TORRES

AS COUSAS QUE NON SON E QUE PARECEN

Está a noite arrimada aos peiraos,
pálidas casas, un amado rostro.
Enganosas as formas sucesivas
que semellan escurrir na néboa.

As Illas como naves van zarpar...

Reconocer tan só ruído das motoras
e a cadea dun barco no norai.

Có tempo húmido iso tan de todos:
que somos, que valemos. Unha tolemia
devóranos cando a vila se milla.

Oh, ti, Kavafis, recitable
alá no Sul, mediterránea sirte,
¿que pasou coa túa imaxe, amor,
que non se ofrece?...

Sobre un mar que fulgura,
que intre de repouso.

ALAS E ONDAS RENDIDAS E NACENDO

Sol maior, as Illas fronte a fronte.
Sobreviven conformes
ao asalto do océano
e un gran bosque de pinos.

¿Cal é sentido
de iste pulo perpetuo
que a onda nos transmite?

Estar en desbandada,
primitiva conducta
de alguén que queda ceibe.

Libertade e voo
son a mesma palabra.

Tempo da luz:
Un recordo salvaxe,
un grito,
un navío.

CRISTINA VALLE VEIGA

CONSEGUIREMOLO

Había unha vez, ez, ez,
moitas mulleres, eres, eres,
que loitaban, aban, aban,
por ser libres, libres, libres.

Loitaban e loitaban, aban, aban,
con todo o seu corazón, ón, ón,
para disfrutar do sol, ol, ol,
e non estar pechadas, adas, adas.

Un sol verdadeiro, eiro, eiro,
que nos ofrezca calor, or, or,
despois do noso esforzo, orzo, orzo,
e de tanto suor, or, or.

Con esforzo traballaremos, emos, emos,
para buscar igualdade, ade, ade,
que todas desexamos, amos, amos,
para ser LIBRES, LIBRES, LIBRES.

MONOGRÁFICO

PURA VÁZQUEZ

ESPREITA

Espreita o esmacelado son que ven de lonxe
e trai dúbidas e cansancios que azanean alá.
Verbas que asemellan anduriñas perdidas
nun mundo tristeiro baixo unha choiva de pranto.

Espreita... Espreita... Cecáis temos que ir a navegar
e sortear o río da noite coa lampada da esperanza,
e buscar os felices cómaros da primaveira
onde un neno sorrí senlleiro ao seu barquiño,
a unha paxariña de papel, besbellizo.

Espreita, axexa... O corazón da rosa latexa, canta.
O moucho cóidase rei das tebras e tamén canta,
e o coitelo do vento leva unha fogaxe súpeta
que abafa as torgas e rube até os cumios da montaña.

Espreita os límites da resistencia dos homes,
dos inferos das guerras, as brasfemias arrepiantes,

as mortaxas, o aldraxe, a morte das esperanzas,
a longa anguria, a cubiza, a inxustiza, o crime.

Vive axexante, vixía, vixía por as colmeas da incertidume,
do aborrecemento e do medo na mesma ponla.
Cata a sospeita e vístelle cadeas á orguleza,
e ofrece o pan nidio do amor e da ledicia.

O LABERINTO DA NOITE

Un laberinto de noite afonda, rolda
por as escuras e mézas cibdades.
Non é a brétema, non é o fume
das contaminacións
esto que cega as verbas
e seca os agromos.
Non é ista meirande tristura da tardiña
onde vagan os pensamentos,
onde morren os itinerarios,
e eternízase a pena infinda.
Por as sombras berran os avutres cotidiáns
e fuxen medorentos ou sonámbulos.
I a vida é un vadío sin luz, unha illa
desleixada, unha morea de póo
e de queimadas volvoretas.
Un cosmos frotando no oucéano.
Unha anguria apousada
nunha soedade de séculos.
Quero falar e a voz esvárame en laio,
en ancho correr desbravado,
e vaise de cotío buscando
mapoulas e codesos
por un laurido hourizonte de gracia.

PURA VÁZQUEZ

LÚAS E SOLSTICIOS

TRAS de cada estación algo se acaba.
Nace algo tenro que nos turra dentro.
Xermolan os desazos. Xurde un vougo
no noso corazón. Un doce abalo.
Bórranse as opulentas maravillas
e medran acedumes nos valeiros.

Pouco val que nos ollos deica agora
se asome a flor, o seu volume exacto.
Pouco importa que dentro abellas loiras
nos abrollen nos cálidos solpores,
nos arcoiris. Nos cómaros dos xelos.

Que nas mans alborezan brancas túnicas
e as aves cimbren pasadizos ventos
nas luxosas ramaxens das mazairas.
Que ourece as torres o devir dos séculos.

Co transferir das lúas e os solsticios
algo se troca na matriz do eterno.

CIMA DE GRACIA. CONSAGRADOCELO...

Sostida voz chagando. A viva lume
do corazón a sinalar: Ardentes
ebriedades. Xasmíns. Bicos e gallas
do sentimento. Gozo namorado.

Chegan leviáns premuras. Sumexida
forza coudal de fonte. Urxe i esbara
medrando zumes. Arden. Unha anceante
médula e pulo. Un froito cobizado.

Un cerco de mapoulas e de chamas
prende a dorsal dozura da caricia.
Faise paixón. Xemido. Seiva en trunfo.
Ardencia dos estíos constelada.

Cólmase a flor do amor. O poderío
da redonda, expectante etermidade.
Cima de gracia. Consagrado celo..
Trunfa a fragante pel. O inicial tacto.

MONOGRÁFICO

PURA VÁZQUEZ

Muller, fun mar. Mar silenciada
por costumes que chegan da "Caverna".

Estática e caudal xa desde a cima
do sangrar remansado lúa a lúa
do fuxitivo Tempo. Os meus sentidos
dobréganme.

Só muller, só Airón. Vívido anceo.

Soamente muller onde a ansiedade
vestía de arcoiris e luceiros.

De túneles de noite. Iconos doces.

Lascivas lúas. Sede encarcerada.

Pebeteiros en claves plenilunios...

Só o rescaldo son. Muller transida
de mar, cinzas sereas e orballadas.
Alicerce ás nostalxias que amamanto.
Un amarelo mar con luz de enigma.

Man que escribiu no mar (1993)

Xa calou a mareira alporizada
de torrentes e ondas.
Todo vai de calado nesta galaxia miña.

Vagabunddeo nas senlleiras dornas,
gamelas e gabarras, por bahías
cheas de lúas redondas.

Lévanme os algodóns da inxente nebra
deica dos arcoiris das soedades lóbregas.

Quero subir escadas e caír nas remotas
leiras dos trigos e durmir en leitos
de trébos e mapoulas.

Ingrávidas de afáns, non son noitébrega.
Son a dona do soño. Das músicas eólicas.

Dóbrome nunha gris racha de sámagos.
Nos z Unidos das albas e as congostras.
Non hai faros á vista para guiarme.
Só o mar. Só as sombras.

Man que escribiu no mar (1993)

MARÍA VIDAL

HOMENAXE A PURA VÁZQUEZ

SON DUN REQUIEM

Vai asomando a alba
e eu percorro
cada segundo novo na percura
dos ensoños dos tempos
xa fuxidos.
Sinto que vou valeira
de esperanzas
Esbararon ó fin por entre os dedos
as olladas inxenuas
e o sorriso.
A primavera eterna
dos milagres
deixa un oco de medo ensombrecido
polo arrecendo branco
das camelias.

É certo que hai estrelas
nestes ceos
dibuxando nos mitos unha historia
de testemuñas grandes,
valerosas.
pero eu síntome follas
enferruxada
pendurada tan só por unha seda
fráxil e sometida
cara ó vento.
E pido unha vez máis
que non me lembren
que se esquezan os deuses de que existo,
microscópico son
no Universo,
nota fundida ó fin
nun pentagrama
que organiza o acordes dese Requiem
reiterativo e toscos
das Esferas.

MONOGRÁFICO

LUISA VILLALTA

MULIER MENSURA

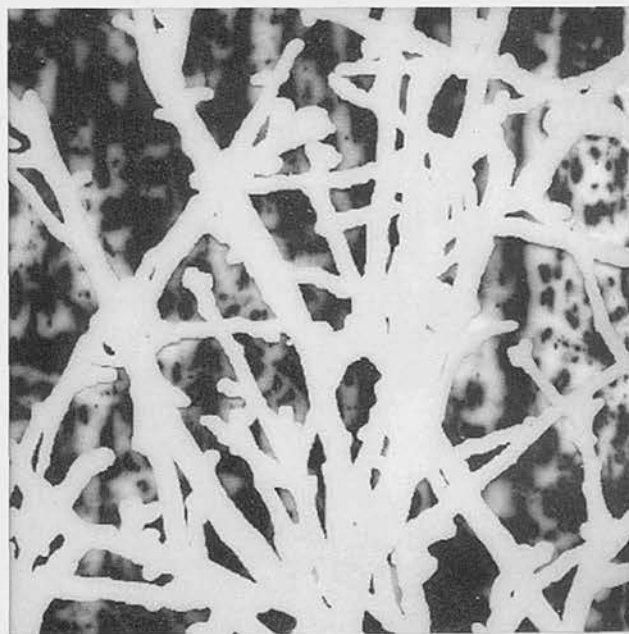
Os ombros empezaban a falar, Venus melada, e un cincel sen nome deixou perder os brazos.

Despois de tanto tempo aínda un crepitar branco de lume nas axilas, unha vontade de ascender e rebentos de anxo, un mirar que se volveu cebo por negación no espazo en favor doutras substancias, que tenden cara ao chan, descendendo sen tempo nen escollas.

E está o torso torcido como a noite enrugada baizo a roupa das cadeiras, como o tempo que premese con urxencia contra o sexo absorto.

Desde os beizos tamén lamentacións e salmos de pureza escoan até os fortes agarrados pés en marcha que leve e pesadamente sempre empeza.

Por amor deixa cair o manto, por amor todo, por facer-se muller pára o seu salto, por esperar do tempo perde o corpo, cede os brazos por conceber a grave ocupación do mundo.

MONOGRÁFICO

LUISA VILLALTA

AS DAMAS QUE ANTANO CANTARON

Cantar o cantar das damas que foron, coas neves de antano e a soga ao pescozo. Suicidas por sobrevivir. Santas de levitar. Loucas de corazón. Coas palabras torcidas cantar como a água nas estalactitas do olvido.

Surxiron das telas, das doces telas perfumadas en que envolver os sentidos. No pensamento os paxaros asubiaban boleros. Eran nais e criadas coas mans vermellas de esfregar e non bandeiras. Palabras de conformidade tiveron, señoras da navegación subterránea.

Tamén tiñan corpo. Ese corpo burdel cos veludos vermellos cambiados por fitas verdes de seda, meu señor. E si, si, si, palabra penélope de espera.

E alma para comprender sen precisar de ensinanza, silencio, riso e alimento torrencial para amamantar greis enteiras.

Así foron feitas, carne de multiplicar e de verbo. Por iso agora aquí quero

Cantar o cantar dos cantares, de Safo-alceu a safiduría, con Afrodita nos mares inclinando-te para que te despeñes, e Helena para que saibas como morre o Cazador por ti e por amor da morte.

O cantar de Exéria á ida e o de Prócula á vola, cos teus andares camiños entre as baladas do tempo.

De Hildegarda o latín que aprendeche en segredo, nos conventos da noite, para acabar, case antonte, na interxección dun disparo.

De Murasaki Shikibu as columnas de signos que sosteñen Xapón e o teu escribir desde o fondo dos mares.

De Rosa, Marie, Rosalía, Florbela, Dolores, Virxinia, Simone e porque nunca seus nomes esqueza ninguén de cantar Frida Khalo.

MONOGRÁFICO

HELENA VILLAR JANEIRO

A Pura e Dora, co meu agarimo.

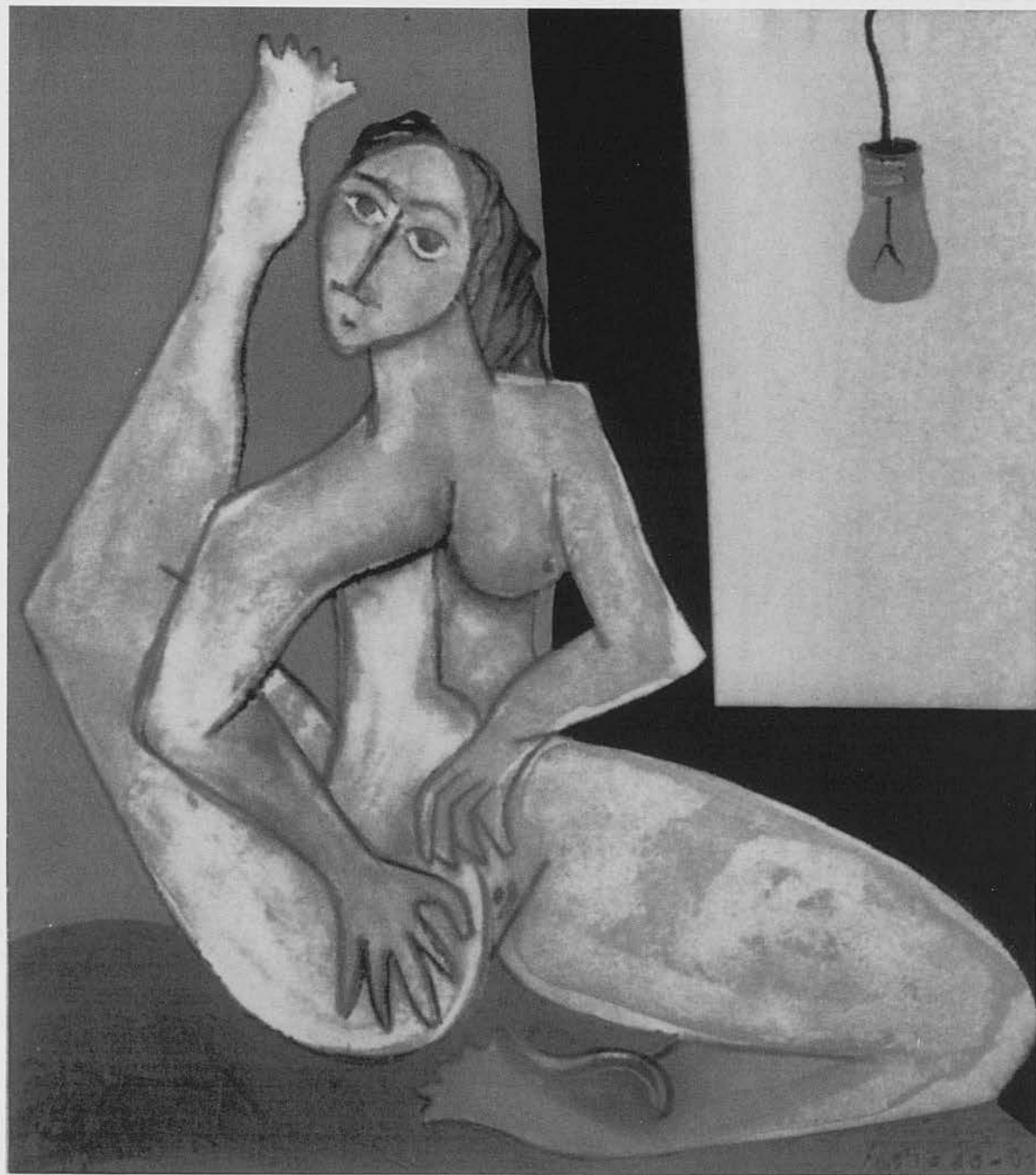
IM-PU-DOR

Cuberta xa dos veos vaporosos do outono
e esborrachados na color do mosto os perfís do
serán,
soño convosco,
xentís vendimadoras da azul melancolía
nos acios das palabras.

Neste soño outonal e augamariño
estamos todas tres
-jai, irmanas!-
bailando entre as escumas,
narcisos e xasmíns da tarde inxel do amor primaveral,
corpos de Boticelli na venera
das virxinais calores.

E cando esperte
farei da voz un caliz para libar de novo os vosos
versos,
lagares olorosos e harmonías de brancas espideces
na espiga sazonada.

MONOGRÁFICO

TEMAS VARIOS

DE SENTENCIAS E TRAIZÓNS

Un dos logros máis importantes da democracia é, sen dúbida, a separación de poderes. En concreto, ter confianza en que o poder xudicial está a márxes de calquera manipulación governamental, de sistemas corruptos ou do dictador de quenda supón unha garantía para a sociedade, especialmente para os sectores menos favorecidos. Entre estes marxinalizados de todo tipo, inmigrantes, legais ou non, homosexuais, atópanse as mulleres; as mulleres son, en palabras de Carmen Sarmiento, sempre o Sur de todos os Nortos. Esta marxinalidade maniféstase en todas as facetas da vida das mulleres pero especialmente no que se refire aos atentados contra a súa integridade. Para constatalo pódese tomar como referencia o balance anual de delitos rexistrados pola oficina do Defensor do Pobo, unha das institucións emblemáticas do estado de dereito. En termos xerais, pódese apreciar unha diminución xeral de todos os delitos salvo dos relativos á violencia contra a muller, nos que se observa un aumento progresivo de ano en ano. Isto atribúese ao maior número de denuncias pero, en calquera caso, as cifras cantan: arredor de cen mortas anuais a mans de maridos, ex maridos, noivos ou compañeiros sentimentais (ten gracia o apelativo). As estatísticas dos Centros de Información da Muller e das Casas

de Acollida son arrepiantes, en canto aos casos de denuncias por malos tratos, abusos e violencia de todo tipo contra as mulleres. Son delitos que rara vez saltan á primeira páxina da actualidade, -salvo que o tema sexa aproveitado morbosamente polos Media para aumentar a tiraxe-, porque pasaron de ser noticia a ser o noso pan de cada día. Pero, o que é máis grave, a violencia sexual tampouco é un asunto que lle quite o sono @s polític@s. Ningún asasinato por cuestión xenérica ten o valor dun morto de ETA; as mortes das mulleres teñen menos interese que a queima de bidóns do País Vasco. As únicas que parece importarlles esta violencia de xénero é as feministas; só elas publican artigos e saen á rúa con tímidas e impotentes concentracións, que a xente da rúa mira de esguello como se non fora con eles/as. O resto da sociedade garda silencio mentres o terrorismo sexual se afortala coa complicidade de (case) todos.

Comezaba esta reflexión celebrando a democracia e os seus logros como é a posibilidade de ter un sistema xudicial que defenda a cidadanía d@s que queren atentar contra ela, d@s que rompen a harmonía social e delinquen. Pero ¿a quen recorrer cando o sistema xudicial, ou mellor dito, algún xuíz se equivoca, prevarica e prescinde

de defender ás vítimas? Vou expoñer un caso que transcendeu e casualmente chegou á prensa rodeado de polémica. Este caso sae a luz, a raíz da sentenza sobre agresión sexual dun Tribunal da Audiencia Provincial de Pontevedra en maio do 2000. Un relato breve dos feitos a xulgar para poñer de relevo o ilóxico criterio que guiou ao Tribunal:

O acusado entra na casa da súa parella, empregada del, e a filla (19 anos) ao sentilo, agáchase baixo o leito (temerosa pola súa chegada), de onde a saca o acusado disfrazado cunha media cubríndolle a cabeza e empuñando un coitelo co que a intimida. Viólaa vaxinal e oralmente. Para que non grite ponlle unha cinta na boca que retira, porque a rapaza ten ganas de vomitar, para darlle un vaso de auga...

Calquera persoa honrada e con sentido común, home ou muller, reclamaría unha sentenza exemplar que disuada a este tipo de energúmenos de cometer semellantes feitos no futuro. Pois ben, ao Tribunal non lle pareceu pertinente engadir agravantes (disfrace, premeditación, utilización de arma intimidatoria ou abuso de confianza) a este delito, porque "tal forma de proceder se estima implícita na propia agresión sexual". ¿Que significa

isto, que se non hai coitelo non hai violación?

Así que a pena imposta foi de 7 anos e medio e non de 15 como pediu a acusación. A sentenza, segundo os expertos, de gran rigor técnico, chama a atención pola requintadísima protección do suposto agresor, como se os maxistrados temeran darlle unha lección ao animal. Non cabe na argumentación do Tribunal, fría e retórica, - elaborada sobre a base duns feitos de delicto constatados e recoñecidos polo propio acusado, persoa influínte na localidade -, a consideración da dor profunda e as secuelas traumáticas da vítima.

Pois ben, algúns datos desta sentenza foron sacados á luz e implicaron á opinión pública. Houbo reaccións de todo tipo; as marcas pola paixón vingativa ("habíanlle de facer o mesmo a unha filla ou á muller dese xuíz a ver qué facía ") ou as razoadas que coincidían coa reflexión de Pardo Bazán nun caso de violencia doméstica do ano 1904: "A pena imposta a ese home é manteiga; e deberan impoñérselle as máis duras que recolle o Código". Como no ano 4 deste século, o tímido pago ao delicto faíños coincidir tamén con dona Emilia cando di: "Non me satisfai a lei porque calza unhas luvas tan grosas que non ten tacto, non mide

a pena e lonxe de satisfacer á nosa sede de xustiza, a exalta e a converte en frenesí."*

Pero o cumio da polémica orixinada pola devandita sentenza, que xa era unha labazada para a vítima e para todas as mulleres, foi unha carta que de aí a menos de dous días se publicou na prensa; unha carta que, asinada por douscentos xuristas da provincia de Pontevedra, avalaron ao xuíz e á súa retórica. Entre os asinantes, - por certo, moi ben organizados para conseguir en menos de dous días 200 persoas que a leran-, figuraban outros personaxes de diversas profesións, como arquitectos de prestixio, funcionarios, asistentes sociais, tres feministas (¿que carreira é esa?), e familiares destes. Xentes, en moitos casos, (antig@s) defensor@s das liberdades, en tempos da dictadura; unha fronte que nalgún momento apostaron pola esquerda e polos dereitos dos oprimidos, encabezados polo Decano do Colexio de Avogados de Vigo. Isto si que era de Xulgado de Guarda. A carta relataba que o xuíz fora exquisito e meticuloso á hora de redactar a sentenza; é dicir, que eles tampouco deberon atopar "a violencia do procesado particularmente degradante ou vexatoria".

Artigos posteriores na prensa desfaciáanse en eloxios persoais e

na indiscutible integridade do maxistrado; quen, por certo, neses días de xuño estaba a piques de recibir unha homenaxe e unha medalla de recoñecemento por ser pioneiro no emprego do galego na xudicatura. Non se sabe o que opinarían se a sentenza estivera redactada en castelán, ou por un xuíz non afín. Por outra parte, nestes escritos desautorizábase á opinión pública, declarando que ningún pode emitir un xuízo sobre unha materia da que non se é especialista; fíxense no caduco da súa ideoloxía, desacreditar á cidadanía de a pé, xusto agora cando se está a revalorizar a presenza dos xurados populares nos xuízos. ¡Pois si que son conservadores!, ¿que sociedade evoluciona por si mesma, soa? Sen as presións populares viviríamos nas cavernas. Qué foi, ao longo da historia, o que fixo cambiar as leis senón o "estado de opinión revolucionario", eslogan de Castelao, pode que algún o recorde.

Nun momento en que as Comisións sociais da Unión Europea están realmente afeadas en aplacar a violencia contra as mulleres, resulta indignante que os xuristas pontevedreses minimicen os delitos sexistas. ¡Como se elixiran de boa gana estar na cola no desenvolvemento!

TEMAS VARIOS

Pode que a estas alturas moitos d@s asinantes xa estean arrependidos do corporativismo cego que opta polo favor ao amigo antes que pola crítica ao sistema.

O malo é que ao tempo que el@s defenden ao seu colega, as mulleres seguen a morrer no seo das familias, nas casas, na rúa, a mans dos que non cometen atrocidades dabondo vexatorias. Porque mentres se dicten sentencias vergoñentas, sen amparo para as vítimas, o que se consegue é condender co delicto en lugar de disuadir aos delinquentes; "cooperar coa obra do atormentador caseiro. A vítima despertará do seu tranquilo sono evocando os sufrimentos pasados, e crendo ver entrar pola porta ao seu verdugo."*

Algunhas organizacións feministas levaron o caso ao Consello Municipal da Muller e propuxeron a publicación dun comunicado elaborado por FIGA, expresando o malestar por estes feitos que supuña novamente a indefensión das mulleres fronte a violencia. Pero, tan só as organizacións autónomas (MNG, Alecrín, FIGA, Dorna, Concepción Arenal) apoiaron o comunicado. A Presidenta do Consello e as representantes das outras organizacións e partidos, negaron o seu apoio ao escrito de denuncia. Comprobouse que o

minifundismo militante tamén fai estragos no movemento de mulleres.

FIGA pretendía explicar co comunicado que, para ese tribunal e os seus fans, unha sentenza fallida pode ser só letra escrita, mais para as mulleres significa outra guerra perdida, outra oportunidade para avanzar nas liberdades botada a perder. Esas firmas compracentes viñan menosprezar a gravidade dos delitos de xénero; e isto involucra a todas (ata ás que tiran pedras contra o propio tellado, ás inconscientes e ás *esquirolas*). Se a opinión pública se rebela é porque o delicto xulgado non é máis que o botón de mostra do bombardeo que en maior ou menor grao sufrimos todas.

Fraco favor lle fan estas mulleres, militantes ou simpatizantes dos partidos, ao feminismo, que tanto loitou para que todas puideran ser libres e triunfar no mundo público. A *autotraición* é unha das trampas máis habituais na que caen as mulleres submisas aos mandatos políticos; moitas prefiren seguir ás elites rectoras antes que responsabilizárense e tomaren decisións que beneficien ao conxunto das mulleres; é como asumir un estado peremne de inmadurez. Esta dobre militancia, que trataba de seccionar o movemento de mulleres nos pri-

meiros tempos do feminismo en toda España, e que chegou a ser un pesado lastre, parecía xa superado, pero polo que se ve, a historia se repite.

Non deben minimizarse os efectos desta actitude submisiva das militantes, pois poden ser tan nefastos para as propias mulleres, como os dun Tribunal que xulga sen meter os pés na lama; sen querer enfrontarse ao día a día doméstico; sen querer ver as miles de denuncias, os testemuños das casas de acollida; as mortes domésticas (a razón de unha por semana).

Os membros dos Tribunais deberían abrir os ollos á dura cara da realidade, saír ás rúas, aos barrios, aos Centros de Acollida e ter moi presente o que sucede no mundo coas mulleres e logo, con verdadeiro coñecemento de causa, probar a ver se son quen de asinar sentencias deste cariz. Hai que pensar na oportunidade que se perdeu para avanzar no recoñecemento dos dereitos nas vítimas, ¡mágoa! Para vulgar tamén hai que ter unha visión transformadora; a xurisprudencia é un legado dos arriscados que fai que a xustiza non se estanque. Gracias a moit@s profesionais comprometid@s podemos aspirar a un mundo máis libre e máis igualitario.

TEMAS VARIOS

Por sorte, o ronsel do feminismo asoma onde menos se espera e voces libres de sospeita saltan enfurecidas á prensa nacional. No mes de xullo (días 2 e 9), cando comezan as vacacións e todo cae no esquezo, o escritor Javier Marías publica dous artigos no suplemento semanal de *La voz de Galicia* que devolven a confianza na opinión pública; neste caso de intelectuais. Marías arremete non só contra o xuíz "dunha rutineira aplicación da lexislación", senón contra os 200 que arroupan o desatino. O escritor pecha un dos artigos con contundencia: "se a suposta esquerda aplica o dobre raseiro segundo quen meta a pata, entón de esquerda non ten nada, nin tampouco de xusta nin de honrada. Pero é que nada, absolutamente nada".

No mes de agosto o escritor Muñoz Molina era entrevistado nun semanario de divulgación, e á pregunta de "¿Cal foi a inxustiza máis grande que recorda?" el respondía: "a sentenza dun tribunal de Pontevedra que non consideraba vexatorio dabondo o trato que un agresor lle deu á súa vítima, tras violala, etc..." Por fortuna, a opinión pública está fortalecida polo sentido común e a honradez; como a maioría dos tribunais. E aínda que exista quen claudique e quen traizoe a democracia, non por iso debemos

deixar de crer na xustiza. Como tampouco se debe crer que a lei irá cambiando e adaptándose ás necesidades sociais por si soa, sen os imperativos da razón e a demanda decidida dos sectores progresistas da cidadanía; sobre todo das mulleres.

Neste momento, outubro de 2000, agárdase polo resultado do recurso presentado no Tribunal Supremo polo fiscal do caso e a avogada defensora da vítima; a historia dirá.

*PARDO BAZÁN, Emilia (1904): "La ilustración artística", nº 1666

TEMAS VARIOS

ADEUS A GRETEL

A Festa da Palabra quere renderlle a súa homenaxe e facer unha garimosa lembranza de Gretel Ammann Martínez, falecida no mes de Maio do ano 2000.

Gretel representa unha vida dedicada ao feminismo. O seu impulso vital e o seu traballo constante estiveron en función de salientar os aspectos positivos de ser muller e rescatar aqueles feitos do pasado, ás veces máis que feitos suposicións, que promoven a fachenda de ser muller. Para o feminismo da diferenza, no que temos que integrar a Gretel, a situación dramática e penosa que padecemos as mulleres na historia coñecida, a dependencia e a consecuente opresión, é unha caída, unha perda do paraíso. Antes, noutros tempos, mesmo se non se especifican, as mulleres gozaban de prestixio, de consideración, en definitiva, de poder. Gretel defendía a existencia dun matriarcado primixenio, dunha sociedade igualitaria anterior ao patriarcado, -sistema que califica como necrófilo e que representa a lei da violencia e da morte-. A súa razón feminista consistía en recuperar o paraíso, en despertar ás mulleres da ignominia, como quería Pondal para os galegos. Pondal representa unha actitude semellante no galeguismo. No pasado, dicía o poeta, os galegos eran barudos, valentes, seguros de

si e realizaran grandes feitos. De ser así no pasado, o futuro pode ser esperanzador. A postura de Pondal concede valor e orgullo a un pobo infravalorado, da mesma maneira que o feminismo da diferenza lle dá azos ás mulleres para a emancipación e a recuperación da autoestima. Son posicións comprensibles como puntos de partida dos movementos de liberación. O malo é que as trampas esencialistas que as rodean acaben por metelas nunha calella sen saída, non só irracional, senón tamén insolidaria e ideoloxicamente contradictoria.

Poucas oportunidades tiña Gretel de confirmar as contradicións. Conservou sempre a paixón para afirmar que "toda muller é deusa", "toda muller coñece a sabedoría" e, de feito, ela podía adorar ás deusas-nais porque amaba ás mulleres e vivía nun mundo de mulleres, dedicada unicamente a elas. Gretel era lesbiana e a primeira que coñecín, que moitas de nós coñecemos, declarando o seu lesbianismo publicamente hai vintecinco anos, cando a palabra lesbiana era un escándalo, cando declararse lesbiana era un risco social. Máis adiante Gretel fundaría unha asociación de Amazonas.

Nestes vintecinco anos de feminismo activo en España, Gretel

era unha figura imprescindible no movemento, unha muller ilusionada que aportaba cos textos, as cancións, as vivencias, o orgullo e a ledicia de ser muller. Recollamos o seu impulso.

UN RECORDO PARA GRETEL AMMANN

"...o conto de nunca acabar..." Tema: *Lesbianismo**
por Gretel Ammann

I Preámbulo. Antecedentes

Naceu un día calquera nun sitio calquera.

Mirárona de arriba abaixo: si, era unha nena: tiña todo o que as nenas teñen e nada do que teñen os nenos.

Eso era claro e evidente.

Medrou. Si, tamén medrou como todas as nenas.

Un día mirouse, mirouse e tocouse. "Si, son nena. Está moi ben ser nena. "Pero, ¡mágoa! ... Non lle gustaba xogar ao que as nenas xogaban. Fartáballe xogar con elas, pero se divertía mirándolas. ¿E os nenos? Eran tan ¡eslamados e parvos! Todos deixábanse enganar. Era aburrido mirar aos nenos, pero se podía xogar con eles.

Seguiu medrando, medrando, como unha nena, por suposto. De contado, chamárona "señorita", que non quería dicir outra cousa que xa lle medrara o peito e lle chegara "iso".

Tiña todo o que hai que ter: estudos e noivo. O noivo non lle entraba como os libros nos estantes e iso era realmente molesto.

A nena, que xa non era tan nena tiña, ademais, como por casualidade, unha amiga. Cando se miraban aos ollos? si, claro, ela e ela... ¡quen se non!? pasaba algo que aínda non sabían nomear. Un día, por casualidade tamén? ou quizais era primavera? bicouna nos labios. Soubo que cos labios non lle bastaba.

Anita, que agora - non sei porqué- chamábase Lesbi-anita, deixou ao noivo. Din que fora por aquilo dos estantes.

Non deixou á amiga. Mergullouse nela buscando e encontrando todo o que quería encontrar.

II Intermedio: O non explicable

Como vos podeades imaxinar, Lesbi-anita seguiu por ese camiño atípico, extravagante. Non podemos contar aquí todos os detalles. Preguntas como: ¿cómo lle gustan os peitos dunha muller? ¿Cantas formas adoptaba cando facía o amor? ¿Cales eran? ¿Onde prefería beixar? ¿Facían algún xogo en especial? ¿Con que acariciaba? ¿Gustáballe sentir a pel da súa amante? ¿Ten cóxegas nos pés? ¿Desvístese ou déixase espiar? ¿Polo día ou de noite? ¿No

leito ou en calquera lugar? ¿Agresiva ou delicada, ou ambas cousas á vez? ¿Fumaba un cigarro despois? Fixábase na maneira de andar, de xesticular, de fumar... na voz, no cabelo, nos ollos, nas orellas...? ¿Trababa?...

Non. Preguntas como estas non son propias dunhas *xornadas de sexualidade* serias, polo que optaremos pola discreción e o silencio e deixaremos este espacio aberto? como sempre? á imaxinación.

O explicable

Un día atopou un lugar que lle gustou. Era un lugar no que podía estar a meirande parte do seu tempo entre mulleres.

Alí aprendeu moito. Aprendeu todo sobre os anticonceptivos e sobre o aborto. ¡Estaba encantada! Nunca pensara nestes problemas. Despois ensináronlle que non era lesbiana, senón unha muller a secas. Claro que tamén lle dicían que tiña un rol masculino e iso era máis complicado. ¿Muller con rol masculino?...

Debía ser que Lesbianita nunca entendeu moi ben o que os heterosexuais chaman masculino/feminino.

Houbo un momento en que se inqueda: había mulleres que falaban de "pasar de sexualidade".

Pero parecía que non prosperara moito a proposta.

Unha cousa si que lle facía rir e non tomaba moi en serio: era iso que chamaban "Bisexualidade", é dicir? por se alguén non entende? lisa e sinxelamente, "dúas sexualidades".

Lesbianita pensaba sempre que debía ser algo como ter dúas intelixencias (biintelectual), dous estómagos (biestomacal), ou dous corazóns (bicorazonada).

Nunca se imaxinara que existían esas cousas. Pero, claro, non vos pensedes que todas as mulleres son iguais.

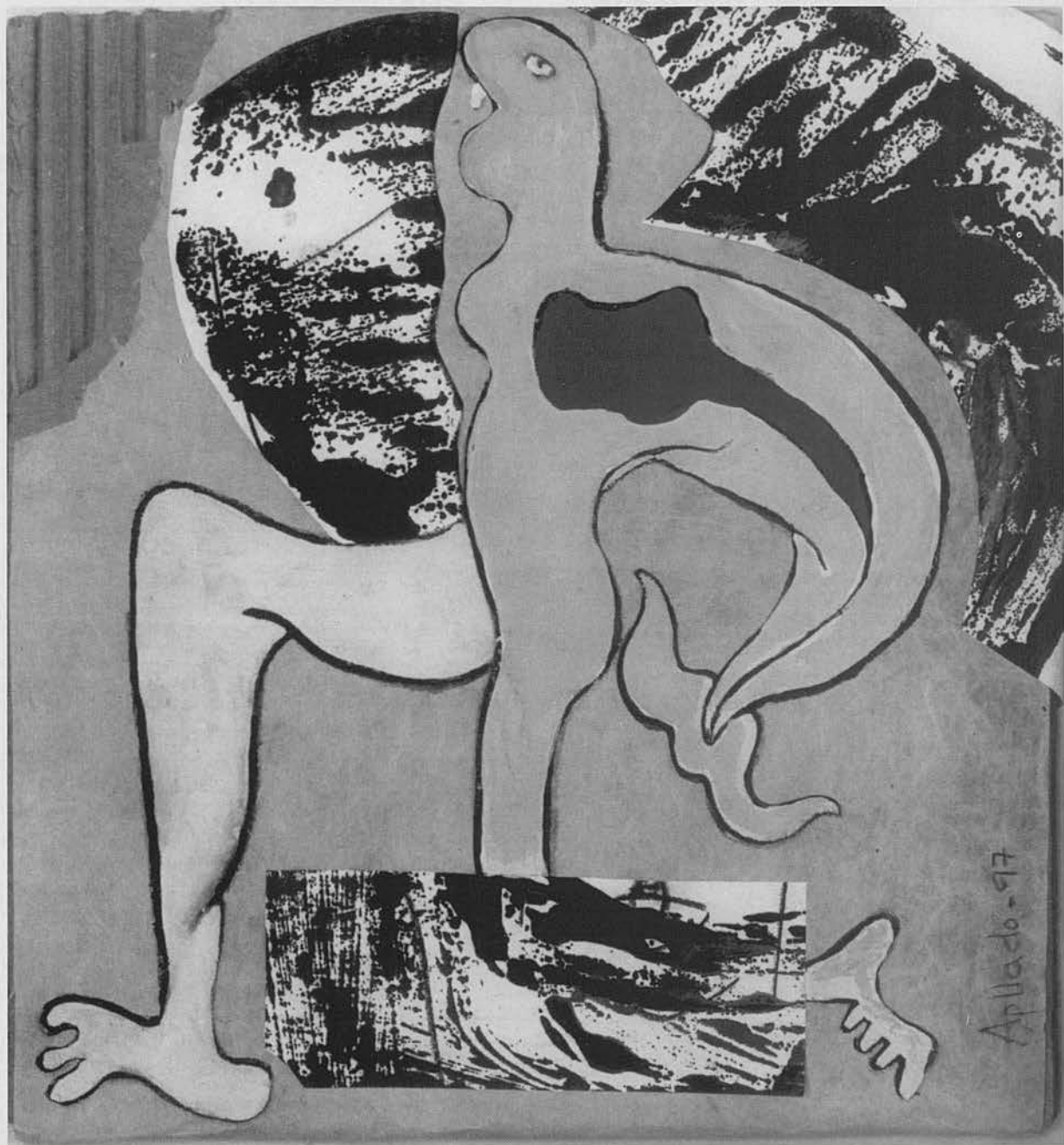
Cada unha elixe o que lle gusta e ten o que quere ter...

III Final

Naceu un día calquera nun sitio calquera. Era unha nena. Bicouna nos labios. Soubo que non lle chegaba cos labios.

*Este ano morreu unha unha das principais expoñentes do feminismo independente do Estado Español, **Gretel Ammann**. O feminismo foi o cerne da súa existencia. Non había congreso nin reunión feminista á que Gretel deixara de asistir, sempre cargada de material "lésbico-subversivo"; sempre en colaboración coa súa compañeira Delors. Os seus adhesivos, as chapas de Safo e das Amazonas e os seus cadernos didácticos, forman parte xa da nosa historia. Dun deses cadernos traducín esta proposta presentada a debate nas *Jornadas de Sexualidad*, Madrid, xuño de 1983.

TEMAS VARIOS

CRÍTICA

BREVE HISTORIA FEMINISTA DE LA LITERATURA ESPAÑOLA

Cunha concepción atípica do panorama literario hispánico, tendo en conta o feito de que se consideran españolas as literaturas non castelás, sae do prelo Breve historia feminista de la literatura española (en lingua catalana, gallega y vasca) Vol. VI, coordinado pola profesora Iris M. Zavala e publicado pola editorial ANTHROPOS (Barcelona, 2000). Este volume é a continuación lóxica dun percorrido pola historia da literatura feminista que Zavala comezou co homónimo Breve historia feminista de la literatura española (en lingua castellana), e que seguiu con catro títulos máis que afondan na literatura escrita por mulleres desde a Idade Media ata a actualidade.

Con este último libro, a autora, en colaboración con Christina Dupláa (coordinadora do apartado de literatura catalana), María José Olaziregi (para o apartado de literatura vasca), María Jesús Fariña Busto e Beatriz Suárez Briones (coordinadoras do apartado de literatura galega), ademais doutras vintecatraz autoras, non só persegue sacar á luz as voces comunmente silenciadas e marxinadas das mulleres, senón tamén combater un segundo tipo de marxinación, a lingüística. É pois este un traballo dobremente subversivo: deconstrúe o canon literario androcéntrico e o canon lingüístico monolingüe,

facéndose eco da “dobre minorización” á que son sometidas moitas mulleres, como xénero e como escritoras en linguas consideradas periféricas.

No conxunto de artigos conxúganse as dúas principais correntes da crítica literaria feminista, a relectura da escrita masculina e mais o estudio e recuperación das autoras borradas das historias da literatura, se ben esta última é a predominante no volume. Así, dentro da primeira corrente, por poñer un exemplo, Lourdes Otaegi Imaz (“Lizardi y las mujeres. Desde la conjura femenina a la gran guerra pacífica”) analiza as ideas do poeta vasco Xabier Lizardi en materia sociolingüística, quen criticou o abandono masivo do éuscaro polas mulleres nas primeiras décadas do século XX. Otaegi tamén estudia os prototipos femininos na obra literaria do autor. Con todo, e como dixeran, o groso do volume constitúeo unha viaxe histórica polas literaturas catalana, galega e vasca de autoría feminina. Un total de vinteoito traballos ofrecen unha ampla visión do que supuxeron as achegas das mulleres literatas para as literaturas minorizadas, que non minoritarias, da Península: desde a Idade Media catalana, con traballos como “Las trobairitz” de Isabel de Riquer ou “Isabel de Villena” de Rosanna Cantavella, pasando polas “Escritoras vascas

en el primer tercio del siglo XX” da man de Igone Zamalloa, ou por “Las poetas y las poéticas desde la posguerra hasta hoy: “¡Yo también navegar!” de Helena González.

Cinco son os traballos dedicados á literatura galega, cuantitativamente poucos, posto que ás literaturas catalana e vasca dedícanse o dobre de traballos, pero rigorosos canto á calidade. A andaina non podía senón comezar por Rosalía de Castro, fito fundacional da literatura en galego escrita por mulleres así como do Rexurdimento literario. Para ser aceptada no canon cultural prescindíuse de moitos dos aspectos hoxe máis interesantes da súa escrita, como é o feminismo precursor do que se ocupa Kathleen N. March en “Rosalía de Castro: escritora de su tiempo”. O eco de Rosalía está presente en tódolos traballos seguintes. Carmen Blanco, en “La escritura matrilineal galaica: Luz Pozo Garza habla a Rosalía de Castro”, fai unha interesante reflexión sobre a importancia da obra rosaliana na escrita de mulleres, falando dunha cadea matrilineal na obra das autoras galegas, con Rosalía como elo primixenio, e estudia o caso concreto da relación metaliteraria entre Luz Pozo Garza e Rosalía de Castro. Os outros tres traballos son unha aproximación ós distintos xéneros

Anaír Rodríguez Rodríguez

CRÍTICA

ISSN: 1139-4854

literarios: Helena González, no artigo xa citado, repasa a poesía de posguerra. Establece tres grandes etapas que van desde o conservadorismo rebelde - polo simple feito de escribir e facelo en galego- das primeiras xeracións, as primeiras autoras con consciencia de xénero, ata as últimas xeracións de poetas da liberación, que escriben desde a "normalidade" sen ter que xustificar a súa condición. A narrativa, a súa riqueza temática e estilística, está estudiada pola profesora Mª Camino Noia Campos en "La narrativa gallega de mujeres". No teatro céntrase Mónica Bar Cendón quen analiza en "Escritoras dramáticas gallegas: dos propostas subversivas" as obras de Xohana Torres e a particular Antígona de María Xosé Queizán.

Nesta achega xeral á literatura galega de autoría feminina que supoñen os cinco artigos, constátase a importancia que desde o século XIX tivo a poesía -con Rosalía ou Filomena Dato, por poñer un exemplo. Aínda hoxe se mantén como xénero máis cultivado polas mulleres. Emporiso, a prosa -inaugurada tamén por Rosalía co seu Conto gallego- xa tivo no XIX unha importancia relativa coas novelas de Francisca Herrera Garrido, para chegar a acadar a madurez antes dos anos oitenta do século XX con autoras como Xohana Torres ou M^a

Xosé Queizán, e ir aumentando progresivamente a produción narrativa, o que nos permite falar xa, na década dos noventa, de certa normalidade.

Zavala apunta que con cada volume da historia da literatura feminista tentou mostrar a diferenza entre o que a historia cultural acepta e canoniza, e o que silencia e marxina, porque, como ela mesma di, "no hay cosas pequeñas, las que lo parecen son sólo cosas grandes no comprendidas".

CRÍTICA

O GRAN CADERNO, atroz xoia minimalista

Con este segundo volume da colección de Edicións Xerais As literatas, por primeira vez temos a oportunidade de acceder, en galego, á obra narrativa de Agota Kristof gracias á impecable traducción realizada desde o francés por Marga Rodríguez Marcuño, para a que tamén aporta un interesante prólogo.

En *O gran caderno* semella que a escritora formulou a estrutura da novela e as secuencias narrativas como un exercicio de escrita que trasladou á ficción literaria. Esta alegoría sobre a guerra está determinada tanto temática como estilisticamente polos puntos de vista adoptados polos narradores que establecen unha serie de requisitos para abordar a escrita da novela que así aparece mediatizada por estes presupostos que os narradores se imponen.

O gran caderno está constituído polas redaccións que os dous narradores (xémeos) se imponen como disciplina ante a imposibilidade de asistencia á escola pola situación de guerra na que viven. Como ferramenta de traballo posúen un diccionario e unha biblia. Eles mesmos corrixirán as súas redaccións, intercambiándoas, e establecerán uns baremos para saber se están ben ou mal escritas. Dúas das condicións afectan ao proceso de escritura: a limitación de espacio textual

(dúas follas) e a limitación temporal (non deben investir máis de dúas horas na súa elaboración). A terceira condición afecta á natureza dos feitos narrados: deben escribir só aquilo que é verdade. Destas condicións despréndense as dúas características da narrativa de Agota Kristof: a **brevidade** e a **obxectividade**.

Na medida en que se cumpran estas condicións os escritos serán pasados ao *gran caderno*, de non ser así deben ser reelaborados unha e outra vez.

Axustándose a estas premisas, pois, iránsenos desvelando, a crueldade das condicións de vida nunha pequena vila durante unha guerra. Os personaxes perfílanse nalgún caso e constrúense (no caso dos narradores) tan cruelmente como as circunstancias e quizais por causa delas.

Os narradores, que son protagonistas e testemuñas a un tempo, vense mergullados nun mundo descoñecido e diferente ao que saben que teñen que adaptarse para sobrevivir. Así van iniciar un durísimo adestramento co fin de conseguir dominar ese contorno hostil e facérense impermeables e insensibles ata chegar a un estado de madurez que lles permita (como na novela picaresca) sobrevivir.

O estilo da novela está absolutamente determinado e axustado ás limitacións que xa citamos ao inicio, de maneira que a linguaxe será directa e minimalista, austera, carente de todo artificio que prescindir de todo o superfluo para centrarse naquilo que será verdadeiramente importante, o que se conta, os feitos obxectivos que poden ser comprobados.

Por este desexo de reflectir a realidade, e precisamente por seren os narradores uns rapaces, os sucesos relatados (tanto propios como alleos) antóllánsenos máis atroces; a suposta "inocencia" destas mentes infantís asusta, e salienta aínda máis a crueldade dos actos. Por outra parte existe unha ausencia total de implicacións e valoracións morais neste relato, as accións que levan a cabo os rapaces responden a un pensamento lóxico, libre de toda consideración ética de maneira que a narración é un espello do que os narradores observan, e só do que observan, xa que en ningún momento sabemos qué pensan ou senten.

Os lugares, o mesmo que o tempo no que suceden os feitos, ou os personaxes, non aparecen concretados, non hai marcas de individualización, xa que o importante son os feitos. Estamos diante de homes sen atributos, importa o que

son, non quén, son arquetipos (avoa, nai, ordenanza), modelos humanos, e iso é o único primordial nesta busca da esencia ata chegar ao cerne das cousas sen distraccións no accesorio. Todos os personaxes que aparecen son designados con xenéricos (Avoa, nai, ordenanza, serventa do curato, Bico de lebre, etc.

A autora pretende crear unha novela simbólica, extrapolable a calquera país e a calquera tempo nun afán de universalizar e atopar aquilo que lles é común aos seres humanos. A novela parece que reflecte un determinismo das circunstancias e pretende demostrar o triunfo e a supervivencia dos máis aptos (dos que máis se adaptan ao medio nun sentido intelectual da palabra). Esta supervivencia prescinde dos sentimentos (outra condición que se impoñen os narradores) xa que as palabras que describen sentimentos son pouco precisas.

Os protagonistas chegan, prescindindo do sentimental, a convertérense en seres eficaces, pero carentes da parte máis humana. O que non queda claro é se son así porque están forxados polas circunstancias, e por tanto non teñen outra posibilidade de elección, ou se tendo a posibilidade de elixir o retorno ao mundo simbólico (representado pola nai) chegaron a un punto tal de

embrutecemento que escollen continuar no universo da avoa porque así o desexan e, chegados a un punto, non hai volta atrás.

CRÍTICA

RIAS DE TINTA

O proceso de “especialización” que afecta tamen ao movemento e ao pensamento feminista fai que sexa nas universidades e nos ámbitos académicos onde se estean a aportar máis materiais para unha interpretación, desde as perspectivas de xénero, do acontecer social e creativo deste convulso e confuso cambio de milenio. As rúas deixaron paso ás universidades e nelas á xénese de estudos que nalgún caso regresan á rúa nunha espiral (e non círculo que se pecha), porque os horizontes estan abertos. Ese podería ser o itinerario de **Rías de Tinta. Literatura de mujeres en francés, gallego e italiano**, un volume publicado no ano 1999 pola Universidade de Barcelona que pese á súa xestación académica non só está pensado como material para as aulas senón tamén, tal e como se nos di na introducción, para “calquer lectora ou lector que desexe abrir fiestras hacia outras culturas, oír novas voces de mulleres e compartir outras formas de enfrontarse ó mundo desde a escrita”. Seguramente nese “oír novas voces de mulleres” e na lectura que se fai desas voces está a maior aportación desta antoloxía bilingüe realizada por Marta Segarra no que se refire ao ámbito francófono, Helena González no galego e Francesco Ardolino no italiano.

Son 45 novas voces de mulle-

res, algunhas claro non tan novas (George Sand, Simone de Beauvoir, Marguerite Yourcenar, Marguerite Duras, Helene Cixous, Rosalía de Castro...), outras si seguramente descoñecidas para os lectores e lectoras galegas. Textos, pois, en moitos casos como descubertas que abren esas fiestras a outras culturas. Como adoita acontecer en volumes destas características, ademais das descubertas de autoras e textos, o interese está nas lecturas que Segarra, González e Ardolino nos ofrecen das tres culturas literarias recollidas. Lecturas desde perspectivas distintas sobre os tres ámbitos literarios e todas elas precedidas dunha introducción xeral que xustifica a necesidade da obra.

Sen dúbida, e como se nos di, unha das transformacións máis profundas da literatura do século XX se debe á incorporación activa das mulleres como creadoras e receptoras, pero elas, -volvemos sobre o canon-, tan só representan o 8% dos autores canonizados. Poderíamos interpretar **Rías de Tinta** como resposta a esa ausencia canónica de escritoras o que sitúa o volume na serie de obras que desde hai anos veñen procurando as outras lecturas da historia da literatura, o desvelamento dos silencios, da invisibilidade da palabra das mulleres, e seguramente tamén nese sentido a obra abonda na sempre polémica consi-

deración sobre a “universalidade” do canon e a influencia dos distintos movementos e pensamentos -fundamentalmente o feminismo- no cuestionamento da “inocencia” desalista de autores. Non evita a introducción a cuestión sempre difícil da “escrita feminina”, que sen dúbida terá cumprida resposta ao remate da lectura do libro e despois de observar a diversidade das escritas das mulleres, mal que pese ao mercado que descubre no “boom da literatura feminina” unha magnífica etiqueta de vendas, aínda que logo non sexan tales, aínda que logo descubramos que non se publican tantos libros de autoría feminina, aínda que logo non haxa cifras detrás que sosteñan ese titular tan do gusto dos medios de comunicación.

Diversidade, pois, de escritas e diversidade de lecturas sobre os tres ámbitos literarios aos que se refire o volume. Podería pensarse que como resposta á ausencia de escritoras no canon a obra quixese contribuír a un posible canon de escritoras, sen embargo non é ese o obxectivo que alimenta a dúas das editoras, nin Marta Segarra no ámbito francófono, nin Helena González no galego, pretenden propornos un contracanon pechado. Na vontade das dúas autoras está máis o desvelamento das escritas ao lector ou lectora, -para que sexa logo el ou

ela quen decida-, que a substitución dunha lista por outra. Francesco Ardolino, no que se refire á literatura italiana, si fai unha selección cos criterios de contribuír a un posible canon de escritoras e recuperar obras marxinaadas, como el mesmo sinala. Nese sentido a escolma da literatura italiana ofrece un alternativo percorrido pola escrita literaria dese país, desde os anos da Unificación de Italia nos que naceron as primeiras autoras recollidas ata a actualidade. Sabemos do risco que conleva, un risco que Ardolino asume desde a premisa de que toda selección é parcial e subxectiva. É a oportunidade de descubrir propostas artísticas, literarias, que subsanen a historia dun gran descoñecemento.

Resulta máis familiar para nós, loxicamente, a escolma que fai Helena González da literatura galega. Non poderíamos falar aquí de descubertas, claro, pero si do alento que hai trala proposta: a presentación panorámica sen evitar a análise dunha literatura na que as autoras tiveron que escribir, sendo mulleres, nunha cultura non normalizada e “nunha sociedade que tende a neutralizar a importancia do debate feminista a favor da causa nacional(ista)”. Rosalía de Castro, Francisca Herrera, María Mariño, Luz Pozo Garza, Xohana Torres, María Xosé Queizán, Helena Villar

Janeiro, Ursula Heinze, Marina Mayoral, Marilar Aleixandre, Margarita Ledo Andión, Chus Pato, Pilar Pallarés, Inma Antonio Souto e Olga Novo conforman o percorrido pola historia dunha literatura como a galega, na que elas “son mulleres atravesadas dúas veces por unha patria, a do conflito nacional e a da insurrección contra o patriarcado”. Unha escolla na que están todos os xéneros: poesía, narrativa e literatura dramática -aínda que no teatro a dificultade de establecer unha continuidade literaria sexa evidente-, e na que a poesía é o único xénero que, segundo Helena González, goza de boa saúde. Non hai polo tanto proposta de contracanon, pero si vontade clara de cuestionamento do existente e necesidade de relectura en profundidade desoutras escritas máis ocultas, as das mulleres.

A mesma vocación panorámica ten a presentación que Marta Segarra fai da literatura do ámbito francófono. Na súa lectura, que inclúe os espazos literarios que utilizan o francés (a literatura das excolonias), o detalle sobre os motivos e temas (algúns non tan recurrentes nin tan tópicos) que traslocen as preocupacións das escritoras en lingua francesa, “non podemos falar dunha escrita feminina homoxénea senón dunhas creacións literarias de estilos, perspectivas e temas moi

díversos”. Podería parecer a estas alturas unha evidencia, máis segue a ser tamén a estas alturas necesario insistir na pluralidade de escritas que conforman a literatura tanto de autoría feminina como masculina. Este volume é un magnífico exemplo.

Rías de Tinta. Literatura de mujeres en francés, gallego e italiano é, pois, unha proposta de achegamento a tres ámbitos moi próximos e ao tempo moi lonxanos, canto ás circunstancias que condicionan a escrita literaria, e é tamén unha nova contribución a esoutras lecturas da historia da literatura. Unha antoloxía que ademais de abrir fiestras a outras culturas volve sobre cuestións que están, seguen a estar, no centro do debate literario: o canon. **Rías de tinta** non nos propón conclusións, ofrece un amplo abano de lecturas para que sexamos nós quen decidamos, algo moi de agradecer en tempos de directrices e camiños pechados.

CRÍTICA

A DESCUBERTA DO FROITO

A miúdo as *óperas primas* d@s autor@s noveis que acostuman a moverse nunha rede de incertezas e inseguridades que nos permiten decatarnos que estamos ante unha obra aínda en proceso de construción. Non é este, sen embargo, o caso de Beatriz Dacosta Molanes quen, na serie *Descuberta* de Galaxia, ofrece un produto redondo e maduro, un libro de relatos onde se aúnan o máximo coidado lingüístico cunhas historias sempre intensas, que fan vibrar a quen as le no mundo que a autora recrea con precisión. Así, en **Cascas de noz** é posible percibir o esforzo por amosarnos un cosmos do cotián transformado pola pegada do marabilloso a través duns sucesos comúns que mudan, por efecto da habelencia da escritora, en feitos singulares e duns personaxes, case sempre femininos, que desempeñan papeis tradicionais ou rompen cos estereotipos mentres conviven co máxico e co misterio, co desgarrado interior e a traxedia.

Estructurado en tres partes, que conteñen un número dispar de relatos, o libro amósase porén totalitario, como unha crónica de diferentes existencias focalizadas desde varios puntos de vista. Por un lado aparece a exploración profunda da problemática que rodea á muller en calquera tempo e situación e mesmo en calquera etapa vital que esta transite. Por outro, algúns acontecementos do pasado como a guerra civil, as tradicións máis arraigadas, os medos... van

imbricarse co presente e as súas incertezas, cos pequenos e grandes retos que supón enfrontar o día a día. E, enlazando todo isto, percíbese un intenso cheiro a mar que dá vida e arrebatada seres xa que el é un elemento máis dos relatos, sobre todo dos que conforman a terceira parte do volume, e convértese en personaxe activo, paisaxe recorrente ou medio para solucionar algúns conflitos.

O libro -xa na súa primeira parte, "Cascas de muller"-comeza cun parto, co nacemento da nena Tamara e parellamente coa creación dun eu narrativo feminino que, malia cambiar en cada historia adoptando nomes e personaxes diferentes, mantén unha certa unidade de acción e actitude. Así, desde a recén nada en "De lume e parto" -primeiro relato desta serie- ata a vella Belisaria de "A cibera-voa" -que pecha esta parte- atopamos diferentes eus narrativos femininos contando a súa historia, os acontecementos que, sucedidos nun momento puntual da súa vida, acaban por marcar toda a existencia futura. Deste xeito, o contacto co alcoholismo da nai e da irmá en "Sopas de cabalo canso" rouba a Luísa o disfrute pleno da súa adolescencia igual que a violación en "O rodaballo" arrebatada de golpe á nena que a sofre a súa infancia e lévaa a identificarse co rodaballo enorme que ela ve agonizar fóra da auga. O asasinato do pai en "Corvos feridos" fai da nena, que o presencia, unha suicida futura e o

contacto cotián coa necesidade obriga a Remedios a soportar o maltrato do home en "Se nos tocase a lotería...". Non falta, porén, un ton menos trágico, por máis que a soidade sexa tamén o actante primordial, en dous relatos ambientados no mundo cronoloxicamente máis próximo. Así, o desencanto da muller que debe optar entre o éxito laboral e a súa vida interior en "Borras de café" lévaa a utilizar o poder e os cartos para alugar compañía masculina, algo que lle provoca aínda unha maior conciencia do seu fracaso sentimental. E a ironía divertida de "A cibera-voa" permite acabar esta parte cun sorriso fronte a esta muller de nome evocador, María Belisaria, que se manexa na Internet malia a súa avanzada idade. Son pois estes nove relatos un paseo por diferentes épocas e problemáticas das mulleres contadas en primeira persoa desde un momento puntual, dinámica que se rompe coa retrospectiva da súa vida completa feita pola última das protagonistas e que xa nos vai integrando na técnica do flashback que será dominante na segunda parte.

Certamente, "Noces de terra" varía a respecto do primeiro monllo de relatos na introducción do recurso ao pasado, ao recordo, na meirande parte dos textos. Iníciase coa voz dunha muller que lembra os días da súa nenez próximos á guerra civil, cando acollen na súa casa a un fuxido e o medo que este feito crea na familia. Así, "Chas, chas, chas" introduce o tema da represión política durante

a guerra civil que logo amplifica a autora nun dos mellores relatos do libro "O cabalo das sete cores" (galardonado co Accésit no VII certame Manuel Lueiro Rei de novela curta en 1999). De novo búscase nesta parte a circularidade -que xa aparecía na primeira- mediante o recurso de ordenar os relatos pola idade das mulleres que os protagonizan pois sempre -agás no caso de "O cabalo das sete cores" onde a voz narrativa dominante é a do vello Baldomero- se enfoca o relatado desde o punto de vista feminino. Porén, nesta segunda serie de textos, predomina un narrador en terceira persoa fronte ao eu narrativo confesional da primeira. Deste xeito, a nena de "Chas, chas, chas" -son onomatopéico que recorda o ruído das pegadas dos pelotóns de represión en busca das vítimas- dá paso ás mozas Gloria (protagonista de "A voda") e Sabela (que vive o seu primeiro amor en "Un eido ateigado de millo") e acaban cedendo a relevancia á vella Eudoxia que se converte en transmisora oral da sabedoría e das historias en "Gardería infantil", ao tempo que anticipa o tema do mar que será actante primordial na terceira parte. Mentres cose as redes do seu home mariñeiro, Eudoxia imbrica historias para os nenos que garda facendo pervivir un mundo que se esfarela a cada paso no obsoleto dos costumes, no transcorrer do tempo e no avance da técnica que modifica os traballos e as formas de vida.

Neste segundo apartado sobrancea o conto máis longo de todo o libro, "O cabalo das sete cores", tanto polo emprego dunha técnica máis complexa que supera a linealidade e sinxeleza que destaca no resto dos textos, como polo acabamento que se percibe nel. A evocación do vello Baldomero dos cinco meses que pasou escondido nunha leñeira da casa para fuxir do axustizamento dos represores na posguerra, entrelázase co relato dos feitos cotiáns dun día da súa vida e co conto do cabalo das sete cores que está a inventar para o seu bisneto. Manéxanse así planos diferentes, do máxico e misterioso cabalo das sete cores que habita un mundo de algodón pásase de continuo ao trágico vivir dun tempo xa ido, pero moi presente na memoria do vello que aínda sofre os efectos dese encerro e da angustia. Dous planos que acaban confluindo no desenlace final onde marabilloso e real se imbrican dun xeito que deixa a quen le un bo sabor de boca.

E finalmente, o mar vaise consolidar como espacio común aos últimos relatos, os agrupados baixo o título de "Océano infindo". Agora o mar aparece como elemento que afasta aos seres queridos e así en "Lembranzas do meu pai" recréase o regreso derrotado do emigrante á terra para morrer nela -co mesmo ton que xa retratara Castelao nas súas láminas máis sentidas- por máis que aquí o pai de Mariña veña de Asia e non de América. Por outra parte, o elemento mariño dota

de certo misterio aos que son diferentes como a vella Leontina a quen a narradora de "O cheiro das escamas" identifica cun peixe, pois carece de pel por causa da lepra ou o avó mariño de "Estrela polar" que conta as súas aventuras ao neto. E remata sendo tamén un motivo de morte para o mariñeiro Cholo, que deixa á muller e aos fillos desamparados coa súa desaparición en "Escribiralle", tal como xa fora medio de suicidio en "Corvos feridos" (relato pertencente á primeira parte).

Deste xeito, Beatriz Dacosta Molanes ofrécenos unha obra redonda onde a palabra adopta formas múltiples oscilando entre a pegada poética e a altura simbólica mentres axuda a crear atmósferas, opresivas ou relaxadas, a través dunha maneira sinxela e directa de retratar as realidades que dominan os contos. Así, a preferencia por unha técnica lineal permite contar unhas historias que se desenvolven, dentro da súa brevidade intrínseca, en varios planos, como momentos puntuais dunhas vidas que fican marcadas por eles. Porén, en moitos destaca a cerna do marabilloso, a presenza dunha dimensión mítica e mesmo simbólica nos termos empregados, nas comparacións, nesas historias de personaxes cotiáns. Deste xeito, a persoa que lle fica asombrada por esa forma de contar que roza a miúdo o poético sen fuxir do trágico, que procura nos restos das cascas de noz a esencia do froito.

CRÍTICA

A tradición innovadora de TEN O SEU PUNTO A FRESCA ROSA

Con este verso de Eduardo Pondal, **Ten o seu punto a fresca rosa**, titula María Xosé Queizán a súa última novela. Este ten a clave do contido da narración á luz do ensaio que esta autora ten feito sobre a poesía de tan "ilustre bardo"*.

Existen moi diferentes maneiras de achegarse ao mundo novelesco de **Ten o seu punto a fresca rosa**. A cantidade e diversidade de temas, situacións, personaxes... é tal que as lecturas e interpretacións posibles serán tantas como lectoras e lectores a ela se acheguen. Nós, sen embargo, centrarémonos nun dos elementos estruturais do xénero que, ao noso entender, domina e mediatiza todo o resto: o espacio, que nesta novela é, fundamentalmente, un espacio urbano.

Ao falarmos de espacio non nos estamos a referir só ao xeográfico -presente dunha maneira clara- xa que nel conflúen o tempo, a ideoloxía e, en xeral, a cultura. Estamos a falar dun espacio urbano, como xa apuntamos, que se define como aquel no que se dá conta das vivencias, das evocacións e dos soños dos seus habitantes. O espacio, así, é dobre: un é o da cidade no que se apuntalan os rasgos citadinos: o espacio oficial, o mapa; e outro é o da cidade que se constrúe na escritura e na

lectura a través do deambular físico e mental dos personaxes.

Así, pois, podemos dicir que é unha novela cidadina, desde o momento en que aparecen os aspectos físicos e xeográficos da cidade e a reprodución fiel da vida na mesma -isto é o que sucede, por exemplo, nas prolizas descrições da historia de Vigo, da súa paisaxe, rúas, poboación, xentes... Pero a novela vai máis alá, é máis ca isto, xa que tamén aparece outra cidade mediatizada pola escrita de ficción, polo imaxinario construído pola novelista sobre o imaxinario do habitante da cidade unido e transformado nos imaxinarios urbanos, é dicir, nas ideas que cada un dos personaxes ten sobre a cidade, ideas que están condicionadas pola súa historia persoal: así temos a cidade fermosa e ideal de Lucía; a das loitas obreiras, a da miseria e da loita pola subsistencia de Petra; e a cidade pacata e encorsetada de Charo.

O(s) espacio(s) aparece(n) intimamente relacionado(s) coas clases sociais que se mostran na novela: o grupo de personaxes pertencentes á alta burguesía móvese polo Castro; no punto oposto temos o barrio de Wichita cos seus habitantes; e o centro de Vigo que aparece asociado á clase media. Así mesmo, nestes espazos están

debuxadas as principais personaxes da novela: Lucía, Petra e Charo, respectivamente. Estes espazos están acoutados por límites que definen onde remata (ou se inicia) cada territorio, que se ve desbordado polo físico para converterse nun indicativo de culturas, onde os personaxes se recoñecen como habitantes do territorio, como familiarizados cos seus costumes de maneira que quen accede en calidade de invitado é catalogado como forasteiro, estraño ou usurpador.

A cidade, ademais dun espazo físico, tamén é, igual cá novela, unha rede simbólica en permanente construción e expansión que ten moito que ver co uso e interiorización dos espazos e das vivencias que os personaxes protagonizan neles. Deste xeito, a cidade-novela é un escenario da linguaxe (pensamento), de evocacións, de soños. Precisamente por ser un escenario de evocacións, sobre todo nesta novela, a temporalización vai establecerse gracias aos flash-back que mostrarán as vicisitudes dos principais personaxes.

Da man das evocacións e dos soños -mediante a técnica do *flash-back*- e a través dos personaxes introdúcense os temas, nos que poderíamos establecer uns eixos semánticos que, atravesando a his-

toria narrada, permiten establecer unha certa sistematización na multiplicidade de temas tratados ao longo da novela. Estes eixos semánticos, ás veces, son pretexto para a división entre o presente que dura e o pasado que se evoca e que unen tempo e temas.

- **Público/ privado.** Na novela atópanse numerosos exemplos que ilustran este eixo semántico, acontecementos que, pertencendo a unha ou outra esfera, teñen un importantísimo peso no desenvolvemento da novela e nos comportamentos dos personaxes: paidofilia, desexos incestuosos, homosexualidade, importancia das aparencias, dobre vida, mentiras, enganar...
- **Antes e despois.** Este é un eixo semántico do que non escapa ningún dos personaxes. Sempre hai un feito que marca un antes e un despois nas súas vidas que fatalmente, como nunha traxedia, os fará confluír a todos.
- **Centro/periferia ou rural/urbano.** Establece a distancia espacial, política ou cultural do centro dunha cidade e dos seus barrios periféricos, ou desta e das zonas rurais: manifesta as confrontacións económicas, sociais, políticas e culturais entre distintas clases que existen na novela.
- **Ver/ser visto.** Esta novela, o mesmo cá cidade, é, en gran

medida, un cruce de miradas. Os personaxes que nela habitan miran e son obxecto de miradas. No entrecruce de miradas e de discursos que se producen na novela, como na cidade, pódese observar, de novo, confluencia: os que ven sen ser vistos, os que son vistos, os que se amosan e os que imaxinan que ven. Todos ou case todos os personaxes entran nalgunha destas categorías. A importancia da mirada refléctese na importancia que a fotografía terá ao longo de toda a historia e, sobre todo, no desenlace da narración. Incluso nós, na lectura, vemos tamén os lugares e revivimos a época, recreamos a historia e retomamos os feitos, participando, tamén, neste cruce de miradas.

Todos estes temas son trasladados ao espazo textual por unha voz narradora externa que nos sitúa no presente pero que nos permite esbarar a un pasado estruturado por épocas distintas e por personaxes distintas. Esta voz en terceira persoa adopta, nalgúns ocasións, o punto de vista das personaxes, pero só en dous momentos nos deixa entrar directamente, a través dos monólogos interiores, no pensamento de dúas personaxes masculinas que provocan os desgraciados acontecementos, un de maneira directa, o doutor

Pedro Luna, e o outro de maneira indirecta, Antonio.

Do visto ata o de agora podemos deducir que estamos diante dunha novela longa que se axusta á definición **tradicional** do xénero, xa que non introduce innovacións técnicas. Sen embargo, esta característica, paradoxalmente, é **innovadora** no panorama literario galego. Vai contracorrente das tendencias que imperan (aínda que xa se vai notando, por fortuna, un certo cambio) na narrativa galega. Somos conscientes de que en moitas ocasións o que se agacha baixo todos estes alardes innovadores é a falta de capacidade para construír unha novela e, tendo en conta que este xénero na nosa literatura non ten a penas tradición, paga a pena intentar suplir esta eiva. Neste sentido, a novela de María Xosé Queizán supón un esforzo de creación dun universo novelado no que se pretende contarnos historia e historias. Á parte da historia dos personaxes, cóntase tamén a historia máis recente da nosa cidade (as loitas políticas, a creación do movemento feminista, a industrialización...) e é nestes momentos nos que, como xa se ten sinalado a propósito doutras novelas da autora, se observa un certo didactismo, didactismo que, na nosa opinión, non é nin unha chata nin algo inocente.

CRÍTICA

Poderíamos dicir que estamos diante dunha novela urbana **moderna e tradicional** a un tempo: tradicional na forma e actualísima pola temática tratada que non elude os temas máis espiñentos e "politicamente incorrectos": móstrase a inmoralidade, en tanto que é dobre moralidade, dunha sociedade que sacraliza determinados aspectos das relacións familiares ortodoxas, unha sociedade na que as apariencias e valores "tradicionais" -maternidade, familia, etc.- son o máis importante.

Se a todo o anterior lle engadimos que ademais esta novela entretén, non pecaremos de esaxeradas se dicimos que **Ten o seu punto a fresca rosa** posúe todos os ingredientes para converterse nunha novela que chegue a un público numeroso e faga que se rompa a dinámica de lectura minoritaria en lingua galega.

*Mª Xosé Queizán Vilas. **Misoxinia e racismo na poesía de Pondal**. Ed. Laiovento.

CRÍTICA

FENDA, LOUCURA E MORTE

Fenda, loucura e morte é o primeiro volume de *As Literatas* (Xerais), traducido e prologado por María Xosé Queizán, directora da colección, e que recolle catro contos breves das maxistras narradoras: Karen Blixen, Charlotte Perkins Gilman e Emilia Pardo Bazán.

Os catro relatos enlázanse co fío temático do matrimonio e os mitos que a sociedade patriarcal foi ensarillando para enclaustrar á muller dentro del. O abandono da solteiría está visto como un mal irrevogable ou como a fin das expectativas vitais das mulleres. Case todos os contos teñen en común a unha protagonista, que se rebela dun xeito particular, con maior ou menor éxito, ante este destino.

No limiar, Queizán reflexiona sobre as autoras e as súas obras dentro do contexto literario en que foron escritas. As tres autoras, aínda que distantes xeograficamente comparten certos aspectos: unha sólida base cultural, son mulleres ilustradas e comparten filas coas correntes de pensamento da época (feminismo, socialismo utópico); e fan gala do seu pensamento en foros públicos, son mulleres políticas. Ademais teñen outras actividades artísticas, como no caso de Perkins, que foi quen de plasmar o

seu pensamento feminista a través da arquitectura e o deseño urbanístico dunha cidade.

A páxina en branco, de Karen Blixen, é un conto didáctico no que se fai unha homenaxe á literatura oral de tradición feminina. A persoa introducida é a herdeira dunha xenealoxía de *dicidoras* que foron fieis ás súas predecesoras en seguir o seguinte precepto: "cando a narradora é leal á historia, é o silencio quen fala". Esta reflexión garda a idea de que a existencia das mulleres só pode ser contada con fidelidade polas propias protagonistas. Recuperar a voz é tamén levar o temón da historia e redimir ao inconsciente colectivo feminino de tantos séculos de mutismo. A *dicidora* de contos, engarza o seu discurso coa lenda da páxina en branco, elemento polisemántico, coa que desde nena foi asimilando a arte da narración. A páxina en branco suscita unha reflexión encol da propia materia literaria; a falta de contido desa páxina baleira podería remitir ao o proxecto (inédito) dun imaxinario feminino. No conto esta páxina toma o corpo dun lenzo inmaculado exposto na galería dun convento no medio dun feixe de lenzos tintos polo sangue virxinal. O lenzo pertencente a unha princesa portuguesa sen nome, pero que produce conmoción en quen o mira. O seu corpo

non foi aldraxado, pero tampouco a súa historia foi escrita por ningunha pluma. Na tradición romántica moitos escritores manifestaban escribir co propio pene, o elemento desvirgador, pero tamén co poder penetrador e activo que acompaña o impulso literario; sen pluma, non hai historia, sen falo tampouco. Pero a autora, rompendo mitos compón un relato emocionante onde a presenza do aparato desvirgador/escritor, pene/pluma, non foi preciso. Fóra das posibles interpretacións e da lectura entre liñas da historia da princesa, o símbolo da páxina en branco manifesta unha actitude de insumisión, de renuncia ao rito, e de valentía; pode ser esa a razón de que deixe absortas a todas as mulleres que a miran. Dentro do contexto ideolóxico-literario cabería interpretar a páxina en branco como unha renuncia á lingua normativa, que sen dúbida a ía encher de palabras alleas.

En *O papel de parede amarelo*, de Charlotte Perkins, a protagonista ve como se lle escapan as súas posibilidades de realización artística dentro do matrimonio. A trama está contada en primeira persoa por unha muller que vai dando conta da súa transformación vital a raíz dun tratamento psicolóxico a que a somete o seu home. A doente é recluída nun

caserón de campo, fóra de calquera actividade social e cultural, e incluso separada do seu fillo, ca fin de que esta morte en vida, produza na muller un desexo terrible de volver aos labores domésticos e ao coidado dos seus. Ao contrario do efecto desexado polo marido en complicidade coa súa irmá, a muller desenténdese do rol prede-terminado e fabrica unha realidade imaxinaria onde dar renda solta a súa creatividade. O delirio, divertido e dinámico, proponse como alternativa liberadora á mediocre vida matrimonial. As imaxes que inventa, mulleres que saen do papel como se foran crisálidas, aliánse coa súa rebelión e reforzan o seu desexo de liberdade. O relato de Perkins ten unha base autobiográfica importante. Ela sufriu fortes crises nerviosas e recibiu tratamento dun psiquiatra moi coñecido en Europa e amigo de Freud, quen anulou a existencia de moitísimas mulleres que buscaban outra vida á marxe do doméstico. De aí que a crítica da autora ás terapias conductistas, tan de moda na súa época, teña un dobre valor científico e ideolóxico.

Se no primeiro relato *a páxina en branco* era a rebeldía, aquí o *papel amarelo* simboliza a norma, o rol baixo o cal se aliena ás mulleres; seres temerosos que se arrastran. A protagonista, despregará a

súa propia terapia e acabará sendo consciente de que arrincar o empapelado é a única maneira de liberarse. E non o fai cunha conciencia individualista, senón cun sentido colectivo, social. Ao resgar o papel, libera ás mulleres “que se arrastran en silencio coma ela”.

O papel de parede amarelo é un monólogo profundo, con pinceladas de fina ironía, onde a imaxinación opera como método lexítimo de resistencia activa.

O indulto de Pardo Bazán é un relato que estremece por varias razóns: en primeiro lugar, pola actualidade da súa temática; en segundo lugar, pola extraordinaria trama que mantén o suspense ata o último momento. En canto ao tema, podería considerarse un relato pioneiro na denuncia da violencia de xénero. A autora construiu con tal sutileza e naturalidade a sintomatoloxía da maltratada, que parece que viviu inmersa na nosa cultura, onde este cadro psicolóxico forma parte das conversas cotiás das mulleres. Este feito corrobora a idea de que o fenómeno da violencia contra as mulleres, non a provoca o mundo no que vivimos senón que, é ben antigo.

Desde os primeiros momentos Pardo Bazán subliña a indefensión da protagonista, unha pobre lavan-

deira, así como a súa valentía.

Antonia é unha heroína do pasado e do presente que denuncia o asasinato da súa nai a mans do seu home, sen deixarse vencer polo medo ás represalias. No conto, como na actualidade, as vítimas que máis perigo corren son as que denuncian ou se rebelan; Antonia é consciente diso.

A narradora omnisciente consegue manter a tensión mostrándonos o proceso psicolóxico da vítima, que ten a certeza de que vai ser asasinada, pero non sabe cómo nin cando. O terror da protagonista cálmase con momentos de bonanza: a alegría que Antonia comparte coas outras lavadeiras cando revogan o primeiro indulto; o rumor de que o asasino morreu. Pardo Bazán rodea á protagonista dun colectivo feminino que de múltiples formas mostrará a solidariedade coa vítima.

A lei, ¡a lei!, como no poema da Rosalía “a xustiza pola man”, volveulle as costas; Os indultos do Rei e da Raíña confirman a falta de consideración que a xustiza ten cara ás mulleres. Nin rei, nin alcalde, nin avogado podían protexela. A sentenza dictaba que a vítima había de vivir baixo o mesmo teito que o asasino.

CRÍTICA

O conto termina mal, como é de esperar; como as noticias que lemos a cotío nos xornais. A muller non gaña, mais a conciencia do asasino está destinada a pagar por dúas mortes, -¿castigo de Deus?, ¿ollo por ollo?-, a autora deixa estas hipóteses abertas. A intención didáctica de Pardo Bazán está claramente expresada na reivindicación dunhas leis que defendan ás vítimas. Nisto tamén é unha pioneira; ¿que pensaría ela desta sociedade en que o avance nas liberdades é indirectamente proporcional aos dereitos das mulleres?

O encaixe roto é outra filigrana narrativa de Pardo Bazán que demostra que a gran literatura pode mostrarse en temas miúdos. A trama do conto presenta o caso dunha muller que queda ás portas da bendición matrimonial, por unha razón tan nimia que non paga a pena de ser contada. Nunha primeira ollada, o conflito parece residir na negativa a casar, xusto diante do altar, cos perxuizos familiares e sociais que iso carrega. Pero o asunto parece non ser grave pois a moza continúa a súa vida de solteira, sen dar explicacións a ninguén e sen frustracións. A primeira dedución é que a muller ou ben non amaba tanto ao seu noivo, ou ben non necesitaba economicamente o matrimonio. Pero nun segundo plano escóndese o conti-

do ideolóxico do argumento, sinalizado pola ruptura do encaixe doado polo seu noivo: a perda da inocencia, da súa virxindade mental. A noiva ve no rachado do velo virxinal, o indicio do destino fatal ao que estaba abocada, e de súpeto rompe o enlace.

Como no conto de *O papel amarelo*, a ruptura do encaixe vai levar consigo a ruptura de convencións, nunha clase social onde estes feitos non pasaban a miúdo, debido aos enormes intereses que convida a manter. Non se pode dicir que dona Emilia fose unha viva detractora da institución matrimonial, pero tampouco seguía coa súa vida os preceptos eclesiásticos, nin moito menos. Case ninguén coñece o nome do seu esposo, pero foron cantados, en cambio, os seus romances con Lázaro Galdiano ou Galdós. Na súa obra poden lerse comentarios como: "no medio da súa secular persistencia, a base da relación entre as dúas metades da humanidade, entre varón e femia é anómala e artificial" (*Mujer*). Nesa mesma novela recorre á metáfora da caída do velo como a perda da inocencia senón todo o contrario: a asimilación coa idealizada vida de casada, de anxo do fogar.

Termino recomendando **Fenda, loucura e morte**, un libro -

mágoa que sexa tan breve- de agradable lectura, e relectura, unha mostra da extraordinaria literatura, que aborda con intelixencia aspectos, por veces, crus ou intocables da vida das mulleres.

CRÍTICA

NON VOLVAS de SUSO DE TORO

Velaquí que este ano que case despedimos supuxo o reencontro con Suso de Toro, pero cun Suso de Toro ben diferente, aínda que anticipado xa en novelas anteriores como **Calzados Lola** e **Círculo**. Digo diferente porque mudou a ollada que o autor deita sobre a vida e sobre os seres humanos, mudaron as cuestións para as que procura resposta nas súas obras (agora é o coñecemento o que xustifica toda a peripecia da protagonista e mesmo a existencia fenoménica da novela) pero, sobre todo, mudou radicalmente a perspectiva coa que o autor resolve literariamente todo o anterior, pois esta é unha novela cunha única protagonista, unha muller, un protagonismo feminino que xa viñan reclamando personaxes como Susana de **Calzados Lola**, que se erguían con forza a carón dos tradicionais protagonistas masculinos das novelas de Suso de Toro. Este é, pois, un libro de mulleres e sobre mulleres, concebido como un descenso ás simas do noso interior, a aquelas tan fondas que se cadra nunca fomos quen de explorar: unha viaxe dantesca nese pasado que é sempre, queirámolo ou non, sexamos ou non conscientes, o alicerce da nosa identidade individual e xenérica. E Suso de Toro enfróntase a este desafío máis alá (ou máis acá, tanto ten) da fronteira artisticamente esclerotizante do politicamente correcto. Proba diso é que non

delegue completamente a responsabilidade da narración nunha muller: o escritor manexa coa súa proverbial habelencia o estilo indirecto libre, para esgaravellar a fondo na intimidade da protagonista por medio dunha coherente focalización selectiva, pero sen abandonar o control dunha voz en terceira persoa que quizais sirva para garantir esa mínima distancia que separa a autoconfección catártica do melodrama lacrimógeno.

É esta unha historia de nais e de fillas, de irmás e de avoas, desenvolta nun mundo no que o masculino é marxinal. Quere o autor que o sexa pero ademais ten que selo na medida en que os homes da novela semellan a encarnación das forzas do Mal, as tebras, a síntese do negativo: só relegando a masculinidade e os valores a ela asociados (violencia, intolerancia...) a esa posición marxinal, expulsando o Home do noso particular xardín do edén, seremos as mulleres quen de restaurar a harmonía orixinal, esa que na novela se representa pola continuidade da estirpe de mulleres e a definitiva aniquilación daquela outra de varóns, semente perpetua da infelicidade. A figura da nai segue a xogar aquí o papel catalizador que adoito desempeña nas historias de Suso de Toro, aínda que a protagonista actúa máis coma filla que como nai; se cadra, porque todas as mulle-

res somos fillas, pero non todas somos nais, e cando o somos, recuperamos o referente -positivo ou negativo- da nosa propia nai. Quizais por iso Encarnación é unha sorte de non-nai: non poderá exercer como tal ata que se recoñeza e se comprenda a si mesma como filla.

A diéxese desenvólvese a partir dunha decisión un tanto inverosímil: unha enfermeira diabética, tras sufrir unha especie de *shock* hipoglucémico que lle provoca a visión alucinatória da súa nai e avoa mortas e sen avisarlle nada ao seu home e á súa filla, emprende o regreso á aldea na que transcorrera boa parte da súa infancia, como se supetamente lle fose revelado que alí había atopar o senso profundo dunha vida -a súa- que ata entón non era máis ca un deixarse ir sen saber moi ben cara a onde. Igualmente inverosímil é o seu arrauto de recoller un autoestopista en medio dunha paraxe solitaria, arrauto que inicialmente complica -de xeito aparentemente innecesario- a acción, e que só máis tarde cobrará funcionalidade na historia. Estes pequenos atrancos cos que de entrada tropeza a lóxica narrativa que adoitamos empregar, axiña se converten en irrelevantes, en pura convención, a medida que nos imos decatando do carácter cerimonial do que se nos está a narrar, de ata que punto todo iso son miúnzas se se

comparan coa dimensión da viaxe iniciática, do ritual gnoseolóxico que vai protagonizar esa muller. Consonte iso, tampouco teñen excesiva importancia as brétemas nas que finalmente fican envoltos algúns episodios, sobre todo o da Meniña do Monte, a quen intuímos vítima dunha brutal violación que non se acaba de explicitar, o que resulta máis sorprendente por contraste coa implacable naturalidade con que nos son narradas outras manifestacións da crueldade humana. Ou as incoherencias que se derivan dunha análise pormenorizada das relacións xenealóxicas entre a xinea de mulleres e a do Carreiro: así, por exemplo, os datos que nos ofrecen o capítulo 5 de *Os segredos do paraíso* e 2 de *Anatema* só casan se nos remontamos un chanzo máis na estirpe de mulleres. Tanto ten, xa digo, porque á fin somos todas unha e iso é xustamente o que lle dá sentido a toda esa dor: que sexa a síntese do sufrimento calado de tantas xeracións de mulleres é o que aparta a novela dunha exhibición obscena de maldade, e a converte nunha sorte de ascese, de penitencia e expiación colectiva, imprescindible para acadar a liberdade da resurrección. Porque sempre, e esta sería só unha das conclusións que se poden tirar da novela, sempre é posible empezar de novo.

Non volvas organízase en seis bloques que responden a unha

concepción relativamente ortodoxa da acción, de tal xeito que os tres primeiros (*Anunciación, Tránsito e Advento*) resultan unha sorte de desenvolvemento preliminar, os dous centrais (*Ritual das primicias e Os segredos do paraíso*) comprenden o nó da historia, e nos tres últimos (*Anatema, Dioivo e Resurrección*) vanse anoando os cabos diexéticos que o relato fora desenovelando. Xa que logo, unha estrutura equilibrada, aínda que non totalmente simétrica, pois a extensión dos tres últimos bloques é máis breve, acelerando así a resolución dunha tensión narrativa sabiamente dosificada nas seccións anteriores e que un excesivo afán de prolongala podería estragar. Non é azarosa (nunca o é nas novelas de Suso de Toro) a escolla das citas da **Judith** de Friedrich Hebbel que preceden cada un dos oito bloques, e que nos remiten ao personaxe bíblico, lembrándonos a súa salvífica e inquebrantable decisión, a súa audacia e a súa confianza no acertado dos seus actos. Que o personaxe do drama de Hebbel viva máis unha traxedia íntima ca colectiva é un detalle menor, que sen dúbida moitos lectores descoñecerán, pero que confirma unha vez máis o coitado con que Suso de Toro constrúe as súas obras, o alto valor significativo de todos e cada un dos elementos que as compoñen. Así, os títulos das seccións teñen en **Non volvas**, como noutras obras do

autor, un importante significado simbólico, orientando neste caso a lectura cara a unha interpretación entre relixiosa e ritual: a viaxe de retorno que emprende Encarnación (un nome nada casual e que só nos é revelado contra o final, coma se esa revelación fose aparelada á resurrección metafórica do personaxe) ten moito de subida ao Calvario, de peregrinación expiatoria. Mais a viaxe de Encarnación é tamén unha volta ás orixes, un denodado esforzo por recuperar o paraíso perdido ou, se se quere, un retorno ao útero das paisaxes da infancia, a aquel ámbito tan invulnerable no que ata existía -e aínda existe, ¿quen se encargou logo de prepararlle ás agachadas o caldo a Encarnación?- o Anxo da Garda. Válese con tino Suso de Toro de toda a simboloxía do noso sustrato xudeu-cristián para codificar as vivencias da protagonista, mais sen ningún tipo de connotación relixiosa que se interpuxese entre a persoa que le e a historia; así, a presenza das ovellas e os anos, asociados á inocencia no calendario da casa reencontrada da protagonista, unha inocencia definitivamente perdida e irrecuperable trala morte do año da capela. E o dioivo final, esa cerimonia expiatoria que destrúe e purifica, esas pontes que a enxurrada derruba para que nunca máis voltemos atrás.

CRÍTICA

A escritura a punto de cruz en CANON DE ALCOBA de Tununa Mercado

"A lírica grega acaba de nacer e xa canta a voz feminina de Safo dirixida a outra muller".

Rosa Rossi, *Introducción a Breve historia feminista da literatura española (en lingua castelá)*.

Na serie *As Literatas* da colección Peto de Xerais, onde prosegue, co decidido empeño de Mª Xosé Queizán, a edición do relato feminino singular, aparece este libro poético e inclasificable de Tununa Mercado (Córdoba, Arxentina. 1939), traducido por Mónica Bar e prologado por Zulema Moret.

Canon de alcoba é o título dunha escolma de textos breves, ás veces moi breves e crípticos (o que invita provocativamente a utilizar "o texto como pretexto"), que, baixo os enunciados sucesivos de *Antieros*, *Spellismos*, *Soños*, *Realidades*, *Eros* e *Punto final*, se organizan nunha coidada estrutura de eficaces contrapuntos en torno ao tema da arte de amar.

Cando me comprometín a reseñalo, inducida polo título, non sospeitaba que a súa lectura me había levar fóra da tarefa xinocrítica, *deconstructivista* do canon da literatura clásica e tradicional. Pero, como corresponde a un texto rico en referencias culturais, dobremente

irónico e humano, sacudiu a miña primeira lectura obrigándome a rescribir as notas que tomara dela.

Á primeira vista, en **Canon de alcoba** está a ironía ou distanciamento das "artes amatorias" literarias, tanto no que se refire nestas á canonización da parella como respecto do escenario que lle é propicio; en cambio, os personaxes de Tununa Mercado son predominantemente seres solitarios aos que se lles depara un goce onanista ou "voieurista". O desexo pode espertar en medio da sensualidade inocente dos obxectos máis cotiáns, cos que a muller do primeiro relato -que ambiguamente se chama *Antieros* e constitúe en si mesmo unha peza antolóxica de humor e erotismo- establece unha sintonía insólita dos sentidos, contemplando extasiada a perfección e brillo das tarefas domésticas, empapándose da frescura dos cuartos que penetra polas fiestras, rozando o pracer humilde do veludo dos panos da limpeza, percibindo a suavidade dos tecidos, a humidade dos azulexos, os perfumes embetumados, para, incitada pola natureza fálica de peixes, cenouras e berenxenas, e outras formas insinuantes, acadar a plenitude abandonando o corpo, espido e uncido, aos bafos fogosos e aromáticos das marmitas. Ou pode espertar noutros escenarios nada idílicos nin románticos, como lle sucede á mira-

da, no trepidante movemento do metro -entre *Observatorio e Tacubaya*, entre *Tacubaya e Juanacatlán*, antes de apearse cando o metro chegou a Cuauhtemoc- violenta e fugazmente atada co desmesurado atributo viril que se lle mostra no asento de enfronte. Ou ben pode espertar, ansioso e recorrente ante o cadro dunha ventá indiscreta do Village de Nova York, nun apartamento onde, -todas as tardes, entre *as sete e as oito da noite desde hai seis anos*-, se anima o corpo dunha rapaza sobre o leito, nun exercicio case de danza ante un espello, cumprindo un "labourar" erótico disciplinado que transmite pola liña do teléfono.

Pero, en forte contrapunto coa ironía compracida nas artes amatorias de formas femíneas, revélanse os trazos grosos da paixón polo poder caricaturizada na prepotencia sexual masculina: a mirada indiscreta citada arriba provoca no observador da rapaza unha erección "*como un arma (...)*. *O seu poder de lume concentrado (etc.)*"; e aquel exhibicionista do metro irrumpira xa antes "*Sentindo que a rúa e o mundo se estendían aos seus pés como unha alfombra (...)*. *Levaba un abrigo longo, case ata os pés, coas beiras de pel de carneiro, directamente sobre o corpo (...)* e a *braguetta aberta de par en par. Un enorme sexo gris escuro aparecía*

movéndose como un péndulo (...). Como reis, pene e home, subían agora pola ponte elevada (...).o aire arrogante...”, e logo “Pousado na varanda, coma un rei, contemplou os seus dominios.”; atrás quedaba o fresco colorista e vigoroso dun mercado popular, no barullo do que se voceaban, máis alá do esperpento das mutilacións, “panaceas para o amor e a morte, para o mal de amor e a saudade; na alternancia da flor de papel e a flor de neve, do paxaro de madeira ao galo de pelexa; (...)” onde, “de pronto, xunto á máis elemental morea de mangos, que soamente se empina con catro froitas dun peso por unidade (...); ganchomán, látego ou serpe ou periscopio enxergador, tenebroso e subterráneo, ese grotesco personaxe emerxera.

E aí, nese contrapunto entre unha sensibilidade sorrinte e unha caricatura da sexualidade exacerbada, é onde a fabulación de Tununa Mercado comeza a cobrar un significado máis alá do corpo. Ao fío da historia da autora, pode interpretarse a obra cun alcance político, o cal ilumina certas pasaxes crípticas da mesma así como o sentido da súa estrutura poética. Por exemplo, os voos de paxaro que alentan na serie dos *Soños* - un dos cales é *O soño do primeiro exilio* -, son ben suxerentes en contrafigura coa serie *Realidades*, ocupada integramente

pola voz protagonista de *O Xeneral*, que, acentuando o sarcasmo da súa pegada sobre a terra, é unha voz groseira, dun macho vulgar e, ademais, é a única voz que fala en directo nun libro onde imperan os valores descritivos e contemplativos.

Tununa Mercado estivo exiliada en México durante a dictadura militar argentina, entre 1974 e 1987. En **Canon de alcoba**, a serie *Eros*, serie clave nunha escolma de textos amorosos, sitúase precisamente despois da evocación do dictador. Baixo o eco da experiencia desa voz brutal, o desexo amoroso, xa que logo, parecerá ser explorado vacilantemente (*Amor combatente, desaprensivo, delirante, desaparecido*: velaí os seus enunciados). E, tal vez, o salto que media no libro entre o *Eros* e aquela antifona do inicial *Antieros* non deixe de sinalar outros exilios, como o exilio da vida doméstica da que alí se burlaba con tanta rexouba.

En *Casa do amor*, o primeiro relato da serie dise: “*O desexo entón non é cuestión do Eros acoplador, <<unificador>>*”. Os encontros eróticos entre mulleres nos que é patente a delicadeza, dótanse dun retiro de cela e de conventuais praceres ocultos, “fuga perpetua”, tal como se consignaba *canon* no encabezamento do libro. Consignábase tamén alí *alcoba* coa antiga acepción

mexicana de “tertulia”, e, ao final en *As amigas*, relato dun triángulo amoroso, a narradora queda excluída do encontro, protagonizando un íntimo exilio da mesma.

Co tempo e o espacio debidos, cumpría analizar os suxerentes matices con que a autora apunta temas de tono máis grave, como o da constante dual do “eros e tánatos”. Quede, polo menos, considerada a eficacia da estrutura para poñelos de relevo.

Punto final, o epílogo, cómplice coa cuestión da “diferencia”, define o texto á imaxe e semellanza dos labores de agulla: “*bordar e escribir; (...) o fío trábase nunha imaxe non querida. O fluír cesa. O carro avanza, retrocede; nesas intentos, a tecla volve a morder a marxe e a liña, pero só saen cruces e máis cruces e máis cruces.*”: ¡tapiz de apertado labor, a bordadura vital e literaria da propia experiencia!

CRÍTICA

RETRATOS DE MULLERES DESDE O EXILIO*

A colección "Mulleres" é unha interesantísima proposta da editorial A Nosa Terra, que nos tres primeiros volumes nos aproxima á figura de tres mulleres excepcionais, unidas, alén da súa condición de galegas, polo feito de estaren marcadas pola experiencia do exilio por mor da nosa guerra civil.

O volume dedicado a María Casares, escrito por Arantxa Estévez segue o percurso vital da grande actriz inspirado no excepcional documento que supoñen as memorias da actriz coruñesa exiliada en Francia onde levou a cabo case toda a súa carreira. O libro está escrito con axilidade xornalística e presenta unha atinada aproximación á figura desde unha fonda simpatía pola personalidade biografiada. Como todos os libros da colección fornece unha rica documentación gráfica.

De semellantes características e resultados é o libro que ofrece Carme Vidal sobre a pintora Maruxa Mallo, figura excepcional da plástica vangardista, tamén exiliada pero na Arxentina. O libro permite ademais unha aproximación á súa obra da que se reproducen abondosas mostras.

Pero a auténtica estrela da colección é o **Diario** de Syra Alonso. Poucas veces nun libro a tensión e a emoción chegan a acadar tanta

intensidade como nas descrições destes diarios nos que as vivencias da autora nos levan ao máis profundo da ignominia humana. Os días dramáticos da nosa guerra civil, e especialmente os primeiros que seguiron ao golpe militar, na súa pluma trasládanos ao escenario do terror sistematicamente dirixido contra o pensamento e a vontade de liberdade das persoas, o dicir contra o máis esencial da propia condición humana.

Fronte aos retratos descafeinados e voluntariamente esvaídos do franquismo que o poder dominante nos quere facer crer, a teimosía da verdade dos testemuños como o de Syra Alonso devólvennos o verdadeiro rostro do fascismo. Pero con el tamén nos fan recuperar a memoria dun tempo de apaixonada construción artística e intelectual, a memoria dunhas mulleres e duns homes comprometidos coa dignificación e a modernización do noso país vistos desde os ollos dunha muller lúcida, culta e apaixonada, compañeira e tamén protagonista dunha extraordinaria aventura intelectual e vital xunto co seu marido o pintor Francisco Miguel, asasinado polos sublevados franquistas en 1936, destruindo a "casa da felicidade", maneira coa que denominaba Syra Alonso o seu lar familiar en Oleiros nos días previos ao Alzamento. Unha casa da felicidade tamén

colectiva destruída para todo nesas mesmas datas.

Estes diarios ven agora a luz gracias a unha fermosísima edición de Carme Vidal para a editorial A Nosa Terra. Na súa introducción C. Vidal salienta o sosego das representacións de Syra debuxada polo seu home fronte á tensión do seu diario, é como se unha vez rota a intimidade polo terror, a muller teña de ser testemuña fiel dun tempo escuro. A autora escribe o seu diario en dúas etapas, a primeira en 1938 e a segunda xa exiliada en México cos seus fillos en 1945 e faino nun estilo que non pode deixar indiferente a ninguén que o lea pola dramática autenticidade pero tamén pola súa tensión narrativa de enorme capacidade de comunicación, que nos presenta a unha muller comprometida co seu tempo e co seu pobo, e cun mundo cultural fortemente referenciado na realidade galega. Pero o documento ten moitos outros puntos de interese, recupera a presenza de relevantes figuras da arte galega como Luís Huici, amigo íntimo de Francisco Miguel e Syra, asasinado tamén pouco antes que o seu amigo. Huici era un dos artistas máis destacados da Galicia do seu tempo e un dos pintores vinculados á vangarda plástica que tivo na coruñesa revista *Alfar* o seu principal órgano de expresión e de modernización estética.

Pero sobre todo ao longo do libro sobrancea a presenza do pintor Francisco Miguel (A Coruña 1897-1936), membro da mesma vangarda coruñesa, vinculado ao ultraísmo nos anos 20 por medio de *Alfar*. A súa formación vese completada na súa estadía mexicana, xa que en 1926 Syra e el van vivir a México, logo dun breve paso por Cuba, onde desenvolven unha grande actividade ligada á obra de grandes pintores muralistas mexicanos, vivindo nun ambiente de compromiso da arte coa causa revolucionaria, ata o seu regreso a Galicia en 1935, onde é detido polos fascistas logo do levantamento militar e asasinado o 28 de setembro de 1936 na Coruña.

Algunhas das súas obras, sobre todo debuxos da súa muller, son reproducidos no libro xunto con fotografías e documentación persoal. A súa obra, que podemos ver recentemente nunha mostra no Quiosco Alfonso da Coruña, reflicte a súa estética vangardista de forte cromatismo, e nos seus lenzos finais de temas mariños semella máis próximo ao surrealismo e á pintura metafísica, mentres que noutros casos denota unha clara influencia das formas figurativas postcubistas e indixenistas do muralismo mexicano dun Siqueiros, Orozco ou Rivera.

En resumo, o libro que nos ofrece A Nosa Terra constitúe en conxunto un documento revelador e fortemente contrastado, desde a intimidade creadora da parella ata o estarrecedor espanto que destrúe toda sombra de actividade creadora e vida en liberdade, e xunto cos retratos de Maruxa Mallo e María Casares devólvennos voces esenciais para comprendermos o noso inmediato pasado.

* **Maruxa Mallo**, Carme Vidal
María Casares, Arantxa Estévez
Diario, Syra Alonso
Colección Mulleres, A Nosa Terra,
Vigo.

CRÍTICA

CONCEPCIÓN SANFIZ FERNÁNDEZ

Claves para un análisis comparativo de la narrativa de Italo Calvino y Álvaro Cunqueiro

Lugo: Servicio de Publicacións da Deputación Provincial, 2000.

Á abondosa produción bibliográfica acerca do escritor de Mondoñedo súmase agora o traballo de Concepción Sanfiz, quen xa se achegara noutras ocasións a este corpus narrativo. O estudio presenta a novidade de situarse nun campo que foi pouco desenvolvido pola crítica cunqueiriana, como é o da literatura comparada. A ausencia de análises profundas no marco teórico desta disciplina contrasta coa observación, sempre apuntada de xeito impresionista, de similitudes diversas entre o escritor e voces como a de García Márquez, Roa Bastos, Joan Perucho ou o propio Italo Calvino.

A orixe do traballo que estamos a comentar ben podería atoparse naquelas declaracións nas que o escritor comentaba aos seus entrevistadores o interese polo narrador italiano, que está a facer máis ou menos o que fago eu, así coma nos comentarios acerca do carácter lúdico que define a súa obra fronte ao didactismo que observa en Calvino. Algún artigo de prensa, como é o caso de "Las ciudades invisibles" (El Noticiero Universal, 6 agosto 1974), confirmaría a curiosidade de Cunqueiro pola proposta narrativa do seu colega italiano.

Mais a autora non recorre a esta circunstancia á hora de esco-

ller a súa metodoloxía, senón ao concepto de analoxía, tal e como foi empregado por C. Pichois e A. M. Rousseau no seu libro *La Littérature comparée* (1967). Deste xeito, opta por unha estratexia de comparación baseada na procura da analoxía de contextos e nas posibles converxencias entre ambos os dous escritores. En palabras da autora, *el proceso a seguir ha sido fundamentalmente deductivo, pues partiendo del concepto de "poligénesis" y "analogía", hemos tratado de comprobar si éstos eran aplicables a unas obras entre las que a priori, nos parecía haber encontrado los suficientes puntos de contacto para justificar un estudio de este tipo* (p. 3).

A delimitación do corpus resólvese coa escolla de tres obras de cada un dos escritores, segundo un *criterio de afinidade* (p. 13). No que se refire á novelística de Calvino, as obras estudadas pertencen ao que se denominou "filón narrativo fiabesco": *Il visconte dimezzato* (1952), *Il barone rampante* (1957) e *Il cavaliere inesistente* (1959). Polo que respecta a Cunqueiro, as tres obras pertencen á súa narrativa en castelán: *Las mocedades de Ulises* (1960), *Un hombre que se parecía a Orestes* (1969) e *Vida y fugas de Fanto Fantini della Gherardesca* (1972). Aínda que non se explican as razóns que levaron á escolla das obras cunqueirianas, quizais debamos deducir un criterio cronolóxico. Sen dúbida, a análise de *El año del cometa* proporcionaría datos interesantes, sobre todo se temos en conta a súa especificidade, resalta-

da por unha boa parte da crítica.

Na aplicación desta metodoloxía, a autora centra os eu estudio en dous tipos de elementos, os *extrínsecos* (extratextuais) e os *intrínsecos* (textuais), aos que dedica unha desigual extensión. A análise dos factores extratextuais, que serán corroborados polo estudio do nivel propiamente textual, ocúpase dos respectivos contextos históricos, sociolóxicos e culturais, así coma dos datos biográficos. O groso do traballo dedícase ao nivel textual, dentro do que se estudian o tratamento da natureza e o espacio, os personaxes, o amor, o erotismo, a linguaxe, o motivo da viaxe, a intertextualidade e o humor nas seis obras, cuestións ás que se lle dedican os correspondentes capítulos. Por outra banda, cada sección conclúe cunha serie de cadros nos que se sintetizan as converxencias e diverxencias entre ambos os dous escritores.

O libro péchase cunhas conclusións nas que se resumen as numerosas analoxías e diverxencias que a autora descobre no corpus estudado e cunha ampla e heteroxénea bibliografía que pretende cubrir todos os aspectos do estudio.

Fora das discrepancias que se poidan apuntar, tanto na metodoloxía como na ubicación do escritor no sistema literario, o traballo é unha achega novidosa que demostra unha vez máis a universalidade de Cunqueiro e a súa capacidade para suscitar múltiples lecturas e interpretacións.

CATÁLOGO DE VELENOS de Marilar Aleixandre

Con paso rotundo entra Marilar Aleixandre no mundo da poesía con *Catálogo de velenos*, libro de encontro coa xeración dos 90, tras a avalancha de poetisas novas e de excelente calidade¹, e de *batalóns* de voces reivindicativas, que espertaron o xénero forzando un renacer poético en todos os ámbitos: publicacións periódicas, recitais, novas coleccións nas editoriais galegas. Marilar Aleixandre tomou parte deste rexurdir da poética galega a través do alento destas voces e as súas manifestacións, da crítica, etc.; mais, en aparencia, aportando a veteranía cunha certa distancia de narradora. Nada facía prever que a escritora sorprendera como poeta cunha voz potente e xenuína, desde o seu primeiro poemario, que engadiría un novo premio, o XVIII Esquíu, ao seu palmarés. Mentres que as xeracións novas arelaban a ruptura simbólica co "pai", Marilar Aleixandre propón unha ruptura coa nai-madrasta, coa madrastra natureza, á que fai mención Pardo Bazán; que enlaza cunha liña de pensamento e estética presente na poesía galega desde a *Metáfora da Metáfora* de María Xosé Queizán.

Catálogo de velenos móstrase como unha forma monologada, cun suxeito en primeira persoa, desde a que a filla fai balance da herdanza cultural da súa nai falecida. O propio título e a liña discursiva trae a

colación a frase da coñecida feminista da diferenza Françoise Collin: "toda a cultura é veneno". En efecto, Aleixandre foi estruturando estes velenos a través dos recordos e vivencias coa transmisora da cultura, a propia nai.

Folga sinalalo como un libro testemuñal ou autobiográfico, mais, de selo, poría de relevo unha experiencia colectiva feminina que consolida unha das principais contradicións ideolóxicas do feminismo: a relación filla/nai.

Desde o femismo esencialista, esta vinculación está sacralizada, e supón unha especie de débeda histórica que obriga ás fillas a pagar os sacrificios da predecesora. Fronte a isto, como acertadamente sinala Pilar Pallarés no seu comentario: "É posíbel quebrar o círculo que condena a cada Brancaneves a virar en madrastra da súa filla. `Abrir o círculo / saírse de madre / no rumbo do desacougo / das estrelas." (de Queizán en *Despertar das amantes*).

Esta mistificación da nai que as leva a crer nun suposto matriarcado de lenda, aboca a que se reivindiquen todos os valores femininos, que, en realidade non son máis que atavismos creados desde o poder masculino. Unha das manifestacións deste pensamento leva a reivindicar a natureza (o inevitable) fronte á cultura (o susceptible de cambio e evolución).

Con esta introducción pretendo sinalar o que o poemario de Marilar Aleixandre despreza: o veneno da tradición que vén envolto de sumisións e negación da identidade do ser humano muller. A postura da poeta é valente e decidida: como no conto de Brancaneves, a filla recibe da nai, nada menos ca unha mazá envelenada. O primeiro tópico que desmonta a poeta é esta sacra relación nai/filla. Descóbrese tras a morte da nai, afrontada sen sensiblerías, cunha declaración punzante: "non sabía que fuches ti quen me educou / contra ti mesma" (14).

O discurso de Marilar áxil, e coherente, prescinde de pausas e signos que entorpezan o devalar do pensamento; se cadra, aparece algún espaciado no texto que a voz narradora colle aire, pensa, imaxina; son ocos nos que esta voz parecería agardarse unha resposta da súa interlocutora ausente.

Non hai unha compaixón no recordo materno, máis aínda hai unha reclamación, unha repulsa pola submisión, polo modelo que a nai deixa como testemuña. A filla recorda a dureza cotiá da súa vida: a rutina diaria os quefaceres domésticos, as máscaras que reproducían esa aparente paz familiar, como o rostro da escravitude: "nai ¿como é que estás sorrindo nas fotos?" (15). Fronte a iso, a filla avoga por unha identidade propia

con dereito á fantasía, ao mundo interior, á rebeldía: “é rabuda coma min / puidiches escribir / non aceptas sen protestar / que o luns siga ó domingo / nin negociaría como Brancaneves / un acougo ó prezo de cociñar lavar / coser e calcetar (19).

Ela queredría pactar coa madrasta, sacar á nai do autoengano no que vive, que lle impide ver a propia identidade no espello. No poema “verme ou veneno” a poeta desenvolve un xogo polisémico entre “o verme”, substantivo e o “verme” verbo, que desvela a obsesión nociva pola imaxe externa, outro dos venenos herdados: “non me tendas a mazá envelenada / quen che roubou a beleza non fun eu / o espello traidor no ha devolverche / a tersura da pel altivez das cellas”. (23)

Marilar vai destruindo os recunchos de feminidade física, elaboradas para facer da muller unha presa: o pelo longo, que non se podía peitear diante dos homes; as uñas pintadas de esmalte, que ocultaban a mugre do traballo.

Tampouco vale a letra aprendida a través dese “alfabeto dislocado”. “Cómpre escavar / novos parágrafos túneles / de incerto destino / coas uñas.” (28)

O seguinte capítulo cambia o interlocutor por un ti, obxecto amoroso, e a acción deslízase por espazos máis próximos. Os poe-

mas xiran en torno a dúas experiencias, unha de carácter físico, determinada cunha linguaxe violenta, engarzada nun campo léxico de obxectos punzantes: coitelos, cristais, agullas, coitelas. O veneno entra nesta experiencia personificándose na familia política, “veneno insípido”. A percepción física ábrese a unha experiencia metafórica sobre a lingua; onde a lingua (física) partida en dous, representa a diglosia, que padece a suxeita poética. Coa salvedade de que a lingua allea: “onde o sal tan amargo / partiu a lingua / en dous / desta banda a da madrasta / (da outra a lingua allea) zugada co primeiro leite / (enguedellada irremisiblemente) / a da boca na que abrasede / (como hedra velenosa) a miña (43); é a lingua escollida conscientemente.

No terceiro capítulo titulado “onde os alacrás”, a narradora atopa no veneno o deleite do goce prohibido: “xa non quedan víboras / saliva (tal vez o máis doce) / e letal o arrecendo da túa suor / no lusco fusco”; trátase do encontro cos “venenos íntimos”, en palabras de Pilar Pallarés. Na busca das palabras a poeta fura no veneno para rescatar os seus versos: “negociando palabra a palabra / por riba da macela / inevitablemente / algunhas caen na cunca / disólvense / palabras u(ns) pequenos v(ersos) / ou v(eleno) (63), nos que a autora refai o propio discurso, distante da ante-

rior alienación herdada.

A poesía de Marilar Aleixandre, serea e conceptual renova o interese pola poética propia rompendo o tópico da terra nai, as cadencias sentimentais e descriptivistas abondosas nesta lírica; pode que, en certo modo, é capaz de romper esta inercia porque Galiza, para a escritora, pode ser unha madrasta.

¹ Consúltense as obras de Helena González; neste volume hai unha reseña da súa investigación.

CRÍTICA

INDICE

Unha festa poética 2	Marga Marcuño 42	Helena Villar Janeiro 85
A festa, viveiro de poetas 4	Verónica Martínez 43	De sentencias e traizóns 88
María Xosé Queizán 10	Rita Más Ybáñez 44	Adeus a Gretel 92
Marisé Álvarez Bugallo 11	Flor Maceiras 45	Un recordo para Gretel Ammann 93
Sabela Álvarez Núñez 12	Cristal Méndez 46	Breve historia feminista de la literatura española 96
Puri Ameixide 13	Olga Novo 48	O gran caderno, atroz xoia minimalista 98
Ana Antonio 14	Pilar Pallarés 49	Rias de tinta 100
Asun Arias 15	Chus Pato 51	A descuberta do froito 102
Xela Arias 17	Ánxeles Penas 53	A tradición innovadora de "Ten o seu punto a fresca rosa" 104
Mónica Bar Cendón 19	Inés Piñeiro Pérez 55	Fenda, loucura e morte 107
Rosa Cameselle 20	Phonte 56	Non volvas de Suso de Toro 110
Marica Campo 21	Charo Pita 57	A escritura a punto de cruz en "Canon de Alcoba" de Tununa Mercado 112
M. José Canitrot 22	Luz Pozo Garza 58	Retratos de mulleres desde o exilio 114
Carme Carballo 23	M ^a Xosé Queizán 61	Concepción Sanfiz Fernández 116
Carmen Carballude 24	Carme Rábade 63	Catálogo de Velenos de Marilar Aleixandre 117
Helena de Carlos 25	Marga R. Lorenzo 64	
Yolanda Castaño 26	Dolores R. Seoane 65	
Ana Castiñeira 27	Ana Romaní 66	
Margot Chamorro 28	Medos Romero 68	
Enma Couceiro 30	Isolda Santiago 69	
Marta Dacosta 31	Ana Santorum 72	
M ^a Elena Fernández Vázquez 32	Pilar Somoza Fernández 73	
Palmira G. Boullosa 33	Pura Tejelo 73	
Ria M ^a Ibáñez 34	Xohana Torres 75	
M ^a do Carme Kruckenberg 35	Cristina Valle Veiga 78	
María Lemos Muíño 36	Pura Vázquez 79	
Carmen Lobón 37	María Vidal 82	
Enma Luaces 40	Luisa Villalta 83	

F E S T A D A P A L A B R A

S
I
L
E
N
C
I
A
D
A

Publicación Galega de mulleres
Galicia. 2001

16

FEMINISTAS INDEPENDENTES GALEGAS

CONCELLO DE VIGO
CONCELLERIA DA MULLER